

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Valendis Suomalainen

TYÖN ORJAT

Työperäiseen ihmiskauppaan liittyvä sääntely, ihmiskaupan
vastainen toiminta ja uhrin oikeusasema Suomessa

Pro gradu –tutkielma

Julkisoikeus

Tampere 2015

Johtamiskorkeakoulu

VALENDIS SUOMALAINEN: Työn orjat – Työperäiseen ihmiskauppaan liittyvä sääntely, ihmiskaupan vastainen toiminta ja uhrin oikeusasema Suomessa

Pro Gradu –tutkielma, viii + 71 s.

Julkisoikeus

Kesäkuu 2015

Ihmiskauppa (engl. human trafficking) on maailmanlaajuinen ilmiö, jota voidaan kutsua nykypäivän orjakaupaksi. Ihmiskauppaa esiintyy monissa muodoissa, joista yleisimpiä ovat prostituutioon liittyvä naiskauppa sekä työn teettämiseen pakolla tai äärimmäisen heikoin työhhdoin liittyvä ns. työperäinen ihmiskauppa. Ihmiskaupan muotoja voivat olla myös lasten kaappaaminen ja myyminen adoptioon sekä elinten ja kudosten vieminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

Tutkielmassa perehdytään työperäiseen ihmiskauppaan liittyvään sääntelyyn ja toimintaan pääpiirteittäin usealla tasolla kansainvälisten velvoitteiden tasolta kansallisen sääntelyn, tuomioistuinratkaisujen ja viranomaistoiminnan kautta aina kansalaisjärjestöjen ja ammattiliittojen harjoittamaan käytännön tason ihmiskaupan vastaiseen toimintaan.

Tutkielmassa selvitetään, mikä on ihmiskaupan uhrin oikeudellinen asema eräiden Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja kansallisen lainsäädännön perusteella ja miten se on kehittynyt sitten vuoden 2004, jolloin ihmiskauppa kriminalisoitiin Suomessa. Keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia ovat Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus (SopS 44/2012), Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirja (SopS 71/2006) sekä ILO:n pakollista työtä koskeva yleissopimus (SopS 44/1935). Kansallisessa sääntelyssä eräitä olennaisimpia lakeja ovat ihmiskaupparikosten tunnusmerkistön sisältävä rikoslaki (39/1889), kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annettu laki (746/2011) sekä ulkomaalaislaki (301/2004). Lainsäädännön ohella tutkielmassa selvitetään, miten sääntelyn edellytykset toteutuvat tuomioistuinkäsittelyissä sekä viranomaisten ja muiden ihmiskaupan vastaisten toimijoiden työssä. Erityisesti huomioidaan ihmiskaupan vastaisen toiminnan ja toimijoiden välisen yhteistyön kehitystä ja edellytyksiä sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisen vaikeutta. Lakien ja virallislähteiden ohella tutkielmassa on hyödynnetty erityisesti kotimaista tutkimusta ja asiantuntijoiden raportteja aihepiiriin liittyen.

Työperäistä ihmiskauppaa tarkastellaan ihmisoikeuslähtöisestä näkökulmasta siten, että se nähdään rikosoikeudellista ulottuvuutta laajempänä yksilön oikeuksia koskevana ja yhteiskunnallisia vaikutuksia omaavana ilmiönä. Tästä syystä tutkielmassa perehdytään myös siihen, keitä työperäisen ihmiskaupan uhrit ovat ja millaiset heidän olosuhteisiinsa tekijät toisaalta altistavat heidät hyväksikäytölle ja toisaalta vaikeuttavat heidän tunnistamistaan. Tutkielma on suunnattu erityisesti tahoille, jotka työnsä tai järjestötoiminnan kautta saattavat joutua kohtaamaan työperäistä ihmiskauppaa ja toivovat tietoa ilmiön juridisesta puolesta sekä ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehityksestä ja suuntaviivoista.

SISÄLLYS

SISÄLLYS	ii
LÄHTEET	iv
LYHENTEET	viii
1 JOHDANTO	1
1.1 Ihmiskauppa meillä ja maailmalla.....	1
1.2 Tutkielman tausta ja tutkimuskysymykset	3
1.3 Tutkielman rakenne, metodit ja keskeinen lähdeaineisto.....	5
2.1 Yleiskatsaus kansainväliseen ihmiskauppaan liittyvään sääntelyyn	7
2.2 Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjat.....	8
2.3 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta.....	10
2.3.1 Yleissopimuksen keskeistä sisältöä	10
2.3.2 Yleissopimuksen voimaansaattamisprosessi Suomessa	13
2.4 ILO:n pakollisen työn vastainen yleissopimus.....	15
2.4.1 Pakollisen työn vastainen yleissopimus pakkotyön käsitteen määrittäjänä.....	15
2.4.2 Pakollisen työn vastaisen sopimuksen lisäpöytäkirja	16
3 KOTIMAINEN LAINSÄÄDÄNTÖ.....	18
3.1 Yleiskuva Suomen työperäistä ihmiskauppaa koskevasta lainsäädännöstä	18
3.2 Työperäinen hyväksikäyttö rikoslaissa	19
3.2.1 Ihmiskauppa.....	19
3.2.2 Törkeä ihmiskauppa.....	25
3.2.3 Kiskonnantapainen työsyryntä	27
3.2.4 Rajanvedon ongelma ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryntän välillä.....	30
3.3 Maahantuloon ja oleskelulupaan liittyvä sääntely.....	32
3.3.1 Ihmiskauppa vastaanottolaissa.....	32
3.3.2 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa ja harkinta-aika ulkomaalaislaissa.....	33
3.3.3 Valtionrajarikos ja laittoman maahantulon järjestäminen rikoslaissa	35
3.4 Ihmiskaupan vastaisen työn keskeiset toimijat Suomen lainsäädännössä.....	36

4 TYÖPERÄISEN IHMISKAUPAN TUNNISTAMINEN JA UHRIEN OIKEUSASEMA TUOMIOISTUIMISSA JA VIRANOMAISTOIMINNASSA SEKÄ KOLMANNEN SEKTORIN ROOLI	38
4.1 Työperäinen ihmiskauppa tuomioistuimissa	38
4.2 Työperäisen ihmiskaupan tunnistaminen esitutkinnassa ja rikosprosessissa	44
4.3 Viranomaiset ja työperäisen ihmiskaupan havaitseminen.....	47
4.4 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä	49
4.5 Viralliset ihmiskaupan vastaiset toimijat Suomessa	52
4.5.1 Kansallinen ihmiskaupparaportointi	52
4.5.2 Ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori ja koordinaattiorakenteen kehittämistyö	53
4.5.3 Ihmiskaupan vastaiset toimintasuunnitelmat	56
4.6 Ammattiliittojen ja kansalaisjärjestöjen rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä.....	57
5 KEITÄ TYÖPERÄISEN IHMISKAUPAN UHRIT OVAT JA MIKSI HEITÄ ON VAIKEA TUNNISTAA?	59
5.1 Uhrin profiili.....	59
5.2 Turvapaikanhakijat ja paperittomat siirtolaiset ihmiskaupan riskiryhminä	60
5.3 Uhrin tunnistamisen merkitys	63
5.4 Ihmiskaupan tunnistamisen ja avun hakemisen vaikeus	64
6 PÄÄTELMÄT	67

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit:

Aronowitz, Alexis A.: Human Trafficking, Human Misery. The Global Trade in Human Beings. Greenwood Publishing Group 2009.

Bakirci, Kadriye: Human trafficking and forced labour: A criticism to the International Labour Organization. *Journal of Financial Crime* 2009, Vol. 16 Iss 2 pp. 160 – 165.

Cullen-DuPont, Kathryn: Human Trafficking. Infobase Publishing, 2009.

Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna: Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNIn tutkimusraportteja 67. Helsinki 2011.

Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia: ”Tuulikaapissa on tulijoita”: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivousaloilla. HEUNIn tutkimusraportteja 76. Helsinki 2014.

Leppäkorpi, Mervi: Asiaton oleskelu kielletty – Tutkimusmatkalla paperittomien Suomessa. Helsinki 2011.

Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti (2008): RL 25: Vapauteen kohdistuvista rikoksista. Teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka:* Rikosoikeus. Talentum Media Oy 2009 / 2013. Käytetty kirjan elektronista versiota, saatavilla Talentum Fokus –palvelusta osoitteessa <http://fokus.talentum.fi/juridiikkafokus> (viitattu 10.5.2015)

Nuutila, Ari-Matti – Melander, Sakari (2009): RL 47: Työrikokset. Teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka:* Rikosoikeus. Talentum Media Oy 2009 / 2013. Käytetty kirjan elektronista versiota, saatavilla Talentum Fokus –palvelusta osoitteessa <http://fokus.talentum.fi/juridiikkafokus> (viitattu 10.5.2015)

Roth, Venla (2010a): Defining Human Trafficking and Identifying Its Victims: A Study on the Impact and Future Challenges of International, European and Finnish Legal Responses to Prostitution-Related Trafficking in Human Beings. Helsinki 2010.

Roth, Venla (2010b): Ihmiskaupasta Suomalaisessa työelämässä. *Oikeus* 3/2010, s. 278 – 287.

Sallinen, Paula: Serkkuni, ihmiskauppias. Hitaan journalismin yhdistys. Helsinki 22.4.2013.

Soukola, Krista: Ihmiskauppa pakkotyöhön. Teoksessa *Jalanko, Risto – Siiki, Marika (toim.):* Kirjoituksia työoikeudesta, s.269 - 284. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. 2009.

Vähemmistövaltuutettu: Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. K 17/2010 vp. Julkaisusarja 7: Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2010.

Vähemmistövaltuutettu: Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan kertomus 2011. Julkaisusarja 8: Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2011.

Vähemmistövaltuutettu: Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2012. Julkaisusarja 12: Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2012.

Vähemmistövaltuutettu: Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin kertomus 2013. Julkaisusarja 13: Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2013.

Vähemmistövaltuutettu: Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Julkaisusarja 16: Vähemmistövaltuutettu. Helsinki 2014.

Lainvalmisteluaineisto:

HaVM 6/2012 vp. Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä liiketoimintakiellosta annetun lain 3 § muuttamisesta.

HE 151/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen täydentämisestä

HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 32/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta

HE 193/2008 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vähemmistövaltuutetusta ja syrjäntälautakunnasta annetun lain muuttamisesta

HE 266/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 171/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain muuttamisesta

Kotimaiset ja kansainväliset virallisjulkaisut:

Explanatory report on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (CETS No. 197).

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012. Ihmiskauppatyöryhmän mietintö.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 13/2013. Laittoman maahantulon järjestäminen. Rangaistussäännöksen tarkistaminen.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2008. Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma. Maahanmuutto.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman toimeenpanon arvointi sekä suositukset ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportti.

Sisäasiainministeriön julkaisuja 15/2013. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan poikkihallinnollisen seurannan ja koordinoinnin järjestäminen valtioneuvostossa. Työryhmän ehdotus.

Sisäministeriö (2014a): Muistioloannos; Ihmiskaupan vastaisen toiminnan järjestäminen valtioneuvostossa, koordinaattorakenteen luominen. 31.12.2014. SMDno-2014-3029.

Ulkoasiainministeriö (2005): Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma. Ulkoasiainministeriön julkaisusarja.

Ulkoasiainministeriö (2010): Euroopan ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamista valmisteleavan työryhmän mietintö. 31.8.2010.

Tuomioistuinratkaisut:

Helsingin käräjäoikeus. 30.3.2012. R 12/2465.

Pirkanmaan käräjäoikeus. 29.6.2012. R 12/2271.

Turun hovioikeus 30.9.2013 R 12/1589.

Haastattelu:

Venla Rothin (ylitarkastaja, kansallisen ihmiskaupparaportoijan / yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto) 16.02.2015. Nauhoite kirjoittajalla.

Elektroninen aineisto:

Euroopan neuvosto: Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus. Uhrin oikeudet. Viitattu 20.5.2015:

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets_en.asp>

Euroopan oikeusportaali: Jäsenvaltion oikeus – Suomi. Viitattu 20.5.2015:

<https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-fi-maximizeMS-fi.do?member=1>

Grönholm, Pauliina: Ihmiskaupassa prostituoiduiksi joutuneita päätynyt Nigeriasta Suomeen. Helsingin sanomat, 24.3.2015. Verkkolehti. Viitattu 24.3.2015:

<<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1427165468328>>

Ihmiskauppa työelämässä. Konferenssiraportti. Pohjoismaiden ministerineuvoston julkaisu. 2013. Ladattavissa elektronisena aineistona. Viitattu 1.5.2015.:

<<http://www.ofm.fi/ihmiskauppatyeloelamassa>>

Ihmisoikeudet.net. Amnestyn, Ihmisoikeusliiton, Suomen YK-liiton ja maailma.netin yhteistyöhanke verkossa. Viitattu 14.6.2015.

<<http://www.ihmisoikeudet.net>>

Pajunen, Pirjo: Nykypäivän orjat. Palkkatyöläinen, 15.4.2014. Verkkolehti. Viitattu 8.6.2015:

<<https://www.sak.fi/luottamushenkilöille/jutut/nykypaivan-orjat-2014-04-15>>

PAM ry: Luonnos ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin ehdotukseksi koordinaattorirakenteen luomiseksi – PAMin lausunto 13.1.2015. Ladattavissa elektronisena aineistona. Viitattu 12.5.2015:

<<https://www.pam.fi/materiaalipankki.html>>

Sisäministeriö (2014b): Ihmiskaupan vastaista työtä tehostetaan koordinaatiota parantamalla. Verkko uutinen 14.10.2014. Viitattu 5.6.2015:

<https://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/ihmiskaupan_vastaista_tyota_tehostetaan_koordinaatiot_a_parantamalla_56056>

Suomen kansallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Tiedottava internet-sivusto. Viitattu 2.6.2015:

<<http://www.ihmiskauppa.fi>>

Suomen Kuntaliitto: Luonnos ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin ehdotukseksi koordinaattorirakenteen luomiseksi. Lausunto Sisäasiainministeriölle. Viitattu 22.5.2015:

<<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/lausunnot/Sivut/koordinaattorirakenne.aspx>>

Työ- ja elinkeinoministeriö: Suomen työlainsäädäntö ja työelämän suhteet. 2013. Verkkojulkaisu, Viitattu 1.5.2015:

<<http://www.tem.fi/index.phtml?C=97990&s=3584&xmid=4219>>

Ulkoasiainministeriö: Euroopan neuvosto tarkastelee ihmiskaupan vastaista toimintaa Suomessa. Lehdistötiedote 4.6.2015. Viitattu 8.6.2015:

<<http://www.ulkoasiainministerio.fi/public/default.aspx?contentid=328045&contentlan=1&culture=fi-FI>>

LYHENTEET

GRETA	The Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan yleissopimuksen valvontaryhmä.
HaVM	Hallintovaliokunnan mietintö
HE	Hallituksen esitys
HEUNI	The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations. Euroopan kriminaalinalipolitiikan instituutti.
ILO	International Labour Organization. Kansainvälinen työjärjestö
RL	Rikoslaki
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

1 JOHDANTO

”Se on, sanotaan, että huonoillakin ehdoilla Suomessa työskentely on silloin parempi vaihtoehto, kuin palata takasin ja työskennellä sillä kotimaan standarditasolla, joka on huonompi kuin ne huonot ehdot Suomessa. Tämä on se kombinaatio milloin se henkilö sitten suostuu täällä ottamaan töitä vastaan käytännössä millä tahansa ehdoilla.”

-Uhrien auttajataho¹

1.1 Ihmiskauppa meillä ja maailmalla

Suomen ensimmäinen tuomio työperäisestä ihmiskaupasta annettiin Helsingin käräjäoikeudessa vuonna 2012. Kynsistudiotapauksessa, jolla nimellä kyseistä tapausta tässä tutkielmassa käsittelem, oli nimityksensä mukaisesti kyse helsinkiläisessä kynsistudiossa ilmenneestä tapauksesta, jossa uhreina oli kaksi kynsistudion vietnamilaista työntekijää, A ja B. Vietnamilaisnytyiset työnantajat olivat värvänneet A:n ja B:n kotimaastaan. Suomessa heidät oli laitettu työskentelemään kuutena päivänä viikossa siten, että viikkotunteja kertyi noin 56. Tähän päälle he tekivät työnantajiansa kotitöitä. Palkkaa ei maksettu, sillä palkan sanottiin menevän veroihin, elinkustannuksiin ja maahantulon kuluihin.²

Ensimmäisenä Suomeen tullut työntekijä, A, oli ollut Suomeen tullessaan raskaana, jolloin työnantajat olivat yrittäneet painostaa häntä aborttiin. Hän päätti pitää lapsen, mutta joutui tekemään töitä synnytykseen asti ja palaamaan vain parin viikon jälkeen töihin. A oli neuvolassa maininnut tekevänsä työtä palkatta ja vähän lapsensa syntymän jälkeen hän sai puhelun, jossa häntä pyydettiin tapaamaan poliisia, joka A:ta haastatellessaan tunnisti A:n tarinassa ihmiskaupan merkkejä ja neuvoi tekemään rikosilmoituksen. A ei kuitenkaan uskaltanut toimia ennen kuin lapsen isä, B, saapuisi Vietnamista Suomeen. Kun B saapui Suomeen, hän oli velkaa työnantajilleen ja aloitti työt välittömästi. Palkkaa hän ei kuitenkaan saanut, sillä työnantajien mukaan hän oli liian hidas ja huono työntekijä. Myöskään velka ei näin ollen lyhentynyt. Lopulta A ja B päättivät paeta lapsensa kanssa. Pako piti suorittaa salassa, sillä he pelkäsivät arvaamattomina pitamiään työnantajia. Paossaan he saivat apua poliiseilta, jotka odottivat heitä kohtaamispaikalla kuljettaakseen heidät

¹ Ihmiskaupan uhrien auttajataho teoksessa Jokinen et al. 2011, s. 135.

² Helsingin käräjäoikeus 30.3.2012

turvaan. Yhteistä kieltä poliisien kanssa ei ollut, mutta puhelimitse tulkkaavan tulkin välityksellä A:lle ja B:lle kerrottiin, että heidät vietäisiin turvakotiin ja he saisivat apua ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmältä.³ A ei ollut itse ymmärtänyt olevansa ihmiskaupan kohde. Jos hän ei olisi kertonut tarinaansa palkattomasta työstä neuvolassa ja ellei se olisi sieltä kantautunut poliisin korviin, ei A:ta olisi ehkä koskaan tunnustettu ihmiskaupan uhriksi.

Tapaus liippasi läheltä itseänikin. Joitakin vuosia sitten nimittäin tuttavani esitteli minulle uusia rakennekynsiään. Työn jälki olikin hyvä, joten tiedustelin laittopaikkaa ja hintaa. Kyseinen kynsistudio sijaitsi tuttavani kertoman mukaan Helsingissä, työntekijät olivat aasialaisperäisiä ja hinta todella halpa. Tuttavani kertoi kuitenkin myös, että maksu pyydettiin hoitamaan käteisellä ja kuittia ei tarjottu. Päivittelimme hetken pimeän työn yleisyyttä kauneusalalla ja unohdin koko asian. Kun sitten näin uutisointia ihmiskaupasta kuvatun kaltaisessa kynsistudiossa, en voinut olla miettimättä, olivatko tuttavani kynnet kenties ihmiskaupan uhrin käsialaa. Millainen rikos tuo ihmiskauppa mahtoi olla, jos sitä saattoi tapahtua asiakkaiden, jopa omienkin tuttujen, silmien edessä kenenkään huomaamatta tai puuttumatta asiaan?

Ihmiskauppa (engl. human trafficking) on yleistynyt, maailmanlaajuinen ilmiö, jota voidaan kutsua moderniksi orjakaupaksi. Ihmiskauppaa esiintyy monissa muodoissa. Yleisimpiä ovat prostituutioon liittyvä naiskauppa sekä työn teettämiseen pakolla tai äärimmäisen heikoin työehdoin liittyvä työperäinen ihmiskauppa. Työperäistä ihmiskauppaa ilmenee globaalilla tasolla monenlaisissa ympäristöissä, tyypillisesti esimerkiksi viljelmillä, tehdastyössä ns. hikipajoissa, joissa palkat ovat alhaiset ja työolot surkeat ja jopa vaaralliset, sekä kotitaloustyössä⁴. Ihmiskaupan muotoja voivat olla myös lasten kaappaaminen ja myyminen adoptioon tai sotilaksi sekä tytön tai naisen myyminen avioliittoon. Myös elinten ja kudosten vieminen taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tunnustetaan ihmiskaupan muodoksi.⁵

Vaikka ihmiskaupasta puhutaan usein nykypäivän orjuutena, eroaa se monin tavoin siitä, mikä on ehkä yleinen käsitys orjuudesta. Osa maailmalla esiintyvän ihmiskaupan uhreista päätyy hyväksikäytön kohteeksi sieppauksen, fyysisen vapaudenriiston, väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen seurauksena. Toisinaan uhrin myydään tavaran tavoin hyväksikäyttäjilleen.⁶ Usein kuitenkin on kyse siitä, että kahleet ovat henkiset ja uhri on saatu suostumaan hyväksikäyttöön

³ Sallinen 2013.

⁴ Bakirci 2009, s. 163.

⁵ Cullen-DuPont s. 13 – 17, 22 – 23.

⁶ Cullen-DuPont s. x – xi.

käyttämällä erilaisia erehdyttämisen, manipuloinnin tai painostamisen kaltaisia keinoja. Ei ole myöskään lainkaan epätyypillistä, että uhri on taloudellisesti riippuvainen hyväksikäyttäjästään tai velkasuhteessa tähän.⁷ Olivatpa yksittäisen ihmiskaupan uhrin olosuhteet millaiset hyvänsä, voidaan ihmiskauppaa kuitenkin tarkastella ihmisoikeusloukkauksena, jossa puututaan yksilön vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen ja altistetaan hänet ihmisarvoa alentavalle kohtelulle sekä jopa orjuuden kaltaisille käytännöille⁸.

Tässä tutkielmassa keskityn työperäiseen ihmiskauppaan, siihen liittyvään lainsäädäntöön sekä uhrin asemaan Suomessa. Suomea ei ehkä ensimmäiseksi tule miellettyä sellaiseksi maaksi, jossa ihmiskauppaa tapahtuu. Tämä on kuitenkin toiveikasta harhaa, sillä Suomi on sekä ihmiskaupan uhrien kauttakulkumaa että kohdema. Elimillä ja kudoksilla käytävää kauppaa ei maassamme ole raportoitu tapahtuvan, mutta prostituutioon ja työn teettämiseen liittyvää ihmiskauppaa kylläkin⁹. Vaikka maailmanlaajuisesti katsottuna naiskauppa onkin kenties ihmiskaupan yleisin muoto, liittyy valtaosa Suomessa ilmi tulleista tapauksista nimenomaisesti työperäiseen ihmiskauppaan. Julkisuudessa esille tulleet tapaukset ovat liittyneet erityisesti ravintoloihin ja marjanpoimintaan, mutta ”riskialoja” on muitakin varsinkin teollisuuden, siivoustyön ja rakennustyön saralla¹⁰. Ihmiskauppaa koskevien esitutkintojen sekä ihmiskaupan auttamisjärjestelmään hyväksytyjen uhrien määrä on ollut viime vuosina nousussa. Tämä tuskin kertoo ihmiskaupan lisääntymisestä, vaan pikemminkin siitä, että ilmiö tunnistetaan paremmin. Silti uhrien tunnistamista pidetään ihmiskaupan vastaisen työn suurimpana haasteena.

1.2 Tutkielman tausta ja tutkimuskysymykset

Oma kiinnostukseni työperäistä ihmiskauppaa kohtaan lähti siitä, kun tein aiheesta esseen eräälle kurssille. Havaitsin lainsäädännössä päällekkäisyyksiä rikoslain työperäistä ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevissa säännöksissä, minkä pohjalta kirjoitin kandidaatintutkielmani. Nyt pro gradu-tutkielmassa haluan tutkia ilmiötä laajemmin, ottaen mukaan kansainväliset veloitteet ja niiden huomioimisen suomalaisessa sääntelyssä ja käytännössä.

⁷ Aronowitz 2009, s. 3 – 4.

⁸ Ks. esim. Aronowitz 2009, s. 29, www.ihmisoikeudet.net > miten toteutuvat > Kansainvälisesti > Ihmiskauppa. Internet-lähde, viitattu 14.6.2015.

⁹ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 6 – 7.

¹⁰ Jokinen et al. 2011, s. 74 – 75.

Suomessa on tehty jonkin verran ihmiskauppaan liittyvää tutkimusta, mutta valtaosa tästä liittyy prostituutioon ja naiskauppaan (esim. Venla Roth). Erityisesti työperäiseen hyväksikäyttöön on perehdytty eräissä Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (Heuni) julkaisuissa¹¹ ja kansallisen ihmiskaupparaportoinnin raporteissa. Aiheesta on tehty myös jonkin verran artikkeleita sekä opinnäytetöitä. Voidaan kuitenkin sanoa, että työperäistä ihmiskauppaa Suomessa koskeva tutkimus on vielä toistaiseksi verrattain suppeaa.

Aiheeseen liittyvällä tutkimuksella on merkitystä yllämainitun suppean tähänastisen tutkimuksen lisäksi myös siksi, että tilanne elää koko ajan. On syytä huomata, että ihmiskauppaan liittyvä sääntely tuli osaksi suomalaista oikeusjärjestystä vasta vuonna 2004. Tietoisuus työperäisestä hyväksikäytöstä ilmiönä lisääntyy ja aiheeseen liittyvä sääntely sekä viranomaisohjeistukset kehittyvät. Tuomioistuimien ratkaisuissa perustelut ottavat monipuolisemmin huomioon kansainväliset velvoitteet. Myös ilmiön valvonta ja ihmiskaupan vastainen toiminta kehittyvät jatkuvasti. Vähemmistövaltuutettu on jo viime vuosikymmenen lopulta toiminut kansallisena ihmiskaupparaportoinnina ja kesällä 2014 työnsä aloitti ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattori. Näin ollen jo muutaman vuoden takaiset tutkimukset voivat olla osin ”vanhentuneita” ja uudelle, tilannetta seuraavalle tutkimukselle on tilausta. Näenkin oman tutkimukseni osana Suomen työperäiseen ihmiskauppaan liittyvää tilannetta seuraavaa jatkumoa.

Työssäni rajaan muut kuin työn teettämiseen liittyvät ihmiskaupan muodot ulkopuolelle. Elin- ja lapsikaupan suhteen rajaus ei juurikaan perusteluja kaipaa, sillä näitä ihmiskaupan muotoja ei Suomessa ole tavattu. Ne myös eroavat tunnusmerkistöiltään olennaisesti työperäisestä ihmiskaupasta, eli niiden käsittely ei ole tutkimukseni kannalta oleellista. Prostituutioon liittyvän ihmiskaupan suhteen rajaus on ongelmallisempi, sillä seksityökin on eräänlainen työn muoto ja toisaalta osaa seksityöhön päätyneistä ihmiskaupan uhreista on erehdytetty lupaamalla heille alun perin töitä muilta aloilta. Perustankin rajaukseni tältä osin siihen, että prostituutioon liittyvää ihmiskauppaa on tutkittu toistaiseksi enemmän kuin sellaista työhön liittyvää ihmiskauppaa, johon ei liity seksityötä. Näin ollen katson hyväksyttäväksi ja tarpeelliseksi paneutua viimeksi mainittuun tarkemmin. Toinen oleellinen rajaukseni on maantieteellinen. Vaikka työperäinen ihmiskauppa onkin globaali ja usein rajat ylittävä ilmiö, keskityn tutkielmassani nimenomaisesti suomalaiseen sääntelyyn ja ihmiskaupan vastaiseen toimintaan sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ja asemaan Suomessa.

¹¹ Jokinen et al. 2011 ja Jokinen & Ollus 2014.

Tutkimuskysymykseni voisi tiivistää pyrkimykseksi selvittää, millainen on työperäisen ihmiskaupan uhrin oikeudellinen asema Suomessa tällä hetkellä. Pyrin työssäni löytämään vastauksen mm. seuraaviin kysymyksiin:

Mikä on työperäisen ihmiskaupan uhrin oikeudellinen asema lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten valossa?

Miten kansalliset lait ja kansainväliset sopimukset huomioidaan käytännön viranomaistoiminnassa ja mitä puutteita on havaittavissa?

Tunnistetaanko työperäisen ihmiskaupan uhrit oikein, eli mitä haasteita tunnistamisessa on ja millaisia seurauksia on, mikäli näin ei tapahdu?

Tutkimukseeni liittyy vahvasti ihmisoikeusnäkökulma, eli ihmiskauppaa ei tarkastella suppeasti rikosoikeudellisena ilmiönä, vaan yksilön vapautta, itsemääräämisoikeutta sekä ihmisarvoa rajoittavana ihmisoikeusloukkauksena. Tältä osin tutkielmani noudattelee kansainvälisen sääntelyn linjauksia. Esimerkiksi Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012) tunnustaa jo johdannossaan, että ”*ihmiskauppa loukkaa ihmisoikeuksia ja on hyökkäys ihmisarvoa ja henkilökohtaista koskemattomuutta vastaan*” sekä velvoittaa sopimusosapuolia ryhtymään kansallisella tasolla toimenpiteisiin uhrin tehokkaan tunnistamisen, suojelun ja auttamisen turvaamiseksi. Tutkielmani punainen lanka kytkeytyy työperäisen uhrin asemaan: siihen, millainen se ideaalitapauksessa olisi ja toisaalta miten se toteutuu käytännössä. Tutkielmaa kirjoittaessani pyrin suuntaamaan sen erityisesti sellaisille henkilöille, joilla on mahdollisuus esimerkiksi työnsä tai järjestötoimintansa puitteissa kohdata ihmiskaupan uhreja, ja jotka siten haluavat toimintansa tueksi tietoa ihmiskaupan uhrien oikeusasemasta sekä ihmiskaupan vastaisesta sääntelystä ja toiminnasta Suomessa.

1.3 Tutkielman rakenne, metodit ja keskeinen lähdeaineisto

Tutkimukseni ensimmäinen, lainsäädännön sisältöä tutkiva osa, on lähinnä lainopillinen ja perustuu voimassa olevan kansallisen oikeuden sekä kansainvälisten velvoitteiden sisällön selvittämiseen. Koska käyn osiossa läpi myös esimerkiksi kansainvälisten velvoitteiden voimaan saattamiseen liittyviä prosesseja osin kriittiselläkin silmällä, voidaan tässä ajatella olevan myös oikeuspoliittisia ja kriittisen lainopin piirteitä. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tärkeimpiä lähteitä ovat

kansainväliset sopimukset sekä kansallinen lainsäädäntö esitöineen sekä asiaan liittyvä oikeuskirjallisuus. Käytän apunani myös kansallisen ihmiskaupparaportoin julkaisuja, varsinkin vuoden 2013 raporttia, jossa keskitytään pohtimaan Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan yleissopimuksen sisällön tuomista kansalliseen lainsäädäntöön.

Toinen osa, jossa perehdytään oikeustapauksiin sekä käytännön toimintaan, saa voimakkaita oikeuspoliittisia ja oikeussosiologisia piirteitä. Osassa joudun nimittäin pakostakin pohtimaan sitä, miten paljon tietoa ihmiskaupasta on, miten siihen ilmiönä suhtaudutaan ja toisaalta myös resurssien riittävyyteen. Toisessa osassa lähdeaineiston muodostavat Pirkanmaalaisissa ravintoloissa tapahtuneeseen ihmiskauppavyöhyteen liittyvät kärkeäoikeuden ja hovioikeuden tuomioistuinratkaisut, viranomaisten toiminnan suunnittelua ja järjestämistä koskevat dokumentit sekä ennen kaikkea aikaisempi tutkimus, erityisesti Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin julkaisut, sekä asiantuntijoiden, erityisesti kansallisen ihmiskaupparaportoin julkaisut, raportit.

Puhuttaessa työperäisestä ihmiskaupasta ei voida sivuuttaa sitä tosiasiaa, että kyseessä on nimenomaisesti ihmisyksilöön, ihmiskaupan uhriin, kohdistuva rikos. Kolmannessa osassa tarkastelenkin tilannetta uhrin kannalta ja pyrin löytämään sellaisia haasteita, joihin on vaikea pelkästään lainsäädännön keinoin vastata. Luvussa 5 kuvaan sitä, millainen on tyypillinen ihmiskaupan uhri. Pyrin myös selvittämään sellaisia syitä ja olosuhteita, jotka toisaalta altistavat yksilön joutumaan tällaisen hyväksikäytön uhriksi ja toisaalta estävät heitä hakemasta tai saamasta apua tilanteeseensa. Tarkoitukseni on luvussa nostaa esille sitä tosiasiaa, että uhrin todella ovat inhimillisiä ihmisyksilöitä, joiden toimintaan vaikuttavat monet kulttuurilliset ja psykologiset seikat, joiden huomioiminen sääntelyssä ja viranomaistoiminnassa on haasteellista. Osaa voidaan pitää voimakkaan oikeussosiologisenä. Tällaisen luvun sisällyttäminen julkisoikeudelliseen pro graduun on mielestäni kuitenkin perusteltua, sillä käsiteltäessä ihmiskaupan kaltaista yhteiskunnallista ongelmaa, on tarpeellista pohtia myös sääntelyn kattavuutta, vaikutuksia ja haasteita.

Koska tutkielmassa käsitellään työperäistä ihmiskauppaa ja uhrin asemaa nimenomaisesti Suomessa, on pääpaino tärkeimpien kansainvälisten sopimusten ohella kotimaisella lähdeaineistolla. Tutkimukseni pohjautuu pääasiassa kirjallisen lähdemateriaalin käyttöön. Tämän lisäksi olen käynyt keskustelemassa kansallisen ihmiskaupparaportoin toimistossa ylitarkastajana toimivan Venla Rothin kanssa saadakseni lisää syventävää tietoa ihmiskauppatilanteesta ja ihmiskaupan vastaisen toiminnan nykytilasta.

2 KANSAINVÄLISTEN SOPIMUSTEN MERKITYS SUOMEN IHMISKAUPAN VASTAISESSA SÄÄNTELYSSÄ

”Kynsistudion tapaus oli tärkeä, koska syytteet työperäisestä ihmiskaupasta eivät aikaisemmin menneet läpi. Tässä tapauksessa ihmiskaupan määritelmiä lähdettiin hakemaan suoraan kansainvälisistä sopimuksista.

Myöhemmissä tapauksissa on käytetty samoja viittauksia, minkä ansiosta on alkanut muodostua suomalaista käytäntöä.”

-Ylitarkastaja Måns Enqvist¹²

2.1 Yleiskatsaus kansainväliseen ihmiskauppaan liittyvään sääntelyyn

Kun puhutaan ihmiskaupasta, puhutaan usein ”modernista orjuudesta”. Työperäisen ihmiskaupan yhteydessä olennainen on myös pakkotyön käsite. Ihmiskaupan, orjuuden ja pakkotyön kielloilla onkin pitkät perinteet kansainvälisessä sääntelyssä. Ihmiskaupan kieltä sisältyy jo Kansainliiton vuoden 1926 orjuutta koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen (SopS 27/1927) sekä sen lisäsoimukseen vuodelta 1956. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n pakollista työtä koskeva yleissopimus nro 29 on vuodelta 1930 ja pakkotyön poistamista koskeva yleissopimus nro 105 vuodelta 1957.¹³ Lisäksi orjuus kielletään mm. YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (SopS 8/1976) vuodelta 1966 sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 63/1999), joka solmittiin alkuperäisessä muodossaan vuonna 1950.

Suomen lainsäädännössä ihmiskauppa on verrattain uusi ilmiö. Ihmiskauppaa koskevat säännökset lisättiin Suomen rikoslakiin vasta vuonna 2004 seurauksena YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen eli ns. Palermon sopimuksen (SopS 20/2004) ihmiskauppaa koskevan lisäpöytäkirjan (SopS 71/2006) ratifioinnista. Koska kyseisen lisäpöytäkirjan määritelmä ihmiskaupasta on ollut vahvasti pohjana kotimaisen rikoslain ihmiskaupamääritelmälle¹⁴, on paikallaan tutustua lisäpöytäkirjaan tarkemmin. Palermon sopimus ei suinkaan ole ainoa ihmiskauppaan liittyvä sopimus, johon Suomi on sitoutunut. Tärkeä on myös Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012), joka saatettiin Suomessa voimaan 2012. Sopimus velvoittaa jäsenvaltioita lukuisiin toimiin ihmiskaupan

¹² Ylitarkastaja Måns Enqvist vähemmistövaltuutetun toimistosta teoksessa Sallinen 2013.

¹³ Soukola 2009, s. 274.

¹⁴ Jokinen et al. 2011, s. 32.

tunnistamiseksi sekä uhrien suojelemiseksi ja on täten merkityksellinen myös Suomen ihmiskauppaa koskevan toiminnan kehityksen kannalta. Kolmas tämän tutkielman kannalta olennainen sopimus on kansainvälisen työjärjestö ILO:n pakollisen työn vastainen yleissopimus (SopS 44/1935), jonka määritelmää pakollisesta työstä on hyödynnetty myös pohdittaessa sitä, mitä tarkoitetaan työperäiseen ihmiskauppaan läheisesti liittyvällä pakkotyön käsitteellä.

Kansainväliset sopimukset ovat yksittäisessä voimassa sen tasoisina säädöksinä, joilla ne on saatettu kyseisessä valtiossa voimaan.¹⁵ Suomessa tässä käsiteltävät Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjat on saatettu voimaan tasavallan presidentin asetuksella ja Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus valtioneuvoston asetuksella.

2.2 Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjat

Palermon sopimus eli kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus (SopS 20/2004) solmittiin Italian Palermossa vuonna 2000. Sopimusta on täydennetty lisäpöytäkirjalla ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 71/2006). Tämä lisäpöytäkirja ratifioitiin Suomessa vuonna 2004. Lisäpöytäkirjan merkitys Suomen ihmiskauppainsäädännölle on ollut huomattava, sillä Suomen rikoslain ihmiskauppapykälässä mainitut ihmiskaupan tunnusmerkit pohjautuvat pitkälti lisäpöytäkirjan tekstille.

Ihmiskaupan kieltävän lisäpöytäkirjan 3 a artiklassa ihmiskaupalla tarkoitetaan *hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla*. Ihmiskaupassa voidaan siis erottaa kolme osatekijää: tekotavat, keinot ja tarkoitus. Hyväksikäyttötarkoituksella viitataan uhrin saattamiseen prostituutioon tai muun seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön, orjuuden kaltaisiin oloihin tai tilanteeseen, jossa häneltä poistetaan elimiä¹⁶. Uhrin suostumuksella

¹⁵ Euroopan oikeusportaali. Internet-lähde.

¹⁶ Soukola 2009, s. 274.

hyväksikäyttöön ei katsota olevan merkitystä, mikäli suostumuksen saamiseksi on käytetty 3 a artiklassa lueteltuja keinoja¹⁷.

Ihmiskauppalisäpöytäkirjan 9 artikla edellyttää siihen sitoutuneita valtioita osaltaan ehkäisemään ihmiskauppaa ja 10 artikla kehittämään kansainvälistä yhteistyötä ihmiskaupan kitkemiseksi. 6 artiklassa valtiot velvoitetaan auttamaan ja suojelemaan ihmiskaupan uhreja. Näillä velvoitteilla on ollut merkitystä kehitettäessä Suomen ihmiskaupan vastaista työtä, muun muassa ihmiskaupan auttamisjärjestelmää koskevaa sääntelyä. Toisaalta lisäpöytäkirjaa voidaan pitää verrattain suppeana, sillä sen 4 artiklan mukaisesti lisäpöytäkirjan säännökset soveltuvat vain sellaisiin ihmiskauppatapauksiin, jotka ovat luonteeltaan kansainvälisiä tai jotka ovat kytköksissä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan¹⁸. Näin ollen jonkin valtion rajojen sisällä tapahtunut yksittäinen ihmiskaupparikos voi jäädä lisäpöytäkirjan soveltamisalan ulkopuolelle.

Palermon sopimukseen liittyy toinenkin tämän tutkielman kannalta merkityksellinen lisäpöytäkirja, lisäpöytäkirja maitse, meritse ja ilmateitse tapahtuvan maahanmuuttajien salakuljetuksen kieltämisestä (SopS 73/2006). Tällä lisäpöytäkirjalla pyritään sen johdannon mukaan puuttumaan järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamaan ”ammattimaiseen” paperittomien siirtolaisten kuljettamiseen, jonka katsotaan ilmiönä lisääntyneen huomattavasti. Salakuljetuksen uskotaan voivan vaarantaa sen kohteena olevien maahanmuuttajien hengen ja turvallisuuden. Lisäpöytäkirjan 3 a artiklan mukaan maahanmuuttajien salakuljetuksella tarkoitetaan laittoman maahantulon järjestämistä.

Ihmiskauppaa ja ihmissalakuljetusta tarkastellaan Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjoissa toisistaan erillisinä ilmiöinä, joissa ihmiskapan kohteet nähdään apua tarvitsevinä uhreina ja ihmissalakuljetuksen avulla maasta toiseen liikkuvat siirtolaiset aktiivisina toimijoina. Näin asian on tulkinnut ainakin paperittomia siirtolaisia tutkinut sosiologi Mervi Leppäkorpi teoksessaan *Asiaton oleskelu* kielletty. Tällaista rajanvetoa voidaan hänen mukaansa kuitenkin pitää keinotekoisena. Ihmissalakuljetukseen ei aina liity mitään ihmiskaupan piirteitä, mutta on myös tapauksia, joissa ilmiöt ovat yhteydessä toisiinsa. Ihmissalakuljetuksen kohteet joutuvat usein maksamaan matkastaan suuriakin summia, mikä johtaa usein velkasuhteeseen kohteen ja kuljettavan tahon välillä. Leppäkorven teoksessa rajavartiolaitoksen Ilkka Herranen katsookin, että riski uhriutua kasvaa tilanteissa, joissa velka on luvattu maksaa perillä kohdemaassa saadusta

¹⁷ Jokinen et al. 2011, s. 27.

¹⁸ Jokinen et al. 2011, s. 27.

palkasta.¹⁹ Toisinaan kyse voi olla myös huijauksesta, jossa henkilö kuvittelee maksaneensa turvallisesta matkasta ja pääsystä toisen valtion alueelle, mutta perille päästyään hänet pakotetaan hyväksikäytön kohteeksi²⁰.

2.3 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta

2.3.1 Yleissopimuksen keskeistä sisältöä

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012), myöh. yleissopimus, hyväksyttiin Euroopan neuvoston ministerikomiteassa toukokuussa 2005. Se tuli kansainvälisesti voimaan helmikuussa 2008. Suomessa yleissopimus allekirjoitettiin jo samaisen vuoden 2008 elokuussa, mutta saatettiin valtioneuvoston asetuksella tulemaan voimaan vasta 1. päivänä syyskuuta 2012.

Yleissopimuksen johdannossa todetaan yksiselitteisesti, että *ihmiskauppa loukkaa ihmisoikeuksia ja on hyökkäys ihmisarvoa ja henkilökohtaista koskemattomuutta vastaan ja täten uhrien oikeuksien kunnioittaminen, uhrien suojeleminen ja toiminta ihmiskaupan torjumiseksi on asetettava ensisijaisiksi tavoitteiksi*. Yleissopimuksen tarkoituksena onkin ihmiskaupan ehkäisy, uhrien suojeleminen sekä ihmiskaupan harjoittajien saattaminen rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan. Tavoitteiden saavuttamiseksi yleissopimus korostaa sekä kansallisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinoimista että kansainvälisen yhteistyön tärkeyttä. Tärkeää on myös huomata, että yleissopimusta sovelletaan kaikkiin ihmiskaupparikoksiin riippumatta hyväksikäytön muodosta tai siitä, onko toiminta kansainvälistä vai yksittäisen valtion sisällä tapahtuvaa, sekä kaikkiin ihmiskaupan uhriin esimerkiksi sukupuoleen katsomatta.²¹ Näin ollen näen sopimuksen eräällä lailla kattavampana kuin esimerkiksi luvussa 2.2 käsitellyn Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjan, jossa ihmiskauppa yhdistetään kansainväliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Yleissopimuksen 4 artiklassa ihmiskaupan uhriksi määritellään sellainen luonnollinen henkilö, joka on värvätty, kuljetettu, siirretty, kätkeyty tai vastaanotettu maan sisällä tai rajat ylittäen, uhkailun,

¹⁹ Leppäkorpi 2011, s. 64 – 66.

²⁰ Aronowitz 2009, s. 13 – 14.

²¹ Euroopan Neuvosto: Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Uhrien oikeudet. Internet-lähde.

voimankäytön, petoksen, pakottamisen tai muun laittoman keinon avulla hyväksikäyttötarkoituksessa. Lapset ovat kuitenkin aikuisiin nähden suojatummassa asemassa, sillä alaikäisen uhrin kohdalla ihmiskaupan uhrin määritelmä täyttyy riippumatta siitä, mitä keinoja heidän saattamisessaan hyväksikäytön kohteeksi on käytetty.

Yleissopimuksessa on määritelty runsaasti uhreille suunnattuja oikeuksia ja tukitoimia, jotka sopimuksen allekirjoittaneet valtiot velvoitetaan järjestämään. Tärkeimmäksi näen artiklasta 10 ilmenevän uhrin oikeuden tulla tunnistetuksi oikein ihmiskaupan kohteeksi eikä esimerkiksi paperittomaksi siirtolaiseksi. Tunnistamisen mahdollistamiseksi tarvitaan koulutettuja ammattilaisia, jotka noudattavat tunnistamisen kriteereitä. Tällaisia ammattilaisia voivat olla monien sellaisten ammattiryhmien edustajat (esim. poliisit, sosiaali- ja terveystieteiden työntekijät, työsuojeluviranomaiset), jotka ovat tekemisissä maahanmuuttajien ja muiden mahdollisten ihmiskaupan riskiryhmien kanssa²².

Tunnistamisen lisäksi olennaisen tärkeää uhrin kannalta on yleissopimuksen 13 artiklan mukainen oikeus vähintään 30 päivän mittaiseen harkinta-aikaan, jonka aikana hänellä on mahdollisuus toipua kokemastaan ja irtaantua hyväksikäyttäjistään ilman, että häntä voidaan poistaa maasta. Harkinta-ajan puitteissa hänellä on myös mahdollisuus harkita, ryhtyykö yhteistyöhön viranomaisten kanssa rikoksen selvittämiseksi. Riippumatta yhteistyöhalukkuudesta hänelle tulee kuitenkin taata tiettyjä, yleissopimuksen 12 artiklassa määriteltyjä apu- ja tukitoimia. Näihin kuuluvat muun muassa turvallinen majapaikka, tarvittavat neuvonta-, tulkkaus- ja käännöspalvelut sekä lääketieteelliset ensihoitopalvelut.

Yleissopimuksen 15 artiklassa taataan uhrille oikeus saada tietoa juridisesta prosessista hänen ymmärtämällään kielellä. Oikeusprosessin aikana uhrilla ja hänen läheisillään on oikeus suojeluun tekijöiden kostotoimenpiteiden varalta. Suoja voi tarkoittaa fyysisiä suojelutoimenpiteitä, asuinpaikan tai jopa henkilöllisyyden vaihtoa. Ihmiskaupan uhrilla on myös oikeus saada korvausta sellaisista vahingoista, joita hänelle on ihmiskaupan harjoittajien toimesta koitunut. Korvauksen voi myöntää asiaa käsitellyt tuomioistuimien, joka on takavarikoinut ihmiskaupan harjoittajien varat, tai se valtio, jonka alueella hyväksikäyttö on tapahtunut.

²² Euroopan Neuvosto: Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Uhrin oikeudet. Internet-lähde.

Ihmiskaupan uhria ei saa harkinta-ajan kuluessa poistaa maasta. Harkinta-ajan päätyttyäkin yleissopimuksessa kehoitetaan kiinnittämään huomiota oikeusprosessin vaiheeseen sekä uhrin oikeuksiin, turvallisuuteen ja ihmisarvoon harkittaessa hänen käännättämistään maassa. Ihmiskaupan uhrilla on yleissopimuksen 14 artiklan 1. kohdan mukaisesti oikeus myös hakea uusittavissa olevaa oleskelulupaa, mikäli se on tarpeen hänen henkilökohtaisen tilanteensa tai rikosprosessin sujuvuuden kannalta. Tällaisen oleskeluluvan saaminen ei vaikuta uhrin oikeuteen hakea turvapaikkaa. Mikäli uhri kuitenkin käännätetään ja palautetaan kotimaahan, velvoittaa yleissopimuksen tarjoamaan uhrille hänen tarvitsemaansa kotoutumisapua esimerkiksi koulutuksen tai työllistymisavun muodossa²³.

Yleissopimuksen 4 luvussa käsitellään aineellista rikosoikeutta. 21 artiklassa valtioita velvoitetaan säätämään rangaistavaksi sellainen matkustusasiakirjoihin liittyvä toiminta, joka on tahallista ja jolla pyritään mahdollistamaan ihmiskauppa. Tällaista toimintaa voivat olla mm. väärennettyjen matkustusasiakirjojen käyttäminen tai toisen henkilön asiakirjojen pidättäminen, kätkeminen ja vahingoittaminen. Ihmiskaupparikoksille on tyypillistä, että tekijä pitää uhrin passia tai vastaavia dokumentteja hallussaan, estäen näin uhria poistumasta hyväksikäytön piiristä. Ihmissalakuljetukseen, joka voi liittyä ihmiskauppaan, liittyy usein väärennettyjen asiakirjojen käyttöä.

Merkittävä on myös yleissopimuksen 26 artiklan rankaisemattomuussäännös. Sen mukaisesti valtioiden tulee oman oikeusjärjestelmänsä puitteissa säätää siitä, että ihmiskaupan uhri voidaan jättää rankaisematta osallisuudestaan laittomaan toimintaan sikäli, kun heidät on siihen pakotettu.

Yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo ihmisoikeuskysymysten riippumattomista ja puolueettomista asiantuntijoista koostuva valvontaryhmä, GRETA. Ryhmä kerää tietoa eri maiden tilanteesta muun muassa kyselylomakkeiden avulla sekä vieraillemalla maissa tutustumassa ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Kerätyn tiedon pohjalta GRETA laatii luonnoksen kertomukseksi, jossa arvioidaan kyseisen valtion toimintaa yleissopimuksen määräysten valossa sekä annetaan suosituksia toiminnan tehostamiseksi.²⁴

²³ Euroopan Neuvosto: Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Uhrin oikeudet. Internet-lähde.

²⁴ Vähemmistövaltuutettu 2013, s. 13 – 14.

GRETAn edustajat vierailivat Suomessa kesäkuussa 2014, tavaten sekä viranomaistahoja että ihmiskaupan kanssa tekemisissä olevia tutkijoita ja järjestöjen edustajia. GRETAn arviointiraportti julkaistiin 4.6.2015 ja se sisälsi sekä risuja että ruusuja. Suomi sai kiitosta muun muassa kansallisen ihmiskaupparaporttoijan sekä ihmiskaupan vastaisen työn koordinoijan tehtävien järjestämisestä, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän olemassaolo sekä ihmiskaupan uhreille tarkoitettu maassa oleskeluun oikeuttava harkinta-aika. Hyväksi katsottiin myös se, että ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään lailla. Huomautettavaa sen sijaan löytyi muun muassa siitä, että Suomessa ei ole vuosiin hyväksytty uutta ihmiskaupan vastaista strategiaa tai toimintasuunnitelmaa. Myös ihmiskaupan tunnistamista tulisi GRETAn raportin mukaan pyrkiä kehittämään, joskin kansalliseen lainsäädäntöön hyväksytyjen muutosten myötä tunnistamismenettelyn uskotaan selkeytyvän jonkin verran. Lisätoimenpiteisiin on arviointiraportin mukaan syytä ainakin ihmiskauppaa ennalta ehkäisevien toimenpiteiden sekä korvauskysymysten ja uhrien suojelun osalta. Yleissopimuksen sopijaosapuolten komitean on määrä käsitellä arviota 15.6.2015, jolta pohjalta Suomelle esitetään konkreettisia ehdotuksia ihmiskaupan vastaisen toiminnan parantamiseksi.²⁵

2.3.2 Yleissopimuksen voimaansaattamisprosessi Suomessa

Suomen osalta yleissopimuksen voimaan saattaminen oli useamman vuoden mittainen projekti. Kuten aiemmin on kerrottu, yleissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 1. helmikuuta 2008. Muutamaa päivää myöhemmin ulkoasiainministeriö asetti työryhmän selvittämään niitä toimenpiteitä, mitä yleissopimuksen ratifiointi Suomessa edellyttäisi. Työryhmän toimeksiannon oli alun perin määrä kestää vuoden 2008 loppuun saakka, mutta sitä pidennettiin kahdella vuodella aina vuoden 2010 loppuun asti. Samalla työryhmälle annettiin tehtäväksi selvittää myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen lasten myyntiä, lapsiprostituutiota ja lapsipornografiaa koskevan lisäpöytäkirjan ratifioinnin edellyttämiä toimenpiteitä. Työryhmä muodostui useiden ministeriöiden edustajista ja asiantuntijoina kuultiin virkamiehiä esimerkiksi sisäasiainministeriön maahanmuutto-osastolta, rajavartiolaitoksesta sekä keskusrikospoliisista. Työryhmä katsoi Suomen lainsäädännön ja viranomaiskäytännön pääosin vastaavan kansainvälisiä vaatimuksia.²⁶

²⁵ Ulkoasiainministeriö, lehdistötiedote 4.6.2015.

²⁶ Ulkoasiainministeriö 2010, s. 2 – 3, 8.

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija esitti kritiikkiä työryhmän toiminnasta. Kritiikki kohdistui erityisesti siihen, ettei työryhmässä ollut mukana kansalaisyhteiskunnan, esimerkiksi kansalaisjärjestöjen tai tutkimuslaitoksien, edustajia. Myöskään vuonna 2009 toimintansa aloittanutta ihmiskaupparaportoiijaa ei kutsuttu työryhmän jäseneksi.²⁷ Nähdäkseni kritiikkiä voidaan pitää perusteltuna, sillä yleissopimuksen 5 artiklan 6. kohdassa nimenomaisesti edellytetään, että ihmiskaupan ehkäisemiseen liittyviin toimiin on *tarvittaessa kytkettävä mukaan sellaiset kansalaisjärjestöt, muut asianomaiset järjestöt ja muut kansalaisyhteiskunnan osatekijät, jotka ovat sitoutuneet ihmiskaupan ehkäisemiseen sekä uhrien suojeluun tai auttamiseen*. Tuntuu näin ollen nurinkuriselta, että kansalaisyhteiskunta sivuutettiin jo heti sopimuksen voimaan saattamisessa. Kun ihmiskaupparaportoiija sai mietinnön valmistuttua lausua mietinnöstä, hän korosti sitä, ettei työryhmä ollut kiinnittänyt riittävää huomiota ihmiskaupan vastaisen työn ja lainsäädännön ristipaineisiin tai sellaisiin ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa esiintyviin käytännön ongelmiin, jotka olisivat hänen mukaansa edellyttäneet syvällisempää ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Hänen nähdäkseen yleissopimus sisälsi myös useita määräyksiä, joiden kansallisessa täytäntöönpanossa oli huomattavia puutteita.²⁸ Kritiikkiä esittivät myös eräät kansalaisjärjestöt²⁹, jotka laativat työryhmän mietinnöstä yhteisen lausunnon. Lausunnossa katsottiin Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan näyttävän paperilla paljon todellista paremmalta ja kritisoitiin sitä, etteivät yleissopimuksessa korostetut syrjimättömyysperiaatteen, ihmiskaupan ehkäisemisen ja uhrien tunnistamisen ja auttamisen kaltaiset seikat tule Suomessa riittävästi huomioiduksi. Korjattavaa tai lisättävää mietintöön löysivät useat muutkin tahot. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies katsoi, että uhrien suojelu yleissopimuksen edellyttämällä tavalla edellyttäisi viranomaisten kouluttamista. Kuntien lausunnossa ongelmaksi koettiin kuntien rooli sekä vastuunjako valtion kanssa. Valtakunnansyyttäjänvirasto puolestaan näki, ettei Suomen lainsäädäntö täyttänyt yleissopimuksen 20 artiklan vaatimuksia matkustusasiakirjoihin liittyvien väärinkäytösten saattamisesta rangaistavaksi (ks. luku 2.3.1). Kritiikistä huolimatta työryhmän esitys annettiin hallituksen esityksenä³⁰ eduskunnalle lähes muuttumattomana.³¹ Ainoa keskeinen muutos koski liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) silloisen 3 §:n muuttamista siten, että liiketoimintakiello laajeni koskemaan myös ihmiskauppaan, törkeään ihmiskauppaan tai näiden

²⁷ Vähemmistövaltuutettu 2013, s. 10.

²⁸ Vähemmistövaltuutettu 2013, s. 10 – 11.

²⁹ Pro-tukipiste ry, Rikosuhripäivystys, Suomen mielenterveysseura, Suomen Punainen Risti sekä Ensi- ja turvakotien liitto

³⁰ HE 122/2011 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

³¹ Vähemmistövaltuutettu 2013, s. 11.

yrietykseen syyllistynyttä. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus saatettiin valtioneuvoston asetuksella astuvaksi voimaan 1. syyskuuta 2012.

Vaikka yleissopimuksen voimaan saattamista koskevaa menettelyä voidaan ehkä luonnehtia ontuvaksi, olen kuitenkin samalla kannalla kuin hallintovaliokunta, joka kannatti mietinnössään (HaVM 6/2012 vp) yleissopimuksen saattamista voimaan mahdollisimman nopeasti. Perusteena tälle oli hallintovaliokunnan kannanotossa se, että yleissopimuksen hyväksymisen katsottiin vahvistavan voimassaolevaan lainsäädäntöön sekä viranomaistoimintaan kohdistuvien velvoitteiden täytäntöönpanoa. Vaikka yleissopimuksen voimaansaattamisen ei ollut hallituksen esityksessä katsottu edellyttävän liiketoimintakiellon lisäksi muita lainsäädäntömuutoksia, katsoi hallintovaliokunta mietinnössään kuitenkin tarkemman ihmiskauppaa koskevan sääntelyn ja toiminnan kehitystyön olevan tulevaisuudessa paikallaan.

2.4 ILO:n pakollisen työn vastainen yleissopimus

2.4.1 Pakollisen työn vastainen yleissopimus pakkotyön käsitteen määrittäjänä

Kansainvälisen työjärjestön ILO:n pakollista työtä koskeva yleissopimus nro 29 solmittiin vuonna 1930. Sopimuksessa jäsenvaltioita veloitettiin lakkauttamaan pakollisen työn käyttö kaikissa mahdollisissa muodoissa mahdollisimman lyhyen ajan kuluessa. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1935 (SopS 44/1935).

Kun puhutaan työperäisestä ihmiskaupasta Suomessa, on pakollisen työn vastaisella yleissopimuksella suurta merkitystä. Työperäisessä ihmiskaupassa on Suomen rikoslain mukaan kyse siitä, että henkilö saatetaan pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa alentaviin olosuhteisiin. Pakkotyön käsitettä ei ole rikoslaissa sen tarkemmin määritelty, mutta sekä lain esitöissä³² että Suomen oikeuskäytännössä³³ pakkotyötä on määritelty nimenomaisesti ILO:n pakollisen työn vastaisen yleissopimuksen mukaisesti.

³² HE 34/2004 s. 97.

³³ Esim. Helsingin käräjäoikeus 30.3.2012.

Pakollisen työn vastaisen yleissopimuksen 2. artiklassa pakollinen työ määritellään sellaiseksi työksi tai palvelukseksi, jota henkilöltä vaaditaan jonkin rangaistuksen uhalla ja johon henkilö ei ole vapaaehtoisesti suostunut. Samaisessa artiklassa tarkennetaan kuitenkin, että sopimus ei kuitenkaan koske työtä, jota teetetään sotapalvelusta koskevan lain tai tuomioistuimen päätöksen nojalla tai jonka voidaan katsoa kuuluvan yleisiin kansalaisvelvollisuuksiin. On kuitenkin huomattava, että suostumuksen merkityksen suhteen ihmiskauppasääntelyssä poiketaan ILO:n sopimuksen määritelmästä, sillä uhrin alkuperäisellä suostumuksella ei katsota olevan merkitystä silloin, kun suostumus on saatu ihmiskaupalle tyypillisiä keinoja, esimerkiksi erehdyttämistä tai uhkailua, käyttämällä. Artiklassa mainittu rangaistuksen uhka ei myöskään ole täysin yksiselitteinen käsite eikä rajoitu esimerkiksi väkivallan uhkaan. ILO:n tutkimissa tapauksissa rangaistuksen uhka on voinut ilmetä esimerkiksi uhkana ilmiantaa kyseisessä maassa laittomasti oleskeleva työntekijä viranomaisille tai taloudellisena painostuksena, jossa on uhattu lopettaa palkanmaksu, mikäli uhri ei suostu hyväksikäyttäjän asettamiin työehtoihin, tai hyödynnetty uhrin mahdollista velkasuhdetta hyväksikäyttäjiin nähden³⁴. Uhria voidaan painostaa suostumaan hyväksikäyttöön myös sellaisin hienovaraisin psykologisin tai voimakkaasti kulttuuriin sidoksissa olevin keinoin, joita ulkopuolisen voi olla vaikea havaita. ILO:n tietoon on tullut esimerkiksi seksityöhön liittyvän ihmiskaupan saralta tapauksia, joissa prostituutioon pakotetut tytöt on uhattu ilmiantaa kotikylänsä kylänvanhimmille³⁵.

Suurin osa sopimuksen muiden artiklojen sisällöstä koskee ”sallitun” pakollisen työn ehtoja ja valvontaa eikä siten ole olennaista ihmiskaupan kannalta. Kuitenkin 25 artiklassa todetaan, että *laiton pakollisen työn vaatiminen on rangaistava*. Sopimuksen ratifioineita valtioita velvoitetaan myös huolehtimaan siitä, että *lain määräämät rangaistukset ovat todellakin tehokkaita ja niitä ankarasti sovelletaan*.

2.4.2 Pakollisen työn vastaisen sopimuksen lisäpöytäkirja

Kun alkuperäinen sopimus on vuodelta 1930 ja koskee lähinnä pakollisen työn teettämisen ehtoja voidaan ehkä kyseenalaistaa sen merkitys nykytilanteessa. Sopimukseen on kuitenkin vuonna 2014 lisätty pöytäkirja (Po29 – Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention, 1930), jossa

³⁴ Bakirci 2009, s. 162.

³⁵ Bakirci 2009, s. 162.

korostetaan pakollisen työn olevan edelleenkin huomattava ongelma niin työntekijöiden oikeuksien kuin reilun kilpailun kannalta. Tässä lisäpöytäkirjassa huomioidaan pakollisen työn muuttunut luonne sekä korostetaan sen liittyvän usein ihmiskaupaan ja heikommassa asemassa olevien ryhmien, esimerkiksi siirtolaisten, hyväksikäyttöön. Lisäpöytäkirjassa vaaditaan valtioilta toimia pakollisen työn ehkäisemiseksi ja kitkemiseksi. Tällaisia toimia ovat lisäpöytäkirjan 2 artiklan mukaan esimerkiksi työnantajien sekä mahdollisten riskiryhmien tiedottaminen ja kouluttaminen sekä työlaainsäädännön kattavuuden ja valvonnan tehostaminen. Työnhakijoita, varsinkin siirtolaisia, tulisi pyrkiä suojelemaan väärinkäytöksiltä jo rekrytoinnin ja työhön sijoittumisen yhteydessä. Artiklassa korostetaan myös sitä, että valtioiden tulisi pyrkiä puuttumaan sellaisiin syihin ja tekijöihin, jotka lisäävät pakkotyön teettämisen riskiä.

ILO:n lisäpöytäkirjassa korostuu uhrilähtöinen näkemys. Kolmannessa artiklassa valtiot veloitetaan tehokkaisiin toimenpiteisiin uhrien tunnistamisen, suojelun ja toipumisen takaamiseksi sekä järjestämään näille tarvittavia apu- ja tukipalveluita. Neljännessä artiklassa puolestaan edellytetään valtioita takaamaan uhreille mahdollisuus saada esimerkiksi vahingonkorvauksia riippumatta siitä, oleskelevatko he maassa laillisesti. Lisäksi korostetaan sitä, ettei uhreja tule rangaista sellaisista lainvastaisista toimista, joihin heidät on pakollisen työn teettämisen yhteydessä ajettu ryhtymään.

Vuoden 2014 lisäpöytäkirjalla on näin ollen pyritty päivittämään pakollista työtä koskeva yleissopimus nykypäivän tilanteeseen sopivaksi, korostaen erityisesti ihmiskaupan ja siirtotyöläisten hyväksikäytön kaltaisia ihmisoikeusrikkomuksia tämän hetken suurimpina haasteina. Vielä kesäkuussa 2015 yksikään valtio Nigerin tasavaltaa lukuun ottamatta ei ollut kuitenkaan vielä ratifioinut pöytäkirjaa. Ennen kuin tästä vedetään mitään erityisempiä johtopäätöksiä, voitaneen todeta, että sopimusten ratifiointi on usein hidas prosessi. Toisekseen meidän tulee huomioida se, että esimerkiksi myös edellä luvussa 2.3 käsitelty Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus korostaa pitkälti samoja tunnistamiseen sekä uhrien suojeluun liittyviä teemoja.

3 KOTIMAINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

”Eli ihmiskauppajutut ovat erittäin harvinaisia ja erittäin haasteellisia tutkittavia, ja se johtuu ihan vaan siitä, että se rikoksen tunnusmerkistö on kirjoitettu sillä lailla, että sen henkilön pitää olla orjuudessa tai orjuuden kaltaisissa olosuhteissa tai matkalla niihin, ja sen asian selvittäminen niin se on meidän keinoin erittäin vaikeata tai jopa mahdotonta.”

-Esitutkintaviranomainen³⁶

3.1 Yleiskuva Suomen työperäistä ihmiskauppaa koskevasta lainsäädännöstä

Suomen ihmiskauppaa koskeva sääntely on vielä verrattain uutta. Ihmiskauppaa koskeva rikoslain 25 luvun 3 § ja törkeää ihmiskauppaa koskeva 3 a § saatettiin voimaan vuonna 2004. Taustalla oli erityisesti eräiden kansainvälisten velvoitteiden, kuten esimerkiksi ns. Palermon sopimuksen ihmiskaupan vastaisen lisäpöytäkirjan (ks. luku 2.1) ja Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (2002/629/YOS), vaatimukseen vastaaminen.

Työperäisessä ihmiskaupassa uhriutuneet ovat pääsääntöisesti ulkomaalaisia henkilöitä. Näin ollen merkityksellistä lainsäädäntöä ovat myös eräät maahantuloon ja oleskelulupaan liittyvät lait, joista tässä käsittelen rikoslakia valtionrajarikoksen ja laittoman maahantulon järjestämisen osalta sekä ulkomaalaislakia ihmiskaupan uhrille myönnettävän oleskeluluvan osalta. Ihmiskaupan uhreille on olemassa myös auttamisjärjestelmä, jota koskeva sääntely on tällä hetkellä sisällytetty lakiin kansainvälistä suojelua tarvitsevan vastaanotosta (746/2011, myöh. vastaanottolaki).

Useiden eri kansainvälisten velvoitteiden suositusten mukaisesti Suomessa on vuodesta 2009 toiminut riippumaton ihmiskaupparaportoiija, jonka tehtäviin kuuluu niin Suomen sisäisen kuin kansainvälisenkin ihmiskauppatilanteen seuraaminen, raporttien ja kertomusten laatiminen sekä suositusten antaminen ihmiskauppaan liittyvissä kysymyksissä. Kansallisen ihmiskaupparaportoiijan tehtävää hoitaa yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) 3 § 6 kohdan mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettu (ent. vähemmistövaltuutettu).

³⁶ Esitutkintaviranomaisen näkemys teoksessa Jokinen et al. 2011, s. 174.

Kun puhutaan työperäisestä ihmiskaupasta tai muusta työperäisestä hyväksikäytöstä, ei voida myöskään sivuuttaa työlainsäädännön ja työehtosopimusjärjestelmän merkitystä. Työlainsäädäntö on laaja kokonaisuus, johon kuuluvat mm. työsopimuslaki, työaikalaki, vuosilomalaki, yhdenvertaisuuslaki, laki yksityisyyden suojasta työelämässä työehtosopimuslaki, vuorotteluvapaalaki, opintovapaalaki sekä palkkaturvalaki. Työlainsäädännön merkitys on se, että lait luovat raamit sille, millaiset työelämän käytännöt ovat normaaleja ja hyväksyttäviä. Alakohtaiset, työntekijä- ja työnantajapuolten yhdessä sopimat työehtosopimukset puolestaan tarkentavat sääntelyä muun muassa määrittämällä alakohtaiset vähimmäispalkat.³⁷ Näin ollen työlainsäädäntö ja työehtosopimukset määrittelevät myös työntekijän oikeuksia koskevan vähimmäistason. Työperäiselle hyväksikäytölle on tyypillistä, että työsuhteen ehdot ovat esimerkiksi palkkojen ja työaikojen osalta maan yleistä tasoa heikkommat. Näin ollen vertaamalla epäillyn hyväksikäyttötapausten työehtoja lainsäädännön ja alaa mahdollisesti sitovan työehtosopimuksen vaatimukseen voidaan havaita, onko hyväksikäyttöä tapahtunut ja määritellä väärinkäytöksen suuruus. Erityistä merkitystä on yleissitovien työehtosopimusten määräyksillä esimerkiksi palkkauksen suhteen, sillä ne sitovat myös järjestäytymättömiä työnantajia³⁸. Palkkausten suhteen työehtosopimusten merkitys korostuu, sillä Suomen lainsäädännössä ei nykyhetkellä määritellä minimipalkkaa.

3.2 Työperäinen hyväksikäyttö rikoslaissa

3.2.1 Ihmiskauppa

Ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa koskevat pykälät lisättiin rikoslakiin vuonna 2004. Tätä ennen Suomen lainsäädännössä ei ollut varsinaista ihmiskauppaa koskevaa sääntelyä, vaan ihmiskauppaan viittaavissa tapauksissa sovellettavaksi saattoivat tulla rikoslain vapaudenriistoa, törkeää vapaudenriistoa tai ihmisryöstöä koskevat säännökset³⁹. Ihmiskaupan kriminalisointia valmisteleavassa hallituksen esityksessä näiden pykälien ei kuitenkaan katsottu sellaisenaan riittävän vastaamaan Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmiskaupan vastaisiin velvoitteisiin siitäkään huolimatta, että ihmisryöstöä koskeva säännös oli verrattain lähellä ihmiskaupan piirteitä.

³⁷ Ihmiskauppa työelämässä - konferenssiraportti 2013, s. 5 – 6. Internet-lähde.

³⁸ Ihmiskauppa työelämässä - konferenssiraportti 2013, s. 25. Internet-lähde.

³⁹ HE 34/2004 vp, s. 8.

Ihmisyöstön tekotavoiksi mainittiin väkivalta, uhkaus ja kavallisuus ja teon tarkoituksiksi toisen saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin, pakkotyöhön tai orjuuteen. Hallituksen esityksessä katsottiin, että ihmiskaupassa voidaan kuitenkin käyttää myös uhrin riippuvaisen ja turvattoman aseman hyväksikäyttämisen kaltaisia lievempiä keinoja. Lisäksi ihmiskauppaa koskevat kansainväliset sopimukset tunsivat ihmisyöstösäännöstä laajemman kirjon mahdollisia teon tarkoituksia.⁴⁰ Näin ollen katsottiin tarpeelliseksi lisätä rikoslain 25 lukuun ihmisyöstösäännöksen tilalle ihmiskauppaa koskeva 3 § sekä törkeää ihmiskauppaa koskeva 3 a §. On kuitenkin huomattava, että ihmiskauppa yhdistettiin tuolloin erityisesti prostituutioon ja naiskauppaan, joka on havaittavissa myös hallituksen esityksen perusteluissa, jossa ehdotetaan, että *rikoslakia muutettaisiin niin, että muutoksilla parannettaisiin mahdollisuuksia torjua ihmiskauppaa, paritusta ja prostituutiota.*

Rikoslakiin vuonna 2004 lisätty 25 luvun ihmiskauppaa koskeva 3 § oli hieman erilainen kuin nykyinen, vuoden 2015 alussa voimaan astunut muutettu pykälä. Tarkastelen näitä tehtyjä muutoksia edempänä kulloisenkin kohdan yhteydessä.

Suomessa rikoslaki on ihmiskaupan ja sen lähirikosten, tämän tutkielman tapauksessa kiskonnantapaisen työsyrynnän, kannalta keskeinen. Tällaista rikoslakikeskeisyyttä voidaan toki kritisoida, sillä ihmiskauppaa voidaan pitää sen perustavia ihmisoikeuksia polkevan luonteen vuoksi yhteiskunnallisena ja valtiosääntöoikeudellisena ongelmana siinä missä rikosoikeudellisena loukkauksenakin. Koska ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkit kuitenkin tällä hetkellä löytyvät nimenomaisesti rikoslaista, ei sen merkitystä voida sivuuttaa. Käynkin ihmiskauppaan ja kiskonnantapaiseen työsyryntään liittyvät säännökset läpi tarkasti juuri siitä syystä, että niiden sisältämät rikoksen tunnusmerkit ovat pohjana koko työperäisen hyväksikäytön vastaiselle työlle tunnistamisesta tukipalveluihin ja rikosprosessiin asti.

⁴⁰ HE 34/2004 vp, s. 18.

Rikoslaki (39/1889)

25 luku – Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 § Ihmiskauppa

Joka

1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,

2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,

3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai

4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Yritys on rangaistava.

Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkit voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, joita ovat rikoksessa käytettävät keinot, tekotavat sekä tarkoitukset. Jotta jotakin tapahtunutta hyväksikäyttöä voitaisiin tarkastella ihmiskauppana, on sen täytettävä tunnusmerkistö kaikkien näiden osa-alueiden osalta.⁴¹

Ihmiskaupparikoksen keinoilla tarkoitetaan käytännössä niitä olosuhteita, jotka mahdollistavat ihmiskaupan. Vuonna 2004 voimaan tullessa ihmiskauppapöytäkirjässä näitä keinoja olivat toisen riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen sekä erehdyttäminen tai erehdyksen hyväksikäyttäminen. Myös korvauksen maksaminen toista vallassa pitävälle henkilölle tai tällaisen korvauksen vastaanottaminen katsotaan ihmiskaupan keinoiksi. Ihmiskauppasäädöstä valmisteleavassa hallituksen esityksessä katsotaan, että riippuvainen asema voi syntyä *perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta taikka oleskelusta jossain laitoksessa. Se voisi olla*

⁴¹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012, s. 17.

myös huumausaineen käyttäjän riippuvuutta huumausaineen toimittajasta. Riippuvaiseen asemaan henkilö voi joutua myös esimerkiksi silloin, jos uhataan paljastaa viranomaiselle hänen tekemänsä rikokset tai se, että hän oleskelee maassa luvottomasti. Myös tilanne, jossa uhri on joutunut luovuttamaan passinsa tai vastaavia olennaisen tärkeitä dokumentteja tekijälle, voi synnyttää riippuvuussuhteen uhrin ja tekijän välille.⁴² On kuitenkin huomattava, että riippuvuussuhde ei kuitenkaan aina esiinny suoraan uhrin ja tekijän välisenä, vaan hyväksikäyttäjä voi hyödyntää myös uhrin riippuvaista asemaa kolmanteen osapuoleen nähden. Toisaalta riippuvaisessa asemassa voi uhrin sijasta olla myös hänen lähiomaisensa.⁴³ Turvattomalla tilalla puolestaan viitataan olosuhteisiin, jotka asettavat uhrin alttiiksi häneen kohdistuvalle hyväksikäytölle. Tällaisia voivat olla esimerkiksi henkilön taloudellinen ahdinko, asunnottomuus, pakolaisuus, päihteiden käyttö tai vakava sairaus. Taustalla voi olla myös aikaisempaa kokemusta väkivallasta tai prostituutiosta. Kuten riippuvainen asema, voi turvaton tilakin koskettaa ihmiskaupan uhrin sijasta hänen lähiomaistaan.⁴⁴ Vuonna 2015 voimaan astunut rikoslain muutos (1177/2014) toi ihmiskauppasäädöksen 1 kohtaan lisäyksen *taikka toista painostamalla*. Painostuksella tarkoitetaan sellaista kestoltaan tai intensiteetiltään niin voimakasta vaikuttamista, että sen voidaan olosuhteet huomioon ottaen katsoa vaikuttavan kohdehenkilön tahdonmuodostukseen. Painostamiseen voi liittyä kiristyksen tai uhkailun piirteitä. Lakimuutosta koskevassa hallituksen esityksessä esimerkiksi mainitaan tilanne, jossa uhrista uhataan paljastaa arkaluontoisia asioita kolmannelle osapuolelle, ellei tämä suostu painostajan vaatimuksiin. Kohteen voidaan myös antaa ymmärtää, että kieltäytymisellä voi olla kohteen kannalta kielteisiä seurauksia, vaikkei niitä tarkemmin eriteltäisikään. Painostamisen ei edellytetä jatkuneen alusta asti, vaan se voi ilmetä esimerkiksi alun perin toimintaan suostuneen kohdehenkilön halutessa lopettaa toiminnan.⁴⁵ Painostaminen sisältyi aikaisemmin paritusrikoksen tunnusmerkkeihin⁴⁶, mutta sen voi katsoa sopivan varsin hyvin myös muiden kuin prostituutioon liittyvien ihmiskaupparikosten keinoksi.

Toisena ihmiskaupan keinona pidetään erehdyttämistä tai erehdyksen hyväksikäyttämistä. Tällöin uhriksi joutunut henkilö on saattanut vapaaehtoisesti suostua tulemaan työhön kohdemaahan, mutta työ tai sen ehdot, esimerkiksi työajat tai palkkaus, eivät vastaa sovittua. On kuitenkin huomattavaa, että todellisen tilanteen on poikettava sovitusta olennaisesti ja esimerkiksi pienet poikkeamat

⁴² HE 34/2004 vp, s. 93.

⁴³ Nuutila & Majanen 2008, kohdassa vapaudenriisto > Ihmiskauppa (RL 25:3).

⁴⁴ HE 34/2004 vp, s. 93–94.

⁴⁵ HE 103/2014 vp, s. 50.

⁴⁶ HE 103/2014 vp, s. 50.

luvatusta palkkauksesta eivät riitä ihmiskaupan tunnusmerkeiksi.⁴⁷ Kolmas ihmiskaupan keino on korvauksen maksaminen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai tällaisen korvauksen vastaanottaminen.

Ihmiskaupan tekotapoja ovat puolestaan toisen määräysvaltaansa ottaminen, värväminen, luovuttaminen, vastaanottaminen sekä majoittaminen. Vuonna 2004 voimaan tullessa pykälässä käytettiin käsitteen ”pitää määräysvallassaan” tilalla muotoa ”pitää vallassaan”, joka osoittautui jossain määrin ongelmalliseksi. Toisen valtaan ottamisella katsottiin nimittäin, että henkilö paitsi joutuu toisen määräysvaltaan, myös menettää vapautensa siten, että valtaanottaja saa vallinnan kohteena olevaan henkilöön.⁴⁸ Nykykäsitteiden mukaan merkitystä ei kuitenkaan ole niinkään sillä, onko teon kohteeksi joutunut henkilö menettänyt vapautensa, vaan sillä, että hän on menettänyt tosiasiallisen mahdollisuutensa toimia haluamallaan tavalla.⁴⁹ Esimerkiksi työperäisen ihmiskaupan ulkomainen uhri voi olla joutunut luovuttamaan passinsa tekijöitten käsiin siten, että hänellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta poistua maasta. Myös toisen ajaminen vakavaan velkasuhteeseen tai hänen liikkumisensa, yhteydenpitonsa muihin ihmisiin ja vapaa-ajan viettönsä rajoittaminen voidaan katsoa määräysvallan käyttämiseksi. Kyse voi olla myös vaikeammin havaittavasta psyykkisestä kontrollista ja henkisestä alistamisesta. Olosuhteisiin voi liittyä myös vapauden menettämistä, mutta se tulisi lain esitöiden mukaan katsoa määräysvallan käyttämisen äärimmäiseksi muodoksi.⁵⁰

Värvämisellä tarkoitetaan henkilön houkuttelemista ihmiskaupan uhriksi. Värväys voidaan katsoa kuitenkin toteutuneeksi vasta, mikäli uhri antaa suostumuksensa.⁵¹ Värväys on vahvasti kytköksissä ihmiskaupan keinoksi lukeutuvaan erehdyttämiseen, sillä värväminen usein perustuu valheellisille lupauksille työn laadusta tai ehdoista.

Ihmiskaupan tekotavoiksi myös luettavat luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen liittyvät henkilön saattamiseen ihmiskaupan uhriksi. Luovuttamiseen saattaa liittyä korvauksen maksaminen, mutta tämä ei ole välttämätöntä. Kuljettamisella viitataan henkilön siirtämiseen paikasta toiseen. Kuljettaminen ei koske pelkästään henkilön saattamista siihen määränpäähän, missä hän joutuu ihmiskaupan kohteeksi, vaan myös esimerkiksi välietappien välistä

⁴⁷ HE 34/2004 vp, s. 94.

⁴⁸ HE 103/2014 s. 51.

⁴⁹ HE 103/2014 s. 51

⁵⁰ HE 103/2014 s. 51

⁵¹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012, s. 18.

siirtelyä. Vastaanottaminen voi myös tapahtua missä tahansa matkan vaiheessa. Majoittamisella voidaan tarkoittaa niin pysyvemmän kuin väliaikaisenkin olinpaikan järjestämistä.⁵² Näillä neljällä tekotavalla on merkitystä esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa Suomi on ihmiskaupan kauttakulkumaana. Jos on syytä epäillä henkilön olevan matkalla ihmiskaupan tunnusmerkit täyttäviin olosuhteisiin johonkin muuhun maahan, voidaan tilanteeseen näin ollen puuttua.

Ihmiskaupan vaihtoehtoisia tarkoituksia ovat saattaminen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elinten ja kudosten poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Työperäisestä ihmiskaupasta puhuttaessa fokus on nimenomaisesti pakkotyön käsitteessä, jonka määrittely on osoittautunut jokseenkin ongelmalliseksi. Pakkotyötä ei ole sellaisenaan määritelty eikä kriminalisoitu Suomen lainsäädännössä ja käytännössä onkin päädytty soveltamaan ILO:n vuodelta 1930 peräisin olevaa pakollista työtä koskevan yleissopimuksen määrittelyä⁵³. ILO:n määritelmän mukaan pakollisena työnä voidaan pitää työtä tai palvelusta, jota vaaditaan rangaistuksen uhalla ja johon henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut, ei kuitenkaan esimerkiksi asepalvelusta tai tuomioistuimen langettamaan rangaistukseen liittyvää työtä. Rangaistuksen uhka voi käsittää väkivaltaa tai sillä uhkaamista, mutta myös esimerkiksi työntekijän liikkumisen rajoittaminen tai velkaannuttaminen voidaan katsoa rangaistuksen uhaksi⁵⁴.

Suostumuksen merkitys on ihmiskauppatilanteissa tärkeä. Kuten edellä havaittiin, ILO:n määritelmä pakkotyöstä edellyttää, ettei työntekijä ole vapaaehtoisesti tarjoutunut kyseiseen työhön. Suostumuksella ei voida kuitenkaan katsoa olevan merkitystä, mikäli se on saatu työntekijää erehdyttämällä⁵⁵, eli hän on kyllä suostunut työhön, mutta työn todelliset ehdot ja olosuhteet ovat poikenneet huomattavasti sovitusta. Myös mikäli työntekijän suostumus on saatu rankaisukeinoja käyttämällä tai uhkailemalla, voidaan suostumusta pitää merkityksettömänä⁵⁶. Tämä ajatus toteutuu myös oikeuskäytännössä. Pirkanmaan käräjäoikeus totesi etnisen ravintolaketjun toiminnassa havaitusta ihmiskauppatapauksesta: *Vaikka asianomistajat ovat tulleet Suomeen omasta halustaan ja jatkaneet työskentelyä työoloista huolimatta, merkitystä ei voi antaa heidän suostumukselleen, koska heidät on erehdytetty työskentelemään kertomalla työ- ja vapaa-ajoista totuutta*

⁵² Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 63/2012, s. 18.

⁵³ Jokinen et al. 2011, s. 49 – 50.

⁵⁴ Vähemmistövaltuutettu 2012, s. 26 – 27.

⁵⁵ Vähemmistövaltuutettu 2012, s. 27.

⁵⁶ Vähemmistövaltuutettu 2012, s. 27.

vastaamattomalla tavalla sekä käyttämällä hyväksi vastaajista riippuvaista asemaa ja asianomistajien turvatonta tilaa⁵⁷.

3.2.2 Törkeä ihmiskauppa

Törkeä ihmiskauppa on ihmiskaupparikoksen vakavampi muoto. Sitä voidaan pitää eräänlaisena jatkumona aiemmalle rikoslain 25 luvun 3 §:lle, joka käsitteli ihmisryöstöä, sillä listaus törkeän ihmiskaupan tekemuodoista sisältää Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjan sekä Euroopan unionin puitepäättöksen mukaisten ihmiskaupparikoksen vakavampien tekemuotojen lisäksi myös vanhan ihmisryöstösäädöksen mukaiset tekemuodot⁵⁸. Ihmisryöstö määriteltiin rikokseksi, jossa tekijä pyrki saattamaan uhrinsa ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin tai pakkotyöhön *väkivallalla, uhkauksella tai kavaluudella*. Ihmisryöstöpykälän 3 kohdassa ihmisryöstöksi katsottiin myös toisen orjuuteen alistaminen, orjuudessa pitäminen, orjien kuljettaminen sekä kaupan käyminen orjilla.⁵⁹ Nämä tunnusmerkit ovat pitkälti yhteneviä nykyisten törkeän ihmiskaupan tunnusmerkkien kanssa.

Rikoslaki (39/1889)

25 luku – Vapauteen kohdistuvista rikoksista

3 a § Törkeä ihmiskauppa

Jos ihmiskaupassa

1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,

2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,

3) rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai

⁵⁷ Pirkanmaan käräjäoikeus 29.6.2012.

⁵⁸ HE 34/2004 vp, s. 101.

⁵⁹ HE 34/2004 vp, s. 131.

4) rikos on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä.

Yritys on rangaistava.

Törkeän ihmiskaupan tunnusmerkistöön kuuluvalla väkivallalla voidaan tarkoittaa henkilön kiduttamista, pahoinpitelyä tai toimintakyvyttömäksi tekemistä esimerkiksi sitomalla tai huumaamalla⁶⁰. Kavaluudella puolestaan tarkoitetaan sellaista harhaanjohtamista, joka on vakavampaa kuin ihmiskauppasäädöksen yhteydessä määritelty erehdyttäminen. Säädöstä valmisteleavassa hallituksen esityksessä esimerkkinä kavaluudesta käytetään tilannetta, jossa henkilö on värvätty kotiapulaisen työhön, mutta hän joutuukin tosiasiaassa työskentelemään prostituoituna. Sen sijaan tapauksessa, jossa teon kohde tietäisi olevansa matkalla seksityöhön, mutta työn ehdot eivät vastaisi sovittua, kyse olisi erehdyttämisestä eikä teko tältä osin täyttäisi törkeän ihmiskaupan tunnusmerkkejä.⁶¹

Toiselle aiheutettua vaikeaa ruumiinvammaa, vakavaa sairautta tai hengenvaarallista tilaa koskevan säännöksen tulkintaan on oikeuskirjallisuudessa katsottu löytyvän apua esimerkiksi rikoslain (39/1889) törkeää raiskausta (20 luku 2 §) ja törkeää pahoinpitelyä (21 luku 6 §) koskevien säädösten tulkinnasta. Erityisen tuntuvaksi henkiseksi ja ruumiilliseksi kärsimykseksi voidaan katsoa esimerkiksi mittava seksuaalinen hyväksikäyttö tai *näännyttävä pakkotyö*.⁶²

Ihmiskaupparikos katsotaan törkeäksi myös, mikäli se kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön ja on tekona kokonaisuutena arvioiden törkeä. Aikaisempi ihmisryöstöä koskeva sääntely takasi erityisen suojan viittätoista vuotta nuoremmalle lapselle, mutta laajennus

⁶⁰ Nuutila & Majanen 2008, kohdassa vapaudenriisto > Törkeä ihmiskauppa (RL 25:3 a).

⁶¹ HE 34/2004 vp, s. 102.

⁶² Nuutila & Majanen 2008, kohdassa vapaudenriisto > Törkeä ihmiskauppa (RL 25:3 a).

katsottiin tarpeelliseksi lasten erityisen suojan perusteella. Myöskin, mikäli ihmiskauppa tapahtuu osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja on kokonaisuutena arvioitavissa törkeäksi, voidaan sen katsoa täyttävän törkeän ihmiskaupan kriteerit. Lakia valmisteleavassa hallituksen esityksessä todetaan, että tällaisessa tapauksessa teon suunnitelmallisuus ei sinänsä ole ratkaisevaa, vaan olennaista on se, että teko on tapahtunut osana järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa.⁶³ Ilmeisesti oletuksena on, että järjestäytyneillä rikollisryhmillä on parhaat mahdollisuudet harjoittaa verrattain laajamittaista ja järjestäytyntä ihmiskauppatoimintaa.

Törkeää ihmiskauppaa koskevan säädöksen orjuudella katsotaan viitattavan vuodelta 1927 peräisin olevaan orjuutta koskevaan yleissopimukseen⁶⁴ (SopS 27/1927). Kyseisen sopimuksen 1. artiklassa orjuus määritellään *sellaisen henkilön tilaksi tai olosuhteeksi, joka on omistusoikeuden tahi jonkun siihen sisältyvän oikeuden kohteena*.

3.2.3 Kiskonnantapainen työsyryjintä

Kiskonnantapainen työsyryjintä kriminalisoitiin vuonna 2004. Taustalla oli pyrkimys suojella Suomeen työhön tulevaa ulkomaista työvoimaa siltä, että heidän tietämättömyyttään ja ymmärtämättömyyttään käytettäisiin hyväksi työsuhteen ehdoista sovittaessa⁶⁵. Vaikka kiskonnantapaisen työsyryjinnän pykälä lisätiinkin täydentämään työsyryjintää koskevaa rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 §:ä, kyse ei ole työsyryjinnän törkeästä muodosta vaan ennemminkin työsyryjinnän erityistilanteesta, jossa yhdistyvät työsyryjinnän ja kiskonnannan piirteet. Kiskonnalla tarkoitetaan kyseisen pykälän mukaan toimintaa, jossa toisen *taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai ajattelemattomuutta jonkin sopimuksen tai muun oikeustoimen yhteydessä hankkii tai edustaa itselleen tai toiselle taloudellista etua, joka on selvästi epäsuhteessa vastikkeeseen* (RL 36 luku 6 §). Erotukseksi kiskonnasta edellytyksenä kiskonnantapaista työsyryjintää koskevan pykälän soveltamiselle onkin työsyryjinnän tunnusmerkkien

⁶³ HE 34/2004 vp, s. 103 - 104.

⁶⁴ HE 34/2004 vp, s. 104.

⁶⁵ HE 151/2003 vp, s. 1.

täytyminen⁶⁶, eli käytännössä teon kohteena olevan yksittäisen työntekijän asettaminen epäedulliseen asemaan muiden kuin hyväksyttävien syiden perusteella.

Rikoslaki (39/1889)

47 luku – Työrikoksista

3 a § Työsyryntä

Työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka

2) uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella,

on tuomittava työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

3 a § Kiskonnantapainen työsyryntä

Jos työsyrynnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava kiskonnantapaisesta työsyrynnästä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Olellainen käsite kiskonnantapaista työsyryntää tarkasteltaessa on *huomattavan epäedullinen asema*. Tämän on ajateltu ilmenevän esimerkiksi muihin työntekijöihin verrattuna huomattavasti alhaisemman palkan tai epäasiallisten työaikojen muodossa⁶⁷. Aina ei ole kuitenkaan mahdollista

⁶⁶ HE 151/2003 vp, s. 16.

⁶⁷ HE 151/2003 vp, s. 17.

tehdä vertailua muiden saman työnantajan palveluksessa olevien henkilöiden kanssa. Tällöin olosuhteita voidaan verrata kyseisen alan yleisiin työehtoihin ja työoloihin.⁶⁸

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän vaihtoehtoisiksi tekotavoiksi on rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä kirjattu uhrin taloudellisen tai muun ahdingon, ymmärtämättömyyden, ajattelemattomuuden, tietämättömyyden tai riippuvaisen aseman hyväksikäyttö. Tietämättömyydellä tarkoitetaan sitä, ettei henkilöllä ole tietoa maan lainsäädännöstä tai käytännöistä työsuhteeseensa liittyvissä asioissa. Ymmärtämättömyys puolestaan pitää sisällään tiedon puutteen ohella esimerkiksi henkilön kielitaidon puutteen tai kokemattomuuden. Ajattelemattomuudella viitataan siihen, että henkilö voi olla sinällään tyytyväinen saamaansa työhön ja kohteluun eikä tule ajatelleeksi, että työn ehdot eivät täytä maan yleisiä vaatimuksia.⁶⁹ Tällainen tilanne voi tulla eteen esimerkiksi silloin, kun työntekijä saapuu maasta, jossa palkkataso ja työolot ovat yleisesti huomattavasti Suomea heikommalla tasolla.

Taloudellisesta ahdingosta on kyse silloin, kun henkilö on tilanteessa, jossa hänen toimeentulonsa riippuu olennaisesti kyseessä olevasta työstä. Mahdollisuus toimeentuloon siis lakkaa, mikäli työnteko lopetetaan. Kyseessä kuitenkin tulee olla kyseiseen työntekijään tai työnhakijaan henkilökohtaisesti liittyvä tilanne, eikä esimerkiksi valtakunnallinen huono työ- tai taloudellinen tilanne. Muu ahdinko puolestaan voi ilmetä esimerkiksi asunnottomuutena tai jonkin lääkkeen tarvitsemisena.⁷⁰

Riippuvaisen aseman määrittely on osoittautunut ongelmalliseksi, sillä se on kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan kohdalla samankaltainen⁷¹. Näin ollen riippuvaista asemaa ei sellaisenaan voida pitää hyvänä tuntomerkinä siitä, kumman rikosnimikkeen mukaan työperäistä hyväksikäyttöä sisältävää tapausta lähdetään selvittämään.

⁶⁸ Jokinen et al. 2011, s. 44.

⁶⁹ Jokinen et al. 2011, s. 46.

⁷⁰ Nuutila & Melander 2008, kohdassa Työsuhdetta ja kollektiivista työoikeutta koskevat kriminalisoinnit -> Kiskonnantapainen työsyryjintä (RL47:3 a)

⁷¹ Jokinen et al. 2011, s. 46.

3.2.4 Rajanvedon ongelma ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän välillä

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija oli ensimmäisessä, vuonna 2010 julkaistussa ihmiskaupparaportissaan huolissaan siitä, että ihmiskaupan tunnistamisessa ja varsinkin sen erottamisessa lähirikoksistaan, kuten parituksesta ja kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä, oli haasteita⁷². Onkin totta, että ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistöissä on huomattavia yhtäläisyyksiä. Hyvä esimerkki tästä löytyy kyseisten rikosnimikkeiden piirteisiin kuuluvien teko tapojen osalta. Eräs kiskonnantapaisen työsyryjinnän teko tavoista on *kohteen taloudellisen tai muun ahdingon tai riippuvaisen aseman hyödyntäminen*. Tällainen taloudellinen tai muu ahdinko voidaan helposti rinnastaa ihmiskauppasäädöksessä mainittuun uhrin *turvattomaan tilaan*. Ihmiskauppasäädöstä valmisteleavassa hallituksen esityksessä katsotaan, että turvaton tila voi syntyä esimerkiksi vaikean taloudellisen tilanteen, asunnottomuuden, päihteiden käytön, nuoren iän tai pakolaisuuden perusteella tai sen taustalla voi olla henkilön aikaisempi prostituutio tai muu syy, joka on johtanut *vaikeaan sosiaaliseen asemaan*⁷³. Ihmiskauppasäädöksen turvaton tila on usein katsottu kiskonnantapaisen työsyryjinnän ahdinkoa vakavammaksi tilaksi⁷⁴, mutta rajanveto tällaisen vakavuuden välillä lienee haastavaa. Niin ihmiskaupan kuin kiskonnantapaisen työsyryjinnänkin teko tavoiksi lasketaan myös uhrin riippuvaisen aseman hyödyntäminen. On huomattava, että tämä riippuvaisen aseman käsite on sisällöllisesti samankaltainen molemmissa rikoksissa.⁷⁵

Kiskonnantapaisen työsyryjinnän ja ihmiskaupan teko tavoista löytyy eräiden näkemysten mukaan toinenkin yhtäläisyys. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän tietämättömyyden, ymmärtämättömyyden ja ajattelemattomuuden hyväksikäyttö voidaan rinnastaa ihmiskauppasäädöksessä mainittuun erehdyttämiseen tai erehdyksen hyväksikäyttämiseen. Näin on asian tulkinnut esimerkiksi Emilia Kaikkonen pro gradu-työssään vuodelta 2008⁷⁶.

Suurimmat erot ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistöissä liittyvät teon tarkoitukseen. Kiskonnantapaiseen työsyryjintään syyllistymällä pyritään tavoittelemaan taloudellista

⁷² Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 24

⁷³ HE 34/2004 vp, s. 93 - 94

⁷⁴ Nuutila & Melander 2008, kohta 34. RL47: Työrikkokset -> Työsuhdetta ja kollektiivista työoikeutta koskevat kriminalisoinnit -> Kiskonnantapainen työsyryjintä, teoksessa Lappi-Seppälä ym. 2009.

⁷⁵ Nuutila & Melander 2008, kohta 34. RL47: Työrikkokset -> Työsuhdetta ja kollektiivista työoikeutta koskevat kriminalisoinnit -> Kiskonnantapainen työsyryjintä, teoksessa Lappi-Seppälä ym. 2009.

⁷⁶ Jokinen et al. 2011, s. 46.

hyötyä asettamalla yksittäinen työntekijä epäedulliseen asemaan⁷⁷, esimerkiksi maksamalla tälle tavanomaista alhaisempaa palkkaa. Työperäisen ihmiskaupan tarkoituksena voi olla saattaminen pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa alentaviin olosuhteisiin. Käytännössä keskeiseksi nousee pakkotyön käsite⁷⁸. Nähdäkseni tällainen tarkoituserän perusteella erottelu ei kuitenkaan ole aivan selkeää. Lienee perusteltua olettaa, että pakkotyön teettämiselläkin pyritään hyötymään taloudellisesti uhrin työpanoksesta. Pakkotyön käsite voidaan kuitenkin myös sivuuttaa ja pohtia ihmiskaupan tunnusmerkistön toteutumista *muiden ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden* kautta. Erään ajatuksen mukaan kiskonnantapainen työsyryntä lähestyy ihmiskauppaa sellaisissa tapauksissa, joissa työtehtäviä teetetään ihmisarvoa loukkaavissa oloissa tai työsuojelullisia näkökulmia huomioimatta⁷⁹.

Kiskonnantapainen työsyryntä liittyy myös aina työsuhteessa tapahtuneeseen hyväksikäyttöön⁸⁰. Ihmiskauppasäädöksessä ei tällaista rajoitusta ole, sillä ihmiskauppaa voi esiintyä muillakin kuin työn teettämiseen liittyvillä elämänalueilla.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvässä tutkimuksessa vuodelta 2011 kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että työperäistä hyväksikäyttöä selvitetessä eri viranomaisilla oli hyvin erilaisia ja jopa ristiriitaisia näkemyksiä siitä, miten vakavat loukkaukset käytännössä riittivät täyttämään ihmiskaupan tunnusmerkit. Yleisesti ottaen vaikutti siltä, että kynnys soveltaa ihmiskauppalainsäädäntöä oli korkea ja ihmiskauppa ja pakkotyö rinnastettiin helposti tilanteeseen, jossa uhri on tosiasiallisesti menettänyt vapautensa ja joutunut orjuutta vastaaviin oloihin. Mikäli kyse oli lievemmästä, silti lakia väljemmin tarkasteltaessa ihmiskaupan tunnusmerkistön puitteissa olevasta hyväksikäytöstä, tunnistettiin loukkaukset helposti vähäisemmiksi rikoksi, esimerkiksi kiskonnantapaiseksi työsyryntänsä.⁸¹ Kuitenkin, mikäli uhrin olosuhteet on rinnastettavissa orjatyöhön, tulisi tilannetta selvittää törkeänä ihmiskauppana. On kuitenkin muistettava, että raportin laadinta-ajankohtana voimassa oli vielä aikaisempi, vuonna 2004 rikoslakiin lisätty ihmiskauppasäännös, johon tehdyillä muutoksilla on erityisesti pyritty madaltamaan ihmiskauppapykälän soveltamisen kynnystä ja selkeyttämään ihmiskaupan ja sen lähirikosten välistä rajanvetoa. Lain muutokset tulivat voimaan vasta vuoden 2015 alusta, joten tietoa niiden vaikutuksesta ei vielä ole saatavilla. Kuitenkin jo tulkintaongelman tunnistaminen ja

⁷⁷ Jokinen et al. 2011, s. 44–45.

⁷⁸ Oikeusministeriön mietintöjä ja laununtoja 63/2012, s. 13.

⁷⁹ www.ihmiskauppa.fi -> haetko tietoa -> ihmiskauppa rikoksena (viitattu 4.6.2015).

⁸⁰ Jokinen et al. 2011, s. 46.

⁸¹ Jokinen et al. 2011, s. 182–184.

siihen puuttuminen osoittaa, että ihmiskaupan tunnistamista on pyritty lainsäädännön keinoin tosiasiallisesti kehittämään ja edistämään.

3.3 Maahantuloon ja oleskelulupaan liittyvä sääntely

3.3.1 Ihmiskauppa vastaanottolaissa

Eräs tärkeistä 2000-luvun ihmiskaupan vastaiseen työhön liittyvistä huomioista oli tarve ihmiskaupan uhreille suunnatulle auttamisjärjestelmälle. Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2005 ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman, jonka pohjalta kotouttamislakiin (1629/2006) lisättiin vuonna 2006 ihmiskaupan uhrien auttamista koskeva luku 4 a, jossa yhteydessä ihmiskaupan uhrien auttaminen keskitettiin aikuisten osalta Joutsenon ja alaikäisten osalta Oulun vastaanottokeskusten yhteyteen⁸². Muutamaa vuotta myöhemmin ryhdyttiin toimiin kansainvälistä suojelua hakevien vastaanottoa koskevan sääntelyn selkeyttämiseksi. Tavoitteena oli koota vastaanottopalveluja koskevat säännökset *selkeäksi ja yksiselitteiseksi laiksi, joka edistäisi vastaanottopalvelujen tarjonnan yhdenmukaisuutta* ja sisältäisi säännökset *viranomaisten toimivallasta ja tehtävistä, kustannusten korvaamisesta, vastaanotto- ja järjestelykeskuksista, vastaanottopalveluista, ihmiskaupan uhrien auttamisesta, ilman huoltajaa olevan lapsen edustamisesta, henkilörekistereistä ja muutoksenhausta*.⁸³ Valmistelun tuloksena syntyi laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011) eli vastaanottolaki. Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat säännökset siirtyivät tähän, vuonna 2011 voimaan tulleeseen lakiin.

Tärkeimmät ihmiskaupan uhrin auttamista koskevat säännökset löytyvät vastaanottolain luvusta 4. Laissa määritellään puitteet auttamisjärjestelmään pääsulle sekä säädetään ihmiskaupan uhrille tarjottavien tukitoimien sisällöstä. Vastuu tukipalveluista kuuluu sisäministeriön asetuksella määrättävälle vastaanottokeskukselle, joka voi joko tuottaa palvelut itse tai ostaa ne yksityiseltä palveluntuottajalta (vastaanottolaki 34 §). Tällä hetkellä ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaa Joutsenon vastaanottokeskus.

⁸² HE 266/2010 vp s. 14.

⁸³ HE 266/2010 vp s. 1.

Vastaanottolakiin on hiljattain laadittu lukuisia muutoksia, jotka tulevat voimaan 1.7.2015 alkaen. Tuolloin muuttuu myös lain nimi. Uudistunut laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta sisältää aikaisempaa tarkemmat säännökset ihmiskaupan uhrin auttamiseen ja tunnistamiseen liittyvistä vastuista sekä auttamisjärjestelmään hyväksymisen ehdoista.

Ihmiskaupan kannalta keskeisiä vastaanottolakiin tulevia muutoksia on useita. Eräs tärkeimmistä on vastuunjaon selkeyttäminen, eli ihmiskaupan uhrin auttaminen siirtyy auttamisjärjestelmän vastuulle riippumatta uhrin lähtömaasta tai siitä, onko tällä kotikunta Suomessa. Lakiin lisätään myös maassa laillisesti oleskelevan ihmiskaupan uhrin toipumisaika, johon uhri on oikeutettu, vaikka ei olisikaan halukas yhteistyöhön esitutkintaviranomaisten kanssa. Lisäksi Joutsenon vastaanottokeskuksen johtajalle annetaan oikeus ilmoittaa salassapitosäännösten estämättä poliisille, mikäli saisi tietoja *sellaisista olosuhteista, joiden perusteella hänen olisi syytä epäillä ihmiskaupan uhrin, hänen läheisensä tai auttamisjärjestelmän henkilökunnan jäsenen hengen, terveyden tai vapauden olevan vaarassa*.⁸⁴ Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen osalta merkittävää on, että uudistuneen lain 38 §:ssä määritellään uhrin ensisijaiseksi tunnistajaksi rikosta koskevan esitutkinnan käynnistänyttä esitutkintaviranomaista ja syyttäjää. Kuitenkin, mikäli esitutkintaa ei toimiteta tai se keskeytetään, mutta henkilöä voidaan perustellusti epäillä ihmiskaupan uhriksi, voi Joutsenon vastaanottokeskuksessa toimivan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän moniammatillinen arviointiryhmä hoitaa tunnistamisen.

3.3.2 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa ja harkinta-aika ulkomaalaislaissa

Ulkomaalaislain (301/2004) 3 § 22 kohdassa ihmiskaupalla määritetään tarkoitettavan rikoslain 25 luvun 3 § mukaista ihmiskauppaa ja 3 a § mukaista törkeää ihmiskauppaa. Ihmiskaupan uhrilla puolestaan tarkoitetaan ulkomaalaislain 3 § 23 kohdassa *ulkomaalaista, jonka voidaan perustellusti epäillä joutuneen ihmiskaupan uhriksi*. Ulkomaalaislaissa säädellään hyvästä hallinnosta ja oikeusturvasta ulkomaalaisasioissa. Näin ollen se koskettaa monessakin kohtaa myös ihmiskaupan uhreiksi epäiltyjä heidän asiaansa käsiteltäessä. Kuitenkin ehdottomasti tärkeimmät ihmiskaupan uhreja koskevat ulkomaalaislain kohdat koskevat ihmiskaupan uhrin oleskelulupaa sekä ihmiskaupan uhrille myönnettävää harkinta-aikaa.

⁸⁴ HE 266/2014 vp, s. 23 – 24.

Ulkomaalaislain 52 a § käsittelee ihmiskaupan uhrille myönnettävää oleskelulupaa. Tällainen tilapäinen oleskelulupa voidaan myöntää silloin, jos sen katsotaan olevan tarpeen esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi ja uhri on valmis yhteistyöhön viranomaisten kanssa asian selvittämiseksi. Jos uhrin voidaan katsoa olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, voidaan oleskelulupa myöntää jatkuvana sekä riippumatta edellä mainituista ehdoista. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevalla voidaan lain esitöiden mukaan tarkoittaa esimerkiksi alaikäistä, jonka huoltajiin ei saada yhteyttä tai jotka ovat osallisina ihmiskaupassa⁸⁵. Ihmiskaupan uhrille myönnettävän oleskeluluvan saamisen edellytyksenä on ulkomaalaislain 52 a §:n 3 kohdan mukaan kuitenkin aina se, että uhrilla ei ole enää siteitä ihmiskaupasta epäiltyyn.

Ulkomaalaislain 52 b §:ssä säädetään ihmiskaupan uhrin oikeudesta harkinta-aikaan. Pykälän mukaan ihmiskaupan uhrille voidaan myöntää erityinen harkinta-aika, joka voi olla kestoltaan vähintään kolmekymmentä päivää ja enintään kuusi kuukautta. Harkinta-ajan pituutta määriteltäessä on huomioitu Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen suositus kolmenkymmenen päivän vähimmäisajasta. Harkinta-ajan tarkoituksena on, että sen puitteissa ihmiskaupan uhri voi irtautua hyväksikäyttäjiensä vaikutuspiiristä ja toipua kokemuksistaan sekä tekemään päätöksen siitä, ryhtyykö yhteistyöhön viranomaisten kanssa.⁸⁶ Harkinta-aika voidaan lain mukaan keskeyttää, mikäli ihmiskaupan uhri vapaaehtoisesti solmii uudestaan suhteet ihmiskaupasta epäiltyihin.

1.7.2015 voimaan tulevan muutoksen (389/2015) myötä harkinta-aikaa koskevan pykälän otsikoksi tulee ”Harkinta-aika ilman oleskeluoikeutta maassa olevalle ihmiskaupan uhrille” erotukseksi laillisesti maassa oleskelevalle ihmiskaupan uhrille myönnettävästä harkinta-ajasta, jota koskeva sääntely siirtyy vastaanottolakiin. Samassa yhteydessä voimaan tulee ulkomaalaislain 52 b §:n uusi toinen momentti, jonka mukaisesti uhrille myönnettyä harkinta-aikaa voidaan jatkaa silloin, jos hänen henkilökohtaiset olosuhteensa sitä edellyttävät. Harkinta-aika ei voi kuitenkaan tämän jälkeenkään ylittää kuuden kuukauden maksimiaikaa.

Harkinta-ajan antamisesta, jatkamisesta ja päättämisestä päättää ulkomaalaislain 52 § c:n mukaan poliisi tai rajatarkastusviranomainen. 1.7.2015 voimaan astuvan lakimuutoksen (389/2015) myötä myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää ylläpitävä Joutsenon vastaanottokeskus voi tehdä

⁸⁵ HE 32/2006 vp, s. 8.

⁸⁶ HE 32/2006 vp, s. 9.

harkinta-aikaa koskevat päätökset silloin, jos ihmiskaupan uhri otetaan auttamisjärjestelmään ennen kuin poliisi tai rajatarkastusviranomainen on päätöstä tehnyt. Harkinta-aikaan liittyvien päätösten tekemistä ei katsottu asianmukaiseksi siirtää kokonaan Joutsenon vastaanottokeskuksen vastuulle siksi, että vastaan voi tulla tilanteita, joissa ihmiskaupan uhri ei halua tulla otetuksi auttamisjärjestelmän piiriin⁸⁷. Ilmoitus harkinta-ajasta ja sen kestosta tai harkinta-ajan päättämisestä on toimitettava uhrille kirjallisessa muodossa.

3.3.3 Valtionrajarikos ja laittoman maahantulon järjestäminen rikoslaissa

Pääsääntöisesti Suomessa esiin tulleissa ihmiskauppatapauksissa uhri on ollut maassa luvallisesti. Tästä huolimatta on tarpeen tarkastella myös laittoman maahantulon järjestämistä sekä valtionrajarikosta kahdesta syystä. Ensinnäkin, vaikka Suomea ei pidetäkään erityisen houkuttelevana kohdemaana laittomalle maahanmuutolle, voi se olla kauttakulkumaa, josta pyritään eteenpäin muihin Schengen-maihin⁸⁸. Toisekseen laitton maassa oleskelu toimii tehokkaana esteenä asunnon tai työpaikan hankkimiselle ja asettaa näin henkilön turvattomaan tilaan. Tällöin hän on erityisen altis ajautumaan hyväksikäytön, kuten ihmiskaupan, uhriksi. Erityisen altis työperäiselle hyväksikäytölle uhri on silloin, jos hän on velkaantunut maahan tullessaan⁸⁹. Ihmiskaupan torjumista pidetään eräänä tärkeänä laittoman maahanmuuton torjunnan tavoitteena Suomessa⁹⁰.

Valtionrajarikoksella (RL 17 luku 7 §) tarkoitetaan sitä, että henkilö ylittää Suomen rajan ilman maahantuloon oikeuttavia asiakirjoja, kuten passia tai viisumia, tai muualta kuin luvallisesta rajanylityspaikasta tai vastoin lakiin perustuvaa kieltoa. Myös yritys on rangaistava. Rangaistuksena valtionrajarikoksesta voidaan tuomita sakkoja tai enintään vuosi vankeutta. On kuitenkin huomattava, että valtionrajarikoksesta ei anneta rangaistusta silloin, kun sen tehnyt ulkomaalainen tekojensa perusteella käännytetään tai karkotetaan maasta tai jos on kyse henkilöstä, joka pakolaisuuden perusteella hakee turvapaikkaa tai oleskelulupaa Suomesta. Myöskään henkilöä, joka on tehnyt valtionrajarikoksen siksi, että on ollut ihmiskaupan kohteena, ei lain mukaan tule rangaista.

⁸⁷ HE 266/2014, s. 44.

⁸⁸ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 13/2013 s. 11.

⁸⁹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 13/2013, s. 26.

⁹⁰ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 13/2013, s. 11.

Laittoman maahantulon järjestämisellä (RL 17 luku 8 §) puolestaan tarkoitetaan toimintaa, jossa tekijä tuo maahan ulkomaalaisen, jolla joko ei ole maahantuloon vaadittavia asiakirjoja tai asiakirjat ovat väärennetyjä, toiselle henkilölle myönnettyjä tai saatu viranomaiselta harhaanjohtavan tiedon, lahjonnan tai väkivallan avulla. Tekoon katsotaan syyllistyväksi myös henkilö, joka järjestää tällaiselle maahan tuotavalle kuljetuksen tai toimittaa väärennetyn tai väärin perustein saadun asiakirjan maahantulossa käytettäväksi. Laittoman maahantulon järjestämisen kriminalisoinnilla on haluttu kansainvälisten velvoitteiden, erityisesti Palermon sopimuksen ihmissalakuljetuslisäpöytäkirjan, hengen mukaisesti torjua ja ehkäistä maahan pyrkivien ulkomaalaisten turvatonta asemaa hyödyntävää järjestäytyneitä rikollisuutta⁹¹. Rangaistukseksi laittoman maahantulon järjestämisestä voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. On kuitenkin huomattava, että mikäli teon taustalla ovat vahvasti humanitääriset syyt, kuten esimerkiksi maahan tulijan turvallisuuteen vaikuttavat olot lähtömaassa tai läheisiin perhesuhteisiin liittyvät syyt, ei tekoa tule pitää rikollisena laittoman maahantulon järjestämisenä.

Jos ihmiskaupan uhri on saapunut maahan väärennetyjen asiakirjojen turvin tai kokonaan ilman tarvittavia asiakapereita on olemassa riski, että hänet tunnustetaan yksinomaan valtionrajarikoksen tehneeksi paperittomaksi siirtolaiseksi tai ihmissalakuljetuksen kohteeksi, jolloin hänet maahan tuoneen tahon katsotaan syyllistyneen laittoman maahantulon järjestämiseen. Tällaisessa tapauksessa hän jää ilman ihmiskaupan uhreille tarkoitettuja tukipalveluita ja voi pahimmassa tapauksessa joutua itse kohdeksi rikollisena.

3.4 Ihmiskaupan vastaisen työn keskeiset toimijat Suomen lainsäädännössä

Ihmiskaupan vastaisen työn koordinoinnista tai sen kannalta keskeisistä toimijoista ei ole juurikaan sääntelyä Suomen lainsäädännössä lukuun ottamatta edellä käsiteltyä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää sekä kansallista ihmiskaupparaportointia koskevaa sääntelyä. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin tehtävät perustuvat useisiin kansainvälisiin suosituksiin, ja ne lisättiin vuonna 2009 osaksi silloisen vähemmistövaltuutetun, nykyisen yhdenvertaisuusvaltuutetun, toimenkuvaa. Nykyisellään ihmiskaupparaportointia koskeva sääntely sisältyykin lakiin

⁹¹ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 13/2013, s. 11.

yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014). Sen sijaan esimerkiksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinoijan virka ei perustu lakitasoiseen sääntelyyn.

Suppean sääntelyn syynä lienee se, että ihmiskauppa on verrattain uusi ilmiö Suomen lainsäädännössä ja ihmiskaupan vastainen toiminta hakee vielä muotoaan. Ihmiskaupan vastaista työtä kuitenkin kehitetään koko ajan. Hyvänä esimerkkinä tästä on sen poikkihallinnollista koordinaatiota kehittämään perustettu ihmiskaupan vastaisen koordinaattorin virka vuonna 2014. Pidän melko todennäköisenä, että tulevina vuosina niin kansainvälinen kuin kotimainenkin ihmiskauppaa ja samalla myös ihmiskaupan vastaisia toimijoita koskeva sääntely tuleekin lisääntymään.

4 TYÖPERÄISEN IHMISKAUPAN TUNNISTAMINEN JA UHRIEN OIKEUSASEMA TUOMIOISTUIMISSA JA VIRANOMAISTOIMINNASSA SEKÄ KOLMANNEN SEKTORIN ROOLI

”Mutta se kynnyksen madaltaminen olisi hyvä, ja se, että se rikosprosessi, no minä vaan mietin, että voiko auttamisjärjestelmää kutsua uhrikeskeiseksi, jos kaikista tärkeintä on saada kiinni joku rikollinen. Eiköhän se kerro siitä, että se on tärkeämpi kuin sen uhrin auttaminen.”
-Uhrien auttajataho⁹²

4.1 Työperäinen ihmiskauppa tuomioistuimissa

Vaikka ihmiskauppasäätely lisättiin rikoslakiin jo vuonna 2004, annettiin ensimmäinen tuomio työperäisestä ihmiskaupasta vasta vuonna 2012. Tätä ennen tunnetaan useita tapauksia, joiden merkit viittaavat työperäiseen ihmiskauppaan, mutta jotka on jo esitutinnan tai vasta oikeuskäsittelyn aikana tulkittu muiksi rikoksiksi, kuten kiskonnantapaiseksi työsyrynnäksi⁹³. Ensimmäisen työperäisestä ihmiskaupasta annetun tuomion tapauksessa oli kyseessä tässäkin tutkielmassa aiemmin mainittu kysistudiotapaus, jossa kysistudiota pyörittävä pariskunta värväsi kotimaastaan kaksi työntekijää, ensin A:n ja myöhemmin B:n, työntekijöikseen. Työsuhteen aikana asianomistajat olivat työskennelleet miltei koko valvellaoloaikansa saamatta siitä kuitenkaan palkkaa. Tapauksessa ihmiskaupan tunnusmerkkien katsottiin riippuvaisen aseman osalta täyttyneen, sillä asianomistajat olivat työsuhteessa ja toinen asianomistaja lisäksi sukulaissuhteessa vastaajiin. B:n katsottiin olevan riippuvaisessa asemassa myös raskaana olevan lähiomaisensa, A:n, kautta. Asianomistajien turvaton tila puolestaan selittyi heidän huonolla taloustilanteellaan sekä sillä, että he olivat velkasuhteessa työnantajiin nähden. Ihmiskaupan tarkoituksenkin katsottiin toteutuneen pakkotyöhön saattamisen osalta. Pakkotyö määriteltiin ILO:n pakollisen työn vastaisen yleissopimuksen perusteella. Oleellisen tärkeää on nähdäkseni se, että vaikka A ja B olivat tulleet Suomeen töihin omasta tahdostaan, katsoi käräjäoikeus heitä erehdytetyin siinä määrin, ettei suostumukselle voitu antaa merkitystä.⁹⁴

⁹² Ihmiskaupan uhrien auttajatahon näkemys teoksessa Jokinen et al. 2011, s. 158.

⁹³ Esim. Roth 2010b, s. 278 – 279, Sallinen 2013.

⁹⁴ Helsingin käräjäoikeus 30.3.2012.

Kynsistudiotapaus muutti oikeuskäytäntöä, ja sen jälkeen työperäistä ihmiskauppaa koskevia tuomioita on tullut muitakin. Kansallinen ihmiskaupparaportointi on ilmaissut kuitenkin huolensa siitä, että työperäistä ihmiskauppaa koskeva oikeuskäytäntö on kehittymässä epäyhtenäiseksi ja ihmiskaupan tunnusmerkkejä uhrin heikon ja riippuvaisen aseman sekä uhriin kohdistuvan psyykkisen painostamisen osalta ei osata tunnistaa⁹⁵. Myös työperäisen ihmiskaupan erottaminen kiskonnantapaisesta työsyrynnässä ovat kuitenkin osoittautuneet ongelmallisiksi tuomioistuimissa. Hyvästä esimerkistä ihmiskaupan tunnusmerkistön ongelmallisuudesta käy esimerkiksi Pirkanmaalaisissa ravintoloissa ilmennyt hyväksikäyttövyöhyke, jota on käsitelty Pirkanmaan käräjäoikeudessa vuonna 2012⁹⁶ ja myöhemmin Turun hovioikeudessa vuonna 2013⁹⁷.

Pirkanmaalla toimi etnisten ravintoloiden ketju, jossa työskentelevien vietnamista tulleiden työntekijöiden olot olivat huomattavasti alan yleisiä työehtoja huonommat. Tapauksessa oli kaksi vastaajaa ja kaikkiaan kymmenen asianomistajaa, joista yhdeksän kohdalla syyttäjä vaati rangaistusta ensisijaisesti ihmiskaupasta ja toissijaisesti kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Yhden kantajan kohdalla syyte koski yksinomaan kiskonnantapaista työsyryntää. Viisi kantajista (D, L, F, J sekä I) oli työskennellyt ravintolassa kokkeina. Neljä vastaajaa, jotka olivat kokkien perheenjäseniä (D, K sekä E kokkien vaimoja ja C D:n ja G:n poika), olivat työskennelleet salin puolella tai kassalla. Lisäksi ravintoloissa oli työskennellyt H, joka oli sukua vastaaja B:lle miehensä kautta. Kokit ja heidän perheenjäsenensä olivat vietnamilaisia. Kokit oli haastateltu ja värvätty kotimaassaan, josta he olivat muuttaneet Suomeen. Vaimot sekä poika C olivat muuttaneet myöhemmin perässä. Kokeille oli luvattu 500 euron suuruinen palkka, jonka lisäksi he saivat ilmaisen asumisen sekä ruuan. Palkan oli tarkoitus nousta kahden seuraavan vuoden aikana 100 euroa vuodessa. Työajoista ei ollut haastateltaessa ollut puhetta, joten kokit olivat olettaneet niiden noudattavan vietnamilaista käytäntöä, jonka mukaan töitä on kahdeksan tuntia päivässä kuutena päivänä viikossa. Palkka oli maksettu D:tä lukuun ottamatta kaikille kokeille sovitun mukaisesti, mutta työaika poikkesi oletetusta. Viikottaisia vapaapäiviä ei varsinkaan kiireisiksi miellettyinä aikoina ollut pidetty. Vapaapäivää viettävätkin työntekijät saattoivat joutua tekemään vastaajien määräämiä työtehtäviä. Työntekijät olivatkin joutuneet hieman ravintolasta riippuen tekemään jopa 13 – 15 tunnin pituisia työpäiviä 6 – 7 päivänä viikossa. Kokki I oli muutamien viimeisten kuukausien aikana tehnyt jopa 17 tunnin työpäiviä. Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisusta ilmenee,

⁹⁵ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 49.

⁹⁶ Pirkanmaan käräjäoikeus 29.6.2012.

⁹⁷ Turun hovioikeus 30.9.2013.

että tehtyjen työtuntien mukaan laskettuna työntekijöiden tuntipalkka on ollut enimmillään alle kolmen euron suuruinen. Ilta-, viikonloppu- tai ylitöitä ei ollut maksettu. Työntekijöiden asuminen oli järjestetty vastaajien omistamissa omakotitalo- ja rivitaloasunnoissa. Esimerkiksi rivitaloasunnossa oli parhaimmillaan asunut 9 henkeä, jolloin miehet olivat nukkuneet olohuoneessa ja naiset makuuhuoneessa. Käräjäoikeus katsoi, että koska asumisolosuhteet olivat olleet pysyväisluontoisesti tämän kaltaiset, asuntoedun todellinen määrä oli vähäinen.

Ihmiskaupparikoksen tulee täyttää tunnusmerkit kolmen osa-alueen, keinojen, tekotapojen sekä tarkoituksen puolesta. Keinoja voivat olla esimerkiksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttäminen sekä erehdyttäminen tai erehdyksen hyväksikäyttäminen. Käräjäoikeus katsoi, että kokkien osalta palkkaus on pääsääntöisesti ollut sovitun mukainen, joten sen suhteen erehdyttämistä ei ole tapahtunut. Sen sijaan työaikojen suhteen työntekijöitä voidaan katsoa erehdytetyn. Useiden työntekijöiden voitiin katsoa olevan myös riippuvaisessa asemassa vastaajiin nähden ensinnäkin työsuhteen vuoksi, mutta myös siksi, että osa heistä oli sukulaisuus- tai ystävyysuhde vastaajiin. Työntekijät olivat myös pääosin kielitaidottomia. Asiakaspalvelussa työskenteleville oli sallittu lyhyt kielikurssi, mutta muuten kielen opiskelua sekä suomalaisten sekä Suomessa asuvien vietnamilaisten kanssa keskustelua oli pyritty rajoittamaan. Myös työntekijöiden posti kulki vastaajien kautta ja työntekijät joutuivat luottamaan näiden käännöksiin. Kielitaidottomuus onkin omiaan lisäämään turvattomuutta sekä riippuvaisuutta vastaajista. Lisäksi riippuvuussuhdetta lisäsi se, että osa työntekijöistä oli lainannut vastaajilta rahaa lähettääkseen sitä läheisilleen Vietnamiin.

Ihmiskaupan tekotapoja ovat puolestaan toisen määräysvaltaansa ottaminen, värväminen, luovuttaminen, vastaanottaminen sekä majoittaminen. Käräjäoikeus katsoi merkiksi tällaisen määräysvallan käyttämisestä muun muassa sen, että vastaajat huolehtivat asianomistajien pankkiasioista. Osa asianomistajista ei esimerkiksi tiennyt pankissa toisen vastaajan kanssa käydessään, kenelle rahaa tililtä lähetettiin ja kuinka paljon.

Työperäisen ihmiskaupan tarkoituksena voidaan pitää pakkotyötä tai saattamista muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Käräjäoikeus toteaa ratkaisussaan, että pakkotyötä ei ole erikseen määritelty Suomen lainsäädännössä, vaan pakkotyötä määriteltäessä hyödynnetään pitkälti ILO:n pakollisen työn vastaisen yleissopimuksen (ks. luku 2.3) linjauksia. Tässä tapauksessa kaikki asianomistajat olivat suostuneet työntekijöiksi. Alkuperäisellä suostumuksella ei kuitenkaan ole merkitystä silloin, kun työtä teetetään rangaistuksen uhalla. Tässä tapauksessa on tärkeää ymmärtää,

että asianomistajat halusivat työskennellä Suomessa taatakseen itselleen ja perheelleen paremman tulevaisuuden. He kaikki lähettivät säännöllisesti rahaa Vietnamiin. Asianomistajat pelkäsivät, että mikäli he sanoisivat vastaajille vastaan ja joutuisivat näiden epäsuosioon, heidät lähetettäisiin takaisin Vietnamiin. Alhaisesta kuukausipalkasta johtuen heillä ei olisi ollut välttämättä varaa lentolippuun. Toisaalta kielitaidottomuus ja se, etteivät asianomistajat tunteneet Suomen tapoja ja kulttuuria olivat esteenä saada uutta työtä Suomesta. Näissä olosuhteissa Pirkanmaan käräjäoikeus katsoi aiheelliseksi tulkita uhan työsuhteen loppumisesta ja Vietnamiin palauttamisesta täyttävän ILO:n pakollisen työn vastaisen sopimuksen mukaisen rangaistuksen uhan tunnusmerkit. Muilta osin asianomistajien kohtelun ei kuitenkaan katsottu täyttävän ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden määritelmää.

Käräjäoikeuden ratkaisussa katsottiin, että vastaajat olivat syyllistyneet kahden kantajan tapauksessa kiskonnantapaiseen työsyryntään. Muiden seitsemän kantajan osalta katsottiin, että vastaajat ovat syyllistyneet ihmiskauppaan, joskin eräin varauksin: kuuden työntekijän kohdalla jäi näyttämättä, että heitä olisi saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Näistä kuudesta kahden henkilön kohdalla myös erehdyttäminen jäi näyttämättä toteen.

Tapauksen käsittely ei kuitenkaan jäänyt tähän, vaan vastaajat valittivat hovioikeuteen. He vaativat ihmiskauppasyytteitä hylättäviksi sekä kiskonnantapaisesta työsyrynnästä annettuja syytteitä hylättäväksi. Turun hovioikeus antoi päätöksensä asiasta 30.9.2013. Käräjäoikeuden tuomio pidettiin muilta osin ennallaan, mutta kahdessa kohdassa ihmiskauppatuomio muutettiin tuomioksi kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Tarkastelen seuraavaksi näiden kahden kohdan perusteluja tarkemmin.

Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisun kohta 4 koski G:tä, kokkina työskennelleen D:n vaimoa, joka saapui Suomeen vuonna 2008 ja työskenteli noin kolmen vuoden ajan vastaajien omistamissa ravintoloissa. Aluksi työajaksi oli sovittu 6 tuntia päivässä 5 päivänä viikossa ja kuukausipalkaksi 300 euroa. Myöhemmin työn määrä kasvoi ja G teki työtä jopa 8 – 11 tuntia päivässä 7 päivänä viikossa ravintolassa, jonka lisäksi hänellä teetettiin kotitöitä vastaajien asunnolla. Palkka nousi 700 euroon kuukaudessa vuonna 2010, kun G ja D muuttivat vastaajien järjestämään vuokra-asuntoon. Työssäoloaikanaan G ei ollut saanut palkallista lomaa. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajat olivat syyllistyneet ihmiskauppaan siitä huolimatta, että G:tä ei ollut erehdytetty, värvätty, vastaanotettu tai saatettu ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.

Pirkanmaan käräjäoikeuden ratkaisun kohta 9 koski puolestaan K:ta, joka oli kokkina toimineen F:n vaimo. K saapui Suomeen vuonna 2011 ilman, että työnteosta olisi ollut puhetta. Toinen vastaajista oli kuitenkin pian ilmoittanut, että hän menisi töihin vastaajien omistamaan ravintolaan. Työajasta tai palkasta ei ollut sovittu etukäteen. K päätyi työskentelemään 5 päivänä viikossa 6 tunnin työpäiviä palkan ollessa aluksi 400 euroa kuukaudessa. Kun K muutti puolisoineen vuokra-asuntoon, palkka nousi 700 euroon kuukaudessa. Käräjäoikeus katsoi ratkaisussaan, että K:ta ei ollut erehdytetty tai saatettu ihmisarvoa alentavan kohtelun kohteeksi.

Sekä G:n että K:n kohdalla riippuvaisen aseman ja turvattoman tilan kriteerien katsottiin kuitenkin täyttyvän. Molemmat olivat kielitaidottomia ja siten kykenemättömiä hoitamaan asioitaan, eikä kummallakaan ollut Suomessa sosiaalista turvaverkkoa. Heidän katsottiin olevan riippuvaisia työnantajistaan niin asumisolosuhteidensa kuin työsuhteidensakin kautta. G:n puoliso D oli lainannut rahaa vastaajilta, samoin K puolisoineen. Lisäksi molemmat joutuivat säännöllisesti lähettämään rahaa Vietnamiin. Näin ollen he olivat myös taloudellisesti riippuvaisia vastaajista. K:n oli myös annettu ymmärtää, että mikäli vastaajien esitetyt työehdot eivät hänelle tai hänen miehelleen kelpaa, edessä olisi palautus Vietnamiin.

Turun hovioikeuden ratkaisussa katsottiin, että huomioiden G:n ja K:n verrattain lyhyet työpäivät ja sen, että viikonloput olivat olleet pääsääntöisesti vapaita, kyse ei ollut pakkotyöstä. Molemmat olivat myös suorittaneet lyhyen suomen kielen kurssin, joten he eivät olleet täysin kielitaidottomia. G:n mukaan hänen vapaa-aikaansa ei ollut myöskään rajoitettu. Vaikka hovioikeus katsoikin G:n ja K:n olleen turvattomassa tilassa ja riippuvaisessa asemassa vastaajiin nähden, ei ihmiskaupan kriteerien nähty täyttyneen. Sen sijaan hovioikeus katsoi, että vastaajat olivat syyllistyneet sekä G:n että K:n osalta syyttäjän käräjäoikeuskäsittelyssä esitettyyn vaihtoehtoiseen syytteeseen, kiskonnantapaiseen työsyRJintään. Heidät oli asetettu huomattavan epäedulliseen asemaan ulkomaalaisuutensa vuoksi ja hänen taloudellista tilannettaan ja ymmärtämättömyyttään Suomen työehdoista ja omista oikeuksistaan oli käytetty hyväksi teetettäessä hänellä työtä huomattavasti voimassaolevia työehtosopimuksia pienemmällä palkalla ja sallitut ylityömäärät ylittäen. G:n ja K:n työsuhteiden osalta vastaajat saivat näin ollen tuomion kiskonnantapaisesta työsyRJinnästä ja rangaistus aleni

Hovioikeus ei ollut kuitenkaan ratkaisussaan yksimielinen. Hovioikeudenneuvos Juha Laaksonen katsoi eriävässä mielipiteessään, että myös muiden käräjäoikeuden ratkaisun kohtien kohdalla ihmiskauppatuomio oli liian ankara. Hänen näkemyksensä mukaan asianomistajien työsuhteessa

pakkotyön kriteeri ei täytynyt. Myöskään kotimaahan palauttamista ei voida hänen mukaansa pitää uhkana silloin, kun siitä koituvat seuraamukset liittyvät lähinnä kasvojen menetykseen ja heikompaan taloudelliseen tilanteeseen. Pikemminkin kotimaahan palaamisen nähtiin olevan rationaalinen vaihtoehto silloin, kun työ ulkomailla ei suju tai osoittautuu liian raskaaksi. Myöskään velkasuhdetta työntekijöiden ja työnantajien välillä ei voida eriävän mielipiteen mukaan pitää merkinä pakkotyöstä, vaan velanmaksu rinnastetaan arkielämän tilanteeseen, jossa yksilö tekee työtä maksaakseen esimerkiksi opinto- tai asuntolainansa. Eriävässä mielipiteessä huomautetaan myös, että osa asianomistajista oli maksanut velkansa jo ennen esitutkinnan alkua. Myös työnantajien vallankäyttö liikkumisvapautta rajoittamalla kyseenalaistettiin. Vähemmistöön jäänyt hovioikeudenneuvos myöntää sen, että pitkät työpäivät ja puutteellinen kielitaito olivat este tulla osaksi suomalaista yhteiskuntaa, mutta ei katso työntekijöiden fyysistä liikkumisvapautta rajoitetun. Tästä osoituksena hän pitää sitä, että asianomistajat olivat työsuhteensa aikana päässeet käymään Vietnamissa lomalla. Hän katsoo, että asianomistajien ei olisi ollut pakko jäädä työsuhteeseensa, vaan he olisivat voineet toimia toisella tavalla – ainakin palaamalla kotimaahansa. Tämän eriävän näkemyksen mukaan kaikissa tapauksessa esillä olleissa kohdissa oli kyse kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja rangaistukset olisi tullut tuomita tämän mukaisesti.

Tapaus osoittaa, ettei ole aina helppoa päätellä, milloin on kyse työperäisestä ihmiskaupasta ja milloin lievemmästä hyväksikäytöstä. Nähdäkseni hovioikeuden päätös lieventää ihmiskauppatuomiot G:n ja K:n osalta kiskonnantapaiseksi työsyrynnäksi oli perusteltu, sillä ihmiskaupassa tunnusmerkkien tulee täytyä niin keinojen, tekotapojen kuin tarkoituksenkin osalta. K:n tapauksessa työpäivät eivät olleet poikkeuksellisen pitkiä, vaikka työn määrä olikin epäsuhtainen palkkaukseen nähden. K asui puolisoineen lopulta vuokra-asunnossa, joten asumisenkaan suhteen oloja tuskin voi pitää millään muotoa ihmisarvoa alentavina. K:ta ei ilmeisestikään myös ollut erehdyttämällä houkuteltu Suomeen töihin. On totta, että hän on kielitaidottomuutensa, työsuhteensa ja sosiaalisten kontaktiensa puuttuessa ollut riippuvaisessa asemassa työnantajiinsa nähden, mutta yhdyin hovioikeuden näkemykseen siitä, että tapaukseen sopii hyvin kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistöissä mainittu tietämättömyyden, ymmärtämättömyyden ja riippuvaisen aseman hyödyntäminen. G:n tilanne oli huomattavan samankaltainen kuin K:n, joskin hän oli tehnyt huomattavasti pidempiä työpäiviä. Käräjäoikeuden ratkaisussa kuitenkin todetaan, ettei hänenkään tapauksessaan voitu todeta tapahtuneen erehdyttämistä, värväämistä, kuljettamista tai ihmisarvoa alentaviin olosuhteisiin saattamista. Näin ollen ihmiskaupan tunnusmerkistö jää vajaaksi.

En ole kuitenkaan valmis allekirjoittamaan vähemmistöön jääneen hovioikeudenneuvoksen ajatusta siitä, että kaikissa ratkaisun kohdissa rikoksia tulisi tarkastella kiskonnantapaisena työsyRJintänä. Erityisen vaarallisille teille lähdetään nähdäkseni siinä, jos arvioidaan ihmiskaupan edellyttävän liikkumavapauden fyysistä rajoittamista. Vaikka vielä tapauksen käsittelyajankohtana voimassa oli rikoslain ihmiskauppapykälän muoto ”ottaa valtaansa”, jolla viitattiin vapauden menetykseen, korostetaan nykyään, että ihmiskaupan uhrin joutuminen toisen vallan alle ei tarkoita välttämättä fyysisen liikkumisvapauden vaan enemminkin tosiasiallisen toimintavapauden rajoitusta. Tällainen rajoitus on mahdollista aikaansaada uhkailemalla tai hienovaraisin psykologisin keinoin, esimerkiksi vetoamalla sukulaisuussuhteeseen. Sille, että asianomistajilla on ollut tosiasiallinen mahdollisuus käydä Vietnamissa, ei mielestäni tulisi myöskään antaa suurta painoarvoa pohdittaessa asianomistajien sidonnaisuutta työnantajiinsa, sillä verrattain lyhyt poissaolo työnantajien vaikutuspiiristä tuskin poistaa psykologisiin syihin liittyvää sidonnaisuutta. Myös eriävistä mielipiteistä ilmenevä käsitys velan merkityksestä tuntuu oudolta, sillä työskentely työnantajalta otetun velan lyhentämiseksi on hyvin tyypillistä ihmiskaupan yhteydessä⁹⁸.

Lainvoimaisuustietojen mukaan Pirkanmaalaisten ravintoloiden ihmiskauppatapaus on parhaillaan korkeimmassa oikeudessa odottamassa käsittelyä. Korkeimman oikeuden ratkaisu tulee epäilemättä olemaan merkittävä ennakkotapaus määriteltäessä kiskonnantapaisen työsyRJinnän ja työperäisen ihmiskaupan välistä rajaa.

4.2 Työperäisen ihmiskaupan tunnistaminen esitutkinnassa ja rikosprosessissa

Edellä esitetystä käy ilmi, että ihmiskaupan tunnusmerkistö tuottaa päänvaivaa tuomioistuimissa. Kenties vielä ongelmallisempaa ihmiskaupan oikein tunnistaminen on silloin, kun asia tulee vasta vireille rikostutkinnassa. Ihmiskaupan tunnistaminen on aikaa vievä prosessi, sillä uhri ei välttämättä itsekään ymmärrä joutuneensa ihmiskaupan kohteeksi tai uskalla heti avoimesti kertoa kokemastaan. Työperäisen ihmiskaupan ongelmana on ollut perinteisesti se, että ihmiskauppa on mielletty prostituutioon liittyväksi ongelmaksi, jolloin seksikauppaan liittyvää ihmiskauppaa on tunnistettu työperäistä paremmin⁹⁹. Suomessa asetelma on nurinkurinen, sillä maassamme

⁹⁸ Ks. esim. Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 6.

⁹⁹ Jokinen et al. 2011, s. 151.

tunnistetuista ihmiskauppatapauksista suurin osa liittyy työperäiseen hyväksikäyttöön¹⁰⁰. On kuitenkin vaikeaa arvioida, mikä on ihmiskaupan eri muotojen esiintyvyyden suhde. Vuoden 2014 raportissaan kansallinen ihmiskaupparaportoiija huomauttaakin, että seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa vaikuttaisi esiintyvän Suomessa huomattavasti luultua enemmän¹⁰¹.

Työperäisen hyväksikäyttötilanteen tutkinta etenee siten, että tapauksesta tehdään ilmoitus tai tutkintapyyntö poliisille, joka selvittää, onko asiassa syytä epäillä rikosta. Mikäli asia etenee, määrätään jokin poliisin yksikkö hoitamaan esitutkintaa. Koska Suomessa ei ole erillistä ulkomaisen työvoiman väärinkäytöksiin erikoistunutta poliisiyksikköä, saattaa työperäistä ihmiskauppaa tutkia esimerkiksi työrikoksiin, talousrikoksiin tai väkivaltarikoksiin perehtynyt yksikkö. Jokinen ja Ollus havaitsivat ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä koskevassa tutkimuksessaan, että tällaisissa tapauksissa riskinä on hyväksikäytön jääminen tutkinnassa vähälle huomiolle. Heidän haastattelemansa uhrien auttajataho epäili, että talousrikosyksikössä käsitellyissä tapauksissa päähuomion vievät tapausten vero- ja kirjanpitorikoksiin viittaavat merkit ja työntekijään kohdistuvien väärinkäytösten tutkiminen saa odottaa. Tutkimuksessa nostettiin esille myös pienten paikkakuntien ongelma: viranomaiset ja rikosentekijät voivat olla tuttuja keskenään tai paikkakunnalla ei muuten vain uskota voivan tapahtua mitään ihmiskaupparikoksen kaltaista. Myös paikallispoliisin huono aiheen tuntemus ja rajalliset resurssit voivat olla tutkinnan kannalta haasteellisia.¹⁰²

Erityisen laajat, kansainväliset, järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät tai muuten merkitykselliset työvoiman hyväksikäyttötapaukset saattavat päätyä keskusrikospoliisin tutkittaviksi. Sillä on usein paikallisia toimijoita paremmat mahdollisuudet paneutua tapauksiin perusteellisesti. Keskusrikospoliisin alaisuudessa toimi myös vuosina 2004 – 2008 erityinen pimeän ulkomaisen työvoiman valvonta- ja tutkintayksikkö. Yksikön oli tarkoitus valvoa ulkomaisen työvoiman ehtoja kokonaisuudessaan, mutta tältä osin se ei kyennyt vastaamaan sille asetettuihin odotuksiin. Yksikkö keskittyi suurimmaksi osin ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviin vero- ja talousrikoksiin.¹⁰³

Rajallisista resursseista johtuen esitutkinnan aloittaminen voi viivästyä jopa kuukausilla. Tutkinnan aloittamisajankohdalla ja kestolla on merkitystä varsinkin ulkomaalaisen uhrin kannalta, sillä hänen

¹⁰⁰ Jokinen et al. 2011, s. 152.

¹⁰¹ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 8.

¹⁰² Jokinen et al. 2011, s. 164 – 165.

¹⁰³ Jokinen et al. 2011, s. 159 – 160.

oleskelulupansa voi umpeutua tutkinnan aikana. Mikäli tapauksessa on selkeitä viitteitä mahdollisesta ihmiskaupasta, on uhrin tilanne tältä osin verrattain hyvä. Ihmiskaupan uhriksi epäillyllä on oikeus harkinta-aikaan sekä auttamisjärjestelmän palveluihin. Ihmiskaupan uhrilla on myös oikeus hakea oleskelulupaa, jos se on hänen tilanteensa tai rikosprosessin sujumuuden kannalta tarpeen. Kuitenkaan aina ihmiskauppaa ei tunnisteta heti ja uhri ehtii poistua maasta. Tällöin hänen tavoittamisensa poliisikuulusteluja varten voi olla hyvin hankalaa.¹⁰⁴

Kun poliisitutkinta saadaan käyntiin, eräs tärkeimmistä tavoista saada tietoa tapahtumista ovat uhrin kuulustelut. Kuulusteltaessa haasteena on usein kieli- ja kulttuurimuuri. Tulkin välityksellä käytävät keskustelut voivat viedä tavallista enemmän aikaa ja riskinä on, että tulkkina toimii työnantajan tuttava. Toisaalta kuitenkin uhrin oikeusturvan kannalta on tärkeää saada kertoa kokemastaan kielellä, jonka hallitsee hyvin. Kieliongelman lisäksi esitutkintaviranomaisten tulisi pyrkiä ymmärtämään niitä kulttuurillisia seikkoja, esimerkiksi sukulaisuussuhteiden merkitystä, jotka voivat vaikuttaa hyväksikäyttötilanteen syntyyn. On myös muistettava, että uhri ei välttämättä lähtökohtaisesti luota viranomaisiin. Hän saattaa kärsiä hyväksikäytön aikana syntyneistä traumaista ja pelätä tai tuntea lojaaliutta hyväksikäyttäjäänsä kohtaan. Toisinaan hän voi kärsiä kognitiivisista häiriöistä, esimerkiksi muistiongelmista kokemustensa seurauksena. Näin ollen voi viedä aikaa, että luottamussuhde viranomaisten kanssa syntyy ja että hajanaisesti kerrotuista seikoista saadaan koottua kokonainen kertomus tapahtumien kulusta. Rikoksen uhrien, epäiltyjen ja todistajien kertomusten lisäksi poliisitutkinnassa hankitaan kirjallista näyttöä hyväksikäytöstä mm. työvuorolistoista sekä palkkakirjanpidosta. Nämä ovat kuitenkin usein puutteellisia tai väärennettyjä. Totuutta työajoista joudutaankin usein hakemaan työntekijöiden mahdollisen oman työvuorokirjanpidon ja työpaikan aukioloaikojen perusteella.¹⁰⁵

Ihmiskaupparikoksessa vastakkain ovat usein työnantajan ja työntekijän puheet siitä, mitä on tapahtunut. Kun vielä huomioidaan se, että uhria voi olla vaikea saada luottamaan viranomaisiin ja puhumaan kokemastaan avoimesti, voidaan päätellä ihmiskaupan olevan haastava tutkittava. Oman haasteensa tutkintaan tuovat viranomaisten omat tiedot, käsitykset ja asenteet.

Eräs työperäisen ihmiskaupan tunnistamisen haaste tulee vastaan silloin, kun hyväksikäyttöä kokenut henkilö ei olekaan työsuhteessa, vaan toimii ainakin nimellisesti itsenäisenä yrittäjänä. Tällöin on mahdollista polkea työntekijän oikeuksia aivan laillisesti, sillä yrittäjälle ei ole määritelty

¹⁰⁴ Jokinen et al. 2011, s. 166 – 168.

¹⁰⁵ Jokinen et al. 2011, s. 169 – 172.

minimipalkkaa eikä hänelle tarvitse maksaa esimerkiksi sairausajan palkkaa. Tällaiseen hyväksikäyttöön puuttuminen on myös erittäin hankalaa, sillä esimerkiksi työsyRJintärikoksetkin edellyttävät väärinkäytösten tapahtuvan työsuhteessa. Erityisen ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että tällainen yrittäjä ei välttämättä edes papereita allekirjoittaessaan ole tiennyt sopivansa yrittäjäksi ryhtymisestä vaan luullut suostuneensa palkkatyöhön.¹⁰⁶

Ihmiskaupparaporttoija toteaa vuoden 2014 raportissaan, että ihmiskauppaan liittyviä esitutkintoja aloitetaan Suomessa huomattavan vähän verrattuna auttamisjärjestelmään ohjautuneiden uhrien määrään. Osaltaan epäsuhta liittyy siihen, että esitutkintaviranomaisten käsitys ihmiskaupasta voi olla hyvinkin stereotyyppinen ja tiukka ja näin ollen rikosta ei haluta tutkia ihmiskauppana ellei tunnusmerkistö ole hyvin selkeää. Kuitenkin on syytä huomata, että auttamisjärjestelmään pääsyn kynnyks on pyritty pitämään matalana siten, että sen piiriin pääsevät sellaisetkin henkilöt, joiden kohdalla on pelkkä epäily ihmiskaupasta. Tarkempi selvittely voi tällaisissa tapauksissa osoittaa, että ihmiskaupan tunnusmerkistö ei täyty.¹⁰⁷

4.3 Viranomaiset ja työperäisen ihmiskaupan havaitseminen

Vihje mahdollisesta työperäisestä ihmiskaupasta tulee tyypillisesti henkilöltä, jolla on herännyt kysymyksiä työntekijän työehtojen asianmukaisuudesta ja joka on ilmoittanut epäilyksistään esimerkiksi poliisille tai työsuojeluviranomaisille tai jollekin muulle uhreja auttavalle taholle, jonka kautta tieto päätyy viranomaisille. Uhrien itsensä on todettu hakevan viranomaisilta apua vain verrattain harvoin. Erilaisilla viranomaisilla (poliisi, maahanmuuttovirasto, työsuojeluviranomaiset, rajavaltaviranomaiset, terveydenhuolto ja sosiaalitoimi) on tärkeä rooli ihmiskaupan merkkien havaitsemisessa ja ihmiskaupan tunnistamisessa. Viranomaisten työn helpottamiseksi on muun muassa kansallisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman sekä tarkennetun toimintasuunnitelman pohjalta laadittu listoja tunnusmerkeistä, jotka voivat viitata ihmiskauppaan.¹⁰⁸

Ihmiskauppaan viittaavia merkkejä on mahdollista havaita jo uhrin saapuessa maahan. Rajavaltaviranomaisia onkin koulutettu tunnistamaan sellaisia hälytysmerkkejä, jotka voivat

¹⁰⁶ Jokinen et al. 2011, s. 146.

¹⁰⁷ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 42 – 43.

¹⁰⁸ Jokinen et al. 2011, s. 150 - 152.

antaa aihetta selvittää maahantulijan tilannetta tarkemmin. Tällaisia merkkejä voivat olla väärennettyjen matkustusasiakirjojen ohella se, että joku toinen on järjestänyt matkan ja maassaoloon oikeuttavat dokumentit tai se, että Suomeen työhön tuleva henkilö ei osaa kertoa työnantajansa nimeä tai osoitetta.¹⁰⁹

Kun puhutaan työperäisestä ihmiskaupasta, on työsuojeluviranomaisten rooli merkittävä. Vuonna 2014 julkaistussa ”Tuulikaapissa on tulijoita” –tutkimuksessa eräät haastatellut pitivät tärkeinä, että valvonnan ja työsuojelutarkastusten määrää lisättäisiin aloilla, joissa työperäisen hyväksikäytön riski on suuri. Jossain määrin tarkastuksiin onkin panostettu, sillä vuoden 2011 hallitusohjelmaan oli kirjattu tarve lisätä ulkomaalaisiin työntekijöihin keskittyvien työsuojelutarkastajien määrää. Tavoite toteutettiin ja vuoteen 2014 tällaisten tarkastajien määrä oli noussut aiemmasta yhdeksästä seitsemääntoista. Tarkastajien määrää voitaisiin kuitenkin tutkimuksen valossa kasvattaa entisestään, sillä työsuojelutarkastukset koetaan usein useissa tapauksissa parhaaksi tai jopa ainoaksi keinoksi havaita työntekijöihin kohdistuvia väärinkäytöksiä.¹¹⁰ Erityisen tehokkaana pidetään usein työsuojelutarkastajien pitämiä yllätystarkastuksia, joista ei ole ilmoitettu työnantajalle etukäteen¹¹¹.

Hyvä esimerkki viranomaisten toiminnasta ihmiskaupan tunnistamisessa löytyy kynsistudiotapauksesta. Ihmiskaupan uhri, A, oli raskausaikana neuvolassa kertonut rahahuolistaan ja siitä, että joutui työskentelemään palkatta. Neuvolan terveydenhoitajan epäilykset olivat heränneet ja hän oli ollut yhteydessä Kelaan. Kelan virkailija oli ottanut puolestaan yhteyttä sosiaalityöntekijään ja tämä lopulta poliisiin. Poliisi oli haastatellut A:ta ja kuulemansa perusteella osannut epäillä ihmiskauppaa. Vaikka A ei vielä tuolloin uskaltanut ryhtyä konkreettisiin toimiin asiansa selvittämiseksi, oli hän saanut poliisilta neuvoja ja tietoja, jotka mahdollistivat avun hakemisen myöhemmin.¹¹² Ilman eri viranomaisten välistä yhteistyötä ja poliisin aktiivista toimintaa kyseinen ihmiskauppatapaus ei olisi ehkä koskaan tullut ilmi tai edennyt esitutkintaan ja tuomioistuimeen.

Eräs viranomaisten suurimmista haasteista ihmiskaupan havaitsemisessa on se, että he perustavat usein tarkastuksensa ja toimenpiteensä asiakirjoihin ja ovat vain harvoin tekemisissä uhrin itsensä

¹⁰⁹ Jokinen et al. 2011, s. 152.

¹¹⁰ Jokinen & Ollus 2014, s. 112.

¹¹¹ Jokinen et al. 2011, s. 153.

¹¹² Sallinen 2013.

kanssa¹¹³. Asiakirjoista voi olla vaikea päätellä asioiden todellista tilaa, sillä toisinaan palkka-asiat ja kirjanpito on hoidettu päällisin puolin moitteettomasti. Tiedetään esimerkiksi tapauksia, joissa työntekijälle on maksettu asianmukaista palkkaa, josta on kuitenkin myöhemmin osa peritty takaisin lopullisen palkan jäädessä näin huomattavasti pienemmäksi¹¹⁴. Viranomaiset eivät myöskään päätoimisesti etsi ihmiskaupan uhreja, vaan viitteitä ihmiskauppaan yritetään havaita muun toiminnan ohessa. Kiire ja mahdollinen tietämättömyys ihmiskaupasta voivat tehokkaasti estää viranomaista huomaamasta minkään olevan vialla.¹¹⁵

Viranomaisten toteamalla työperäisellä hyväksikäytöllä on kuitenkin kääntöpuoli, jota ei ehkä helposti tulla ajatelleeksi. Hyväksikäytön toteaminen voi nimittäin johtaa siihen, että sen kohteena olleelle työntekijälle ei myönnetä jatkuvaa oleskelulupaa, vaan työnantajan rikkeet työehtojen ja työolojen suhteen johtavat työntekijän karkottamiseen maasta¹¹⁶. Tämä uhka koskee ensisijaisesti niitä työperäisen hyväksikäytön uhreja, joiden kohdalla ei ole kyse ihmiskaupasta tai joita ei tunnisteta ihmiskaupan uhreiksi. Pelko joutua karkotetuksi on tuskin omiaan lisäämään työperäisen hyväksikäytön kohteen luottamusta viranomaistoimijoihin.

4.4 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Suomessa on vuodesta 2006 alkaen toiminut Joutsenon vastaanottokeskuksen koordinoima ihmiskaupan auttamisjärjestelmä. Auttamisjärjestelmään pääsyn ehtona on, että henkilön epäillään joutuneen ihmiskaupparikoksen uhriksi. Myös ihmiskaupan lähirikosten, esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyrynnän, uhreja on otettu auttamisjärjestelmän piiriin. Auttamisjärjestelmä tarjoaa uhreille tarpeen mukaan erilaisia tukitoimia, esimerkiksi majoitusta, terveyspalveluita sekä juridista neuvontaa. Tapauksissa, joissa uhrilla on kotikunta Suomessa, on avun järjestäminen tähän asti katsottu kunnan tehtäväksi.¹¹⁷ Järjestämisvastuuta on kuitenkin pyritty selkeyttämään, ja vastaanottolain uudistuksen yhteydessä vastuu ihmiskaupan uhrin auttamisesta siirtyy

¹¹³ Jokinen et al. 2011, s. 153.

¹¹⁴ Pajunen 15.4.2014.

¹¹⁵ Jokinen et al. 2011, s. 154.

¹¹⁶ Ihmiskauppa työelämässä. Konferenssiraportti 2013, s. 24.

¹¹⁷ www.ihmiskauppa.fi -> haetko tietoa -> auttamisjärjestelmä. Viitattu 2.6.2015.

kansallisuudesta ja mahdollisesta kotikunnasta riippumatta auttamisjärjestelmälle 1.7.2015 alkaen¹¹⁸.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä säädetään vastaanottolaissa, määritellään myös puitteet auttamisjärjestelmään pääsulle. Ehdotuksen tukitoimien kohdistamisesta hyväksikäytön uhrille voi tehdä viranomaisen, julkinen tai yksityinen palveluiden tuottaja tai uhri itse. Uhri voi halutessaan lain 35 § mukaisesti myös kieltäytyä tarjotuista tukitoimista. Valinta auttamisjärjestelmään hyväksymisestä tehdään tällä hetkellä tapauskohtaisesti kirjallisen hakemuksen perusteella. Päätöksen tekee vastaanottokeskuksen johtaja, jolla on tukenaan moniammatillinen arviointiryhmä.¹¹⁹ Tähän arviointiryhmään tulee vastaanottolain 4 luvun 37 §:n mukaisesti kuulua vähintään yksi sosiaalihuollon ja yksi terveydenhuollon asiantuntija sekä poliisin ja rajatarkastusviranomaisen edustaja. Lain mukaan ryhmän tulee arvioida ihmiskaupan uhriksi epäillyn henkilön avuntarve, palveluiden tarve ja turvallisuusriskit sekä huolehtia tiedonkulusta auttamisjärjestelmän ja viranomaisten välillä.

Auttamisjärjestelmä on tarkoitettu nimenomaisesti ihmiskaupan uhreille ja riskinä onkin, että rikoksen uhri jää sen ulkopuolelle, mikäli hänen tapauksestaan on käynnistetty esitutkinta jonkin muun rikosnimikkeen alla. Näin voi käydä myös, mikäli esitutkintaa ei aloiteta tai tutkinta joudutaan keskeyttämään.¹²⁰

Vastaanottolaki uudistuu 1.7.2015, josta alkaen se on uudelta nimeltään laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. Lakimuutoksen yhteydessä auttamisjärjestelmään pääsyä on pyritty helpottamaan. Ensinnäkin hallituksen esityksessä katsotaan tarpeelliseksi, että vaikka esitys järjestelmään ottamisesta tehtäisiin jatkossakin pääsääntöisesti kirjallisesti, voitaisiin se kiireellisissä tapauksissa tehdä myös suullisesti. Auttamisjärjestelmään pääsyn kynnys halutaan pitää matalana siten, että siihen pääsisi uhrin oman kertomuksen ja esityksessä esitettyjen seikkojen perusteella. Henkilö tulee voida ottaa auttamisjärjestelmään silloinkin, jos ihmiskaupparikoksesta ei ole täyttä varmuutta. Varsinaisten uhrien tai sellaisiksi epäiltyjen lisäksi auttamisjärjestelmään voidaan ottaa uhrin mukana seuraavia lapsia, jotka tarvitsevat tukitoimia olematta silti itse uhreja, sekä avun tarpeessa olevia

¹¹⁸ HE 266/2014 vp, s. 23.

¹¹⁹ Jokinen et al. 2011, s. 156.

¹²⁰ Vähemmistövaltuutettu 2013, s. 55.

ihmiskaupparikoksen tutkinnassa avustavia henkilöitä, esimerkiksi ulkomailta Suomeen saapuvia todistajia.¹²¹

Kenties kaikkein tärkein uudistus on kuitenkin se, että vastaanottolain 38 §, asioiden käsittely moniammatillisessa arviointiryhmässä, muutetaan laajaksi ja monikohtaiseksi, ihmiskaupan uhrin varsinaista tunnistamista käsitteleväksi 38 §:ksi. Pykälässä määritellään nyt ensimmäistä kertaa viranomaisten vastuu ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa. Ensisijaisena tunnistajana on esitutkintaviranomainen tai syyttäjä, joka käynnistää esitutkinnan koskien epäiltyä ihmiskaupparikosta. Myös maahanmuuttovirasto voi tunnistaa ihmiskaupan uhrin myöntäessään tälle ihmiskaupan uhrille tarkoitettua oleskelulupaa. Mikäli ihmiskaupparikoksesta ei järjestetä esitutkintaa tai se keskeytetään, mutta on perusteltua uskoa uhrin joutuneen ihmiskaupan uhriksi, voi Joutsenon vastaanottokeskus suorittaa tunnistamisen moniammatillista arviointiryhmää käyttäen.

Vähemmistövaltuutettu kritisoi vuoden 2010 ihmiskaupparaportissaan sitä, että auttamisjärjestelmään pääsy on vaikeaa sellaisille, joilla ei ole selkeää näyttöä joutumisesta ihmiskaupan uhriksi. Raportin mukaan oli myös mahdollista joutua pois auttamisjärjestelmän piiristä, mikäli koettua väärinkäytöstä päädyttiin käsittelemään muun kuin ihmiskauppanimikkeen, esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyrynnän, mukaan¹²². Näin ollen heinäkuussa 2015 voimaan astuvat lakimuutokset näyttäytyvät varsin tarpeellisina ihmiskaupan uhrin oikeudellisen aseman kannalta.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vastuulla on myös viranomaisille ja järjestöille suunnatun ihmiskauppaan liittyvän neuvonnan ja koulutuksen järjestäminen, vastaanottokeskuksessa toimiva ympärivuorokautinen neuvontapuhelin¹²³ sekä *www.ihmiskauppa.fi* –verkkosivuston ylläpito. Sivuston tarkoituksena on välittää tietoa ihmiskaupasta ja sen vastaisista toimijoista niin apua tarvitseville kuin tietoa hakevillekin. Sivusto on käännetty kuudelletoista kielelle.

¹²¹ HE 266/2014 vp, s. 31 – 32.

¹²² Vähemmistövaltuutettu 2010, [SIVUT]

¹²³ HE 266/2014, s. 30.

4.5 Viralliset ihmiskaupan vastaiset toimijat Suomessa

4.5.1 Kansallinen ihmiskaupparaportoiija

Useissa kansainvälisissä sopimuksissa valtioita suositellaan nimeämään riippumaton ihmiskaupparaportoiija. Suomi oli Alankomaiden jälkeen toinen Euroopan maa, joka vastasi suositukseen nimeämällä itsenäisen ja riippumattoman kansallisen ihmiskaupparaportoiijan. Tehtävää ei kuitenkaan hoida erillinen instanssi, vaan ihmiskaupparaportoiijan työ liitettiin osaksi vähemmistövaltuutetun toimenkuvaa vuodesta 2009 alkaen. Taustalla on tarkennettu ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma, jonka valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2008. Tältä pohjalta muutettiin vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettua lakia (660/2001, lainmuutos 1109/2008) siten, että siihen lisättiin ihmiskaupparaportoiijan tehtäviin liittyvää sääntelyä.¹²⁴ Lain 2 § 8 kohdan mukaisesti vähemmistövaltuutettu toimii ihmiskaupparaportoiijana, joka *seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta sekä raportoi niistä*. Ihmiskaupparaportoiijan tehtäviin kuuluviksi säädettiin myös ehdotuksien, suositusten sekä lausuntojen antaminen liittyen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan tai uhrien oikeuksien toteutumiseen sekä yhteydenpito ihmiskaupakysymyksissä myös kansainvälisellä tasolla toimiviin järjestöihin. Nimensä mukaisesti erääksi ihmiskaupparaportoiijan tärkeimmistä tehtävistä määrättiin ihmiskauppaan liittyvistä seikoista raportointi. Lain 2 a § vähemmistövaltuutettu veloitettiin antamaan sisäasiainministeriölle vuosittainen raportti ja eduskunnalle kerran neljässä vuodessa kertomus ihmiskaupasta ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Vuoden 2015 alusta alkaen entisen vähemmistövaltuutetun virkanimike on ollut yhdenvertaisuusvaltuutettu. Vähemmistövaltuutetusta ja yhdenvertaisuuslautakunnasta annettu laki kumottiin, ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminnasta säädettiin erillinen laki. Laki yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) sisältää myös ihmiskaupparaportoiijan tehtäviin kuuluvat veloitteet miltei samanlaisina kuin kumotussa laissa. Ainoa huomattava ero on, että laki ei velvoita antamaan erikseen ihmiskauppa koskevia raportteja tai kertomuksia, vaan ne tulee yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain 8 § mukaisesti sisällyttää vuosittaisiin yhdenvertaisuuden toteutumista käsittelevien kertomusten yhteyteen.

¹²⁴ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 12.

Ihmiskaupparaporttoijan tehtävät eivät rajoitu pelkkään tietojen hankkimiseen ja raportointiin, vaan hänen on myös mahdollista antaa oikeusapua henkilölle, jonka epäillään joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain 7 § mukaan *yhdenvertaisuusvaltuutettu voi avustaa tai määrätä alaisensa virkamiehen avustamaan etnisen syrjinnän kohteeksi joutunutta tai mahdollista ihmiskaupan uhria tämän oikeuksien turvaamisessa taikka tarvittaessa hankkia tälle tätä tarkoitusta varten oikeusapua*. Pykälä on hyvin samankaltainen kuin aikaisemman vähemmistövaltuutettua koskevan lain oikeusapupykälä, jonka valmisteluaineistosta käy ilmi, että mahdollista ihmiskaupan uhria tulisi pitää laajana käsitteenä ja oikeusavun antamisen tulee olla mahdollista myös silloin, kun ihmiskaupasta on vasta epäily. Näin ollen oikeusavun antaminen ei edellytä tehtyä rikosilmoitusta tai aloitettua rikostutkintaa.¹²⁵

Koska ihmiskaupparaporttoijan toimenkuva on laaja ja käsittää tarvittaessa myös yksittäisten ihmiskaupan uhreiksi epäiltyjen henkilöiden avustamista, tulee hänen tiedonsaantioikeutensaakin olla laaja. Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain 4 § mukaisesti hänellä onkin oikeus *salassapitosäännösten estämättä saada kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimimista varten tarvittavat tiedot viranomaiselta ja muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta sekä sellaiselta palvelujen tuottajalta, joka osallistuu kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) 33 §:ssä tarkoitettujen palvelujen ja tukitoimien antamiseen tai saa ihmiskaupan vastaiseen toimintaan tarkoitettua valtionapua*. Yksittäisiä ihmisiä koskevia henkilötietoja ihmiskaupparaporttoija voi saada kuitenkin ainoastaan silloin, jos niiden saaminen on välttämätöntä hänen tehtäviensä hoidon kannalta.

4.5.2 Ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori ja koordinaattorakenteen kehittämistyö

Suomen ihmiskaupparaporttoijan ehdotusten sekä kansainvälisten velvoitteiden pohjalta sisäasiainministeriö asetti vuonna 2013 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus näiden ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden koordinoinnista, seurannasta sekä raportoinnista valtioneuvostossa. Työryhmän ehdotus oli, että ihmiskaupan vastaisen toiminnan poikkihallinnollista seurantaa ja koordinaatiota varten perustetaan ihmiskauppakoordinaattorin virka sisäasiainministeriön poliisiosastolle. Lisäksi ehdotettiin, että ihmiskaupan vastaista toimintaa

¹²⁵ HE 193/2008 vp s.8

ohjaamaan perustetaan erityinen ohjausryhmä, jonka jäseninä ovat toimivaltaisten ministeriöiden kansliapäälliköt.¹²⁶ Ehdotuksessa ihmiskauppakoordinaattorille nimettiin viisi ydintehtävää. Hänen tulisi ensinnäkin seurata ja sovittaa yhteen *ohjausryhmän linjausten mukaisesti ihmiskaupan vastaista viranomaistoimintaa ja edistää uhrien oikeuksien toteutumista poikkihallinnollisesti*. Toiseksi hänen tulisi edistää ihmiskaupan vastaista yhteistyötä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden, esimerkiksi kansalaisjärjestöjen ja työmarkkinajärjestöjen, välillä. Kolmanneksi, ihmiskaupan kansainvälisestä luonteesta johtuen, ihmiskauppakoordinaattorin tulisi tehdä yhteistyötä myös muiden maiden viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Neljänneksi ihmiskauppakoordinaattori osallistuisi Suomen hallituksen kannanottojen koordinoimiseen ihmiskauppapolitiikkaan liittyvissä kysymyksissä. Hänen tulisi lisäksi myös voida edustaa kansainvälisissä järjestöissä tai muissa elimissä. Viidenneksi ydintehtäväksi työryhmä esittää tiedonkeruun järjestämistä sekä ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta raportoimista ohjausryhmälle sekä sisäisen turvallisuuden ministeriryhmälle. Lisäksi hänen tulisi vastata myös kansainvälisille järjestöille sekä Euroopan komissiolle näiden kysymyksiin ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta ja sen tilasta. Ensimmäisiksi ihmiskauppakoordinaattorin tehtäviksi ehdotettiin viranomaisten ja järjestöjen välistä vastuunjakoa ja yhteistyötä määrittävän yhteistyösopimuksen laatimista sekä sopimuksen toteuttamiseen liittyvän strategian laatimista. Seuraavassa vaiheessa, saatuaan kokemusta tehtävästään, ihmiskauppakoordinaattorin tulisi ehdotuksen mukaisesti pohtia tarvittavia lainsäädännöllisiä muutoksia, jotta ihmiskaupan vastainen toiminta saataisiin sidotuksi lainsäädäntöön.¹²⁷

Ensimmäiseksi ihmiskauppakoordinaattoriksi nimitettiin erityisasiantuntija Veli-Pekka Rautava, joka aloitti virassaan 1. päivänä kesäkuuta 2014¹²⁸. Sisäasiainministeriön työryhmän linjauksen mukaisesti hän aloitti työnsä laatimalla ehdotuksen ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattiorakenteen luomiseksi. 31.12.2014 päivätty ehdotusluonnos pitää sisällään ajatuksen koordinaattiorakenteesta, johon kuuluvat ministeriryhmä ja kansliapäällikkökokous sekä ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin vetämä yhteensovittamissihteeristö ja verkostoitumisyhteistyö¹²⁹.

Edellä mainitussa ehdotusluonnoksessa korostetaan poliittisen ohjauksen tärkeyttä ihmiskauppaan liittyvässä koordinointi- ja seurantatyössä. Tässä ehdotetaan nykyisellään hyödynnettäväksi sisäisen

¹²⁶ Sisäasiainministeriön julkaisuja 15/2013, s. 2, 7.

¹²⁷ Sisäasiainministeriön julkaisuja 15/2013, s. 8 – 10.

¹²⁸ Sisäministeriö 2014b.

¹²⁹ Sisäministeriö 2014a.

turvallisuuden ministeriryhmää ja myöhemmillä hallituskausilla vastaavaa poliittista elintä, jossa tulee kuitenkin olla mukana ”*ihmiskaupan vastaisen työn kannalta kulloinkin relevantit valtioneuvoston jäsenet*”. Uuden ohjausryhmän perustamista ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaatiojärjestelyitä varten ei luonnoksessa katsota tarpeelliseksi, vaan ohjausta vaativia kysymyksiä ehdotetaan vietäväksi kansliapäällikkökokouksen ratkaistavaksi. Ajatusta olemassa olevien rakenteiden hyödyntämisestä perustellaan joustavuudella. Luonnoksessa arvioidaan, että uuden rakenteen luominen olisi kankea ratkaisu ja kiireisten virkamiesten olisi vaikea sovittaa aikataulujaan niin, että ohjaustyö voitaisiin hoitaa viivytyksettä ja sujuvasti. Ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatioasioiden poikkihallinnollista valmistelua hoitamaan ehdotetaan yhteensovittamissihteeristöä, jonka jäsenistö muodostuisi ihmiskaupan vastaisen työn kannalta relevanttien ministeriöiden jäsenistä, joilla olisi mahdollisuus työssään kuulla asiantuntijoita.¹³⁰

Ehdotusluonnoksessa korostetaan verkostoitumista niin viranomaistahojen kesken kuin myös kansalais- ja työmarkkinajärjestöjen suuntaan. Viimeksi mainituilla katsotaan olevan runsaasti käytännön tietoa, jonka välittäminen viranomaisille katsotaan tärkeäksi. Käytännössä verkostoitumista esitetään toteutettavan mm. viranomaisten säännöllisellä yhteydenpidolla järjestöihin sekä näiden kokouksiin osallistumalla että kahdenvälisen tapaamisten muodossa. tarvittaessa voitaisiin yhteistyötahoista koota yhteensovittamissihteeristön johdolla edustus käsittelemään jotakin tiettyä kysymystä.¹³¹

Ehdotusluonnos sai lausuntokierroksella positiivista palautetta, mutta siinä tunnistettiin myös eräitä puutteita. Esimerkiksi Kuntaliitto katsoi lausunnossaan, että ihmiskauppaan liittyvää koulutusta tulisi saada kaikille ihmiskaupan kanssa tekemisissä oleville toimijoille ja ehdotti ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin tehtäviin myös tällaisen koulutuksen suunnittelua ja järjestämistä¹³². Palvelualojen ammattiliitto PAM ry puolestaan esitti lausunnossaan, että kansalais- ja työmarkkinajärjestöjen edustajia tulisi ottaa mukaan jo yhteensovittamissihteeristön, jotta näiden näkemykset saataisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esiin ja osaksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämistä¹³³.

¹³⁰ Sisäministeriö 2014a.

¹³¹ Sisäministeriö 2014a.

¹³² Suomen Kuntaliitto 2015.

¹³³ PAM ry 2015.

4.5.3 Ihmiskaupan vastaiset toimintasuunnitelmat

Suomen ensimmäinen ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma laadittiin ulkoministeriön asettaman työryhmän toimesta ja julkistettiin 2005. Vuonna 2008 päivänvalon näki sisäasiainministeriön asettaman työryhmän laatima ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma.¹³⁴ Tarkennetussa toimintasuunnitelmassa on nimensä mukaisesti tarkennettu ja täydennetty vuoden 2005 toimintasuunnitelman sisältöä sen toteutuksesta saatujen kokemusten perusteella ja se sisältääkin kattavan määritelmän Suomessa toteutettavista ihmiskaupan vastaisista toimenpiteistä.

Ihmiskaupan vastainen tarkennettu toimintasuunnitelma on lähestymistavaltaan ihmisoikeus- ja uhrilähtöinen ja siinä nostetaan esiin useita ihmiskaupan vastaisen toiminnan kannalta keskeisiä teemoja. Eräs tärkeimmistä on haasteelliseksi havaittu uhrin tunnistaminen. Tarkennetussa toimintasuunnitelmassa korostetaan sitä, että tunnistamiskynnys tulisi pyrkiä pitämään mahdollisimman alhaisena, jotta mahdolliset ihmiskaupan uhrin saataisiin tehokkaasti avun piiriin. Tunnistamisvalmiuden parantamiseksi esitetään koulutuksen ohjeistuksen lisäämistä tahoille, jotka voivat esimerkiksi asiakastyössään kohdata ihmiskauppaa. Kolmannen sektorin toimijoiden, esimerkiksi ammattiliittojen ja kansalaisjärjestöjen kanssa, rooli ihmiskaupan uhrien tavoittamisessa ja tunnistamisessa tunnustetaan, ja yhteistyö viranomaisten ja kolmannen sektorin välillä nähdään tärkeänä. Toisena tärkeänä teemana voitaneen pitää kysyntään puuttumista. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi sekä yleisölle että uhreille ja potentiaalisille uhreille suunnattuna tiedottamisena ja viestintänä. Kolmanneksi teemaksi nostaisin rikosprosessin. Tarkennetussa toimintasuunnitelmassa katsotaan, että *ihmiskaupparikosten torjunnassa keskeisintä on rikoslain tulkinnan ja rikosnimikkeiden vakiintuminen tapausten lisääntymisen myötä niin esitutkinnassa kuin syyttäjien ja tuomioistuinten toiminnassa*. Myös se, että Suomessa ei vielä tarkennetun toimintasuunnitelman laatimisen aikaan ollut kansainvälisten suositusten mukaista ihmiskaupparaporttointia, on huomioitu ja suunnitelmassa ihmiskaupparaporttointin tehtävät osoitetaan vähemmistövaltuutetulle.¹³⁵ Vähemmistövaltuutettu, nykyinen yhdenvertaisuusvaltuutettu, onkin hoitanut ihmiskaupparaporttointin tehtäviä vuodesta 2009 alkaen.

Ihmiskaupan vastaisen tarkennetun toimintasuunnitelman toteutumista valvova ohjausryhmä julkisti huhtikuussa 2011 arviointiraportin sekä eräitä toimenpidesuosituksia liittyen ihmiskaupan

¹³⁴ Jokinen & Ollus 2014, s. 15.

¹³⁵ Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2008, tiivistelmä.

vastaiseen toimintaan ja lainsäädäntöön. Arviointiraportin ensisijainen suositus on, että asetetaan työryhmä suunnittelemaan kokonaisvaltaista ihmiskauppaa koskevaa erityislakia. Tässä lainsäädäntöhankkeessa keskeistä olisi auttamisjärjestelmää koskevan sekä ihmiskaupan tunnistamista koskevan tarkemman sääntelyn kehittäminen. Myös ihmiskauppaan liittyvän tiedon välittämistä eri toimijoiden välillä tulisi kehittää ja toimijoiden välistä roolijakoa selkiyttää. Mitä lainsäädäntöön tulee, ihmiskaupan ja sen lähirikosten, kuten kiskonnantapaisen työsyryjinnän, välistä rajanvetoa katsotaan tarpeelliseksi selkiyttää, kuten myös pakkotyön käsitettä.¹³⁶

Vuoden 2011 jälkeen ei ole julkaistu ihmiskaupan tarkennettuun toimintasuunnitelmaan liittyviä seurantaraportteja. Myöskään ehdotus ihmiskauppaa koskevasta erillislaista ei ole toistaiseksi toteutunut. Muutoin lainsäädäntöä on kuitenkin kehitetty esimerkiksi auttamisjärjestelmän osalta. Ihmiskaupan vastaisen työn kannalta keskeisten toimijoiden yhteistyötä ja tiedonkulkua koordinoimaan perustettiin myös ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattorin virka. Ensimmäinen koordinaattori aloitti tehtävässään kesällä 2014.

4.6 Ammattiliittojen ja kansalaisjärjestöjen rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä

On havaittu, että ihmiskaupan uhrin eivät välttämättä halua tai uskalla olla yhteydessä viranomaisiin apua hakiessaan. Taustalla voi olla epäluottamusta viranomaisiin kohtaan tai pelko tulla poistetuksi maasta esimerkiksi luvattoman maassa oleskelun tai muun lainvastaisen toiminnan seurauksena. Ihmiskaupan uhrin liikkumista voi olla rajoitettu tai hän voi olla henkisesti hyvin sidoksissa työnantajaansa tai pelätä tätä. Toisinaan uhri ei hae apua, koska kokee uhriksi leimautumisen häpeällisenä asiana. Voi myös olla niinkin, ettei uhri edes ymmärrä olevansa rikoksen uhri.¹³⁷ Tällaisissa tapauksissa kolmannen sektorin toimijoilla, joilla tässä yhteydessä viitataan ammattiliittoihin ja kansalaisjärjestöihin, voi olla paremmat mahdollisuudet tunnistaa uhri ja tarjota tälle neuvoja ja apua. Erityisesti paperittomien siirtolaisten on havaittu kääntyvän todennäköisemmin kansalaisjärjestöjen puoleen¹³⁸. Suomessa ei toimi erityistä nimenomaisesti ulkomaisen työvoiman tai ihmiskaupan uhrien asioihin keskittyntä järjestöä, mutta useat kansalaisjärjestöt¹³⁹ tarjoavat muun toimintansa ohessa apua myös ihmiskaupan uhreille.

¹³⁶ Sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011, s. 4.

¹³⁷ Roth 2010a, s. 291 – 292.

¹³⁸ Jokinen & Ollus 2014, s. 89.

¹³⁹ Ks. lista tällaisista järjestöistä esim. http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/muut_toimijat/kansalaisjarjestoja

Esimerkiksi seksityöntekijöiden auttamiseen keskittynyt Pro-tukipiste tunnisti vuonna 2012 yli kolmekymmentä ihmiskaupan uhria. Näistä kuitenkin vain puolet halusi päästä auttamisjärjestelmän piiriin. Monen toiveena oli vain palata kotiin.¹⁴⁰

Ammattiliitoilla on merkittävä rooli suomalaisessa työelämässä ja ammattiliittoon kuuluvalla työntekijällä onkin tarjolla runsaasti palveluita neuvonnasta aina maksuttomaan oikeusapuun asti. Ihmiskaupan uhrin ovat kuitenkin usein ulkomaalaisia työntekijöitä, jotka eivät ole minkään ammattiliiton jäseniä tai edes tiedä sellaisten olemassaolosta. Ammattiliitoilla ei ole mitään yhtenäistä käytäntöä siitä, tarjotaanko apua liittoon kuulumattomalle tai vasta vähän aikaa kuuluneelle henkilölle. Työperäistä hyväksikäyttöä Suomessa koskevan tutkimuksen mukaan osa tutkimusta varten haastatelluista on saanut ammattiliitoista apua jo ennen jäseneksi liittymistään, kun taas jotkut jäseneksi liittyneetkin ovat kokeneet jääneensä ilman apua. Erääksi syyksi avun ulkopuolelle jäämiseen on arveltu kielitaidon puutetta, sillä ammattiliittojen palveluja ja materiaalia on usein saatavissa vain muutamalla kielellä.¹⁴¹ Eräältä osin ammattiliittojen merkitys ihmiskaupan vastaisessa työssä on kuitenkin kiistaton. Ammattiliittojen asiantuntemusta on nimittäin hyödynnetty työperäisen hyväksikäytön tutkimusten yhteydessä, kun on pitänyt arvioida uhrin todella tekemän työn sekä palkkasaatavien määrää tai vertailla uhrin työehtoja kyseisen alan normaaleihin työehtoihin.

Koska ammattiliitoilla on kiistattomasti sekä asiantuntemusta työelämästä ja sen pelisäännöistä että suora yhteys työntekijöihin, on työperäistä hyväksikäyttöä koskevien tutkimusten yhteydessä suositeltu, että ammattiliitot ottaisivat aktiivisemmän roolin ihmiskaupan vastaisessa työssä. Keinoiksi on esitetty muun muassa ammattiliittojen yhteisen palvelupisteen tai palvelupuhelimen perustamista, tiiviimpää yhteistyötä muiden ihmiskaupan kanssa tekemisissä olevien toimijoiden kanssa sekä ammattiliittojen maahanmuuttajataustaisten jäsenten kouluttamista levittämään tietoa työpaikoilla ja maahanmuuttajayhteisöissä.¹⁴²

¹⁴⁰ Sallinen 2013.

¹⁴¹ Jokinen & Ollus 2014, s. 96 – 98.

¹⁴² Jokinen & Ollus 2014, s. 126.

5 KEITÄ TYÖPERÄISEN IHMISKAUPAN UHRIT OVAT JA MIKSI HEITÄ ON VAIKEA TUNNISTAA?

”Tunnistaminen on aina ongelma, jos ei ole syytä edes epäillä ja ihmiset ei kerro mitään, ja tulee aivan toisten asioiden takia. Se miten tunnistetaan on edelleenkin ongelma varmaan kaikilla tasoilla.”
-Uhrien auttajataho¹⁴³

5.1 Uhrin profiili

Puhtaasti juridisesti tarkasteltuna voidaan sanoa, että ihmiskaupan uhri on sellainen henkilö, johon kohdistuva oikeudenloukkaus täyttää rikoslain ihmiskauppapykälän tunnusmerkistön (ks. luku 3.2.1). Työperäisen ihmiskaupan tapauksessa tämä siis käytännössä tarkoittaa henkilöä, joka on saatettu pakkotyöhön tai työhön liittyen vaikeammin määriteltäviin ”muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin”. Lainsäädännön puolesta henkilöllä on mahdollisuus päästä auttamisjärjestelmän piiriin myös silloin, kun voidaan perustellusti epäillä mahdollista ihmiskauppaa. Nähdäkseni tärkeää onkin kiinnittää huomiota sellaisiin olosuhteisiin, jotka voivat altistaa yksilön ihmiskaupan kaltaiselle hyväksikäytölle. Tämä tarkoittaa sitä, että meidän tulee ymmärtää, keitä ihmiskaupan uhrit ovat ja millaisten vaiheiden kautta he ovat päätyneet hyväksikäytön kohteiksi.

Yleinen käsitys on, että ihmiskaupan ja sen lähirikoksen uhrit ovat pääsääntöisesti saapuneet Suomeen ulkomailta. Tämä on huomattu myös lainsäädännössä ja sen perusteluissa. Työperäisen ihmiskaupan lähirikoksen, kiskonnantapaisen työsyrynnän, lisääminen rikoslakiin puolestaan juontaa juurensa ns. kiinalaisten kivimiesten tapaukseen, jossa suomalainen yritys hyödynsi kiinalaisten työntekijöiden heikkoa asemaa taloudellista hyötyä tavoitellessaan¹⁴⁴. Lain esitöissä mainitaankin kiskonnantapaisen työsyrynnän kriminalisoinnin tarkoituksena harmaan talouden torjunnan ohella nimenomaan ulkomaisten työntekijöiden lainmukaisten työehtojen turvaaminen¹⁴⁵. Tämä ei luonnollisestikaan tarkoita sitä, etteikö hyväksikäytön uhri voisi olla myös syntyperältään

¹⁴³ Ihmiskaupan uhrien auttajataho teoksessa Jokinen et al. 2011, s. 154.

¹⁴⁴ Jokinen et al. 2011, s. 42.

¹⁴⁵ HE 151/2003, s. 8.

tai kansalaisuudeltaan suomalainen henkilö¹⁴⁶. Ihmiskauppaa ja kiskonnantapaista hyväksikäyttöä koskevat kansainväliset sopimukset samoin kuin kansallinen lainsäädäntö on kehitetty tarjoamaan suojaa kaikille uhreille kansalaisuuteen tai alkuperään katsomatta. Toistaiseksi kuitenkin työperäinen hyväksikäyttö mielletään lähinnä ulkomaalaisen työvoiman käyttöön liittyväksi ongelmaksi¹⁴⁷.

5.2 Turvapaikanhakijat ja paperittomat siirtolaiset ihmiskaupan riskiryhminä

Tietoisesti Suomeen töihin saapuneiden henkilöiden lisäksi myös turvapaikanhakijoiden joukossa voi olla henkilöitä, jotka ovat ihmiskaupan uhreja. Tunnistaminen on myös tässä tapauksessa tärkeää, sillä ensinnäkin ihmiskaupan uhrilla on osin oikeus laajempiin tukipalveluihin kuin turvapaikanhakijoilla ja toisekseen uhrin oikeus jäädä maahan saattaa riippua siitä, tunnistetaanko hänet oikein.¹⁴⁸ Suomi on vastuunmäärittämisasetuksen¹⁴⁹ piirissä. Asetuksen mukaisessa niin kutsutussa Dublin-menettelyssä on kyse vastuun määrittämisestä sen suhteen, minkä EU-valtion käsiteltäväksi yksittäinen turvapaikkahakemus kuuluu. Pääsääntönä on, että kunkin hakijan asia käsitellään vain yhdessä EU:n jäsenmaassa. Tämä mahdollistaa sen, että turvapaikanhakija voidaan käännättää takaisin maahan, joka on asetuksen perusteella vastuussa hänen hakemuksensa käsittelystä.¹⁵⁰ Mikäli uhria ei siis esimerkiksi resurssien puutteista johtuen tunnisteta hakemuksen käsittelymaassa oikein, on riskinä, ettei hänen kokemaansa ihmiskauppaa havaita myöhemminkään.

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen 10. artiklassa todetaan, ettei ihmiskaupan uhriksi epäiltyä henkilöä tule poistaa kyseisen maan alueelta ennen kuin tunnistamisprosessi on saatettu loppuun. Tämä koskee myös uhrin poistamista lähtömaahan tai kolmanteen maahan¹⁵¹. Suomessa on sitouduttu myös tarkennetun ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman myötä siihen, ettei epäiltyä ihmiskaupan uhria voida Dublin-menettelyn

¹⁴⁶ Suomessa on tavattu ihmiskauppaa, jossa sekä uhri että tekijät ovat olleet Suomen kansalaisia. Mm. Pirkanmaan käräjäoikeuden törkeästä ihmiskaupasta 22.3.2015 antamaa tuomiota on uutisoitu laajasti. Tämä kuitenkin koski uhrin vangitsemista ja ”naiseksi ottamista”. Työperäisen ihmiskaupan saralla annetut tuomiot ovat tähän asti koskeneet tapauksia, jossa asianomistajana on ollut ulkomaalainen työntekijä.

¹⁴⁷ Jokinen et al. 2011, s. 11.

¹⁴⁸ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 90.

¹⁴⁹ Neuvoston asetus (EY) N:o 343/2003 niiden perusteiden ja menettelyjen vahvistamisesta, joiden mukaisesti määritetään kolmannen maan kansalaisen johonkin jäsenvaltioon jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio.

¹⁵⁰ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 91.

¹⁵¹ Explanatory report on the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, kohta 133.

nojalla poistaa maasta, ellei vastaanottajamaan valmiuksia uhrin auttamiseen ole selvitetty ja todettu riittäviksi¹⁵². Näin ollen voidaan ajatella, että mikäli Suomeen saapuvan turvapaikanhakijan kohdalla syntyy epäily uhritumisesta ihmiskaupassa, tilanteeseen voidaan puuttua ja uhrille tarjota tukipalveluita. Valitettavasti kuitenkin ihmiskauppaa ei aina ymmärretä epäillä.

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija perehtyi vuonna 2009 viiteentoista Dublin-menettelyn mukaiseen turvapaikanhakijan käännytyspäätökseen etsiäkseen niistä viitteitä ihmiskaupasta. Tulokset olivat hälyttäviä: Hakijat kertoivat kohdanneensa kotimaassaan seksuaalista hyväksikäyttöä, väkivaltaa sekä poliittista vainoa ja paenneensa näitä olosuhteita Eurooppaan ihmissalakuljettajien avustamana. Matkustusolosuhteet olivat olleet pahimmillaan epäinhimillisiä ja osa hakijoista oli joutunut ottamaan velkaa tuttaviltaan tai salakuljettajilta rahoittaakseen matkan. Jotkut olivat joutuneet luovuttamaan henkilöpapereitaan salakuljettajille.¹⁵³ Edellä mainituista syistä voidaan päätellä, että nämä turvapaikanhakijat olivat riippuvaisessa asemassa salakuljettajiinsa nähden, joka jo sinällään voi viitata ihmiskaupaan. Uhrien kokema hyväksikäyttö ei kuitenkaan rajoittunut pelkästään salakuljetukseen, vaan useat olivat kokeneet fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa myös kohdemaassa. Joissakin tapauksissa väkivaltaa olivat harjoittaneet jopa viranomaiset, joissakin väkivallan mahdollistivat puutteelliset vastaanotto-olosuhteet. Lisäksi hakijat olivat kokeneet muutakin ihmiskaupaan viittaavaa hyväksikäyttöä prostituution ja työnteon muodossa tai päädyttyään huumehuriireiksi. Näihin olosuhteisiin heidät oli saatu erehdyttämällä, uhkailemalla tai viemällä henkilöpaperit.¹⁵⁴

Voidaan kenties ihmetellä, miksi edellä mainittujen kaltaiset olosuhteet eivät herättäneet viranomaisten huomiota. Ihmiskaupparaportoiija huomaakin tässä sen, että hakijoiden tarinat monissa tapauksissa syvenevät ja tarkentuvat ajan myötä vähän kerrallaan. Hyväksikäytön kohteeksi joutuminen voi olla traumatisoivaa ja aiheuttaa kognitiivisiin toimintoihin liittyviä häiriöitä, esimerkiksi uupumusta ja muistiongelmia. Näin ollen uhrit eivät ole välttämättä kykeneviä heti kertomaan tarinaansa tarkasti ja johdonmukaisesti. Useassa tapauksessa kävikin niin, että viranomaisprosessi päättyi jo siinä vaiheessa kun uhrien kertomuksista alkoi vasta ilmetä ensimmäisiä viitteitä ihmiskaupasta.¹⁵⁵

¹⁵² Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2008, s. 6.

¹⁵³ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 91 – 92.

¹⁵⁴ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 92 – 94.

¹⁵⁵ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 94.

Ihmiskaupparaporttoijan tutkimien tapausten jälkeen myös turvapaikanhakijoiden tilanteeseen on tullut muutosta varsinkin Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen myötä, joka edellyttää toimia ihmiskaupan tunnistamisen tehostamiseksi. Tässä kohtaa rohkenen kuitenkin epäillä, voidaanko pelkillä säädöksillä ja ohjeilla juurikaan puuttua ongelmaan. Perimmäiset syyt turvapaikanhakijoiden kohtaaman ihmiskaupan huonoon tunnistettavuuteen vaikuttavat liittyvän siihen, että he avautuvat kokemuksistaan hitaasti ja näin ollen epäily ihmiskaupastakaan ei synny heti.

Puhuttaessa työperäisen ihmiskaupan uhreista ei voida unohtaa myöskään ns. paperittomia siirtolaisia. Paperittomilla siirtolaisilla on monenlaisia määritelmiä. Kansainvälisen siirtolaisjärjestön (IOM) määritelmän mukaan *henkilön, jolta puuttuvat maassa oleskeluun tarvittavat dokumentit*. Suomessa sisäasiainministeriö on määritellyt vuonna 2008 laittoman maahanmuuton toiminnaksi, *jossa maahantuloa, maassa oleskelua tai maasta lähtöä koskevia kansainvälisiä tai kansallisia sopimuksia, lakeja ja määräyksiä rikotaan joko tilapäis- tai pysyväisluonteisesti*. Sisäasiainministeriö korostaa, että laittomalla maahanmuutolla viitataan myös alun perin laillisesti maahan saapuneisiin henkilöihin, jotka viipyvät maassa sallittua kauemmin tai muuttavat luvottomasti maassa oleskelun tarkoitustaan. On syytä huomata, että usein paperittomista siirtolaisista puhuttaessa tarkoitetaan myös sinänsä maassa oleskeluun oikeutettuja henkilöitä, jotka työskentelevät ilman työhön oikeuttavaa lupaa harmaan talouden piirissä.¹⁵⁶

Sosiologi Mervi Leppäkorpi on tutkinut paperittomia siirtolaisia ja arvioi näitä olevan joitakin satoja Suomessa¹⁵⁷. Vaikka luonnollisestikaan kaikki Suomeen saapuvat paperittomat maahantulijat eivät kohtaa ihmiskauppaa tai muutakaan hyväksikäyttöä, muodostaa heidän asemansa riskin altistua väärinkäytöksille. Monet paperittomat siirtolaiset saapuvat Eurooppaan ihmissalakuljettajien avulla ja saattavat velkaantua matkustukseen ja mahdollisiin väärennettyihin henkilö- ja matkustusasiakirjoihin liittyvien kustannusten vuoksi pahasti. Toiveena on usein löytää kohdemaasta hyväpalkkainen työ, jolla velan saa maksettua pois.¹⁵⁸ Velan maksuun liittyvät paineet voivat kuitenkin tehdä siirtolaisesta helpon uhrin hyväksikäyttäjille. Suomessa rikoslain työrikoksia koskevan 47 luvun 6 a §:ssä kielletään luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö sakko- tai vankeusrangaistuksen uhalla. Näin ollen paperittoman henkilön ainoaksi mahdollisuudeksi

¹⁵⁶ Leppäkorpi 2011, s. 20 - 21.

¹⁵⁷ Leppäkorpi 2011, s. 12.

¹⁵⁸ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 7 – 8.

työllistyä saattaa muodostua työskentely epävirallisesti harmaan talouden piirissä pitkälti työnantajan sanelemin ehdoin – olivatpa ne sitten kuinka huonot tahansa.

Mikäli paperiton siirtolainen joutuu työperäisen ihmiskaupan tai muun hyväksikäytön kohteeksi, joutuu hän pohtimaan tarkoin kannattaako hänen hakea apua tilanteeseensa. Päälimmäinen syy on se, että on olemassa vain harvoja paikkoja, joista voi hakea apua ilman, että esittää ensin asianmukaisen todistuksen henkilöllisyydestään ja täten paljastaa laittoman oleskelunsa maassa. Pelko ja epäluottamus saattavatkin estää tehokkaasti kääntymästä viranomaisten puoleen. On ajateltu, että kansalaisjärjestöt voisivat olla paperittomien siirtolaisten silmissä houkuttelevampi vaihtoehto avun ja neuvojen hakemiseen. Suomessa ei kuitenkaan toistaiseksi ole sellaista kansalaisjärjestöä, joka keskittyisi erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden asioihin.¹⁵⁹

5.3 Uhrin tunnistamisen merkitys

Jotta voimme ymmärtää uhrien tunnistamiseen liittyvää problematiikkaa meidän tuleekin perehtyä tarkemmin siihen, keitä ihmiskaupan uhrit oikeastaan ovat ja millaiset olosuhteet asettavat heidät alttiiksi hyväksikäytölle. On myös pohdittava niitä tekijöitä, jotka tekevät ihmiskaupan piirteiden havaitsemisesta vaikeaa.

Edellisistä luvuista käy ilmi, että kansainväliset sopimukset asettavat Suomelle velvoitteita ihmiskaupan vastaisen lainsäädännön ja toiminnan kehittämiseen ja näihin velvoitteisiin onkin pyritty vastaamaan monin tavoin. Tietoisuus ihmiskaupasta on lisääntynyt ja ihmiskaupan uhreille on järjestetty tukipalveluita. Tästä positiivisesta kehityksestä huolimatta yhtä ongelmaa ei ole vielä pystytty ratkaisemaan. Ensimmäisessä raportissaan vuodelta 2010 kansallinen ihmiskaupparaportoiija havaitsi erääksi suurimmaksi ongelmaksi ihmiskaupan vastaisessa työssä sen, että uhreja ei tunnisteta lainkaan tai ei ainakaan ihmiskaupan uhreiksi. Näin ollen he eivät saa tietoa oikeuksistaan ihmiskaupan uhrien oleskeluluvasta tai mahdollisuudesta harkinta-aikaan eivätkä he pääse auttamisjärjestelmän piiriin.¹⁶⁰ Vuoden 2014 raportissaan ihmiskaupparaportoiija

¹⁵⁹ Jokinen & Ollus 2014, s.89.

¹⁶⁰ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 4 – 5.

antaa tunnustusta sille, miten ihmiskaupan vastaista toimintaa on Suomessa kehitetty. Tästä huolimatta hän näkee uhrien tunnistamisen olevan yhä edelleen suuri haaste.¹⁶¹

Uhrien tunnistaminen oikein on olennaisen tärkeää. Jos uhrien tunnistamisessa epäonnistutaan, ovat muutkin ihmiskaupan vastaiset toimet turhia. Ensinnäkin uhrin pääsy avun ja tukitoimien piiriin mahdollistuu vain, mikäli on perusteltua syytä epäillä, että hän on joutunut ihmiskaupparikoksen kohteeksi.¹⁶² Myös oleskeluluvan saaminen voi riippua siitä, tunnistetaanko ihmiskaupan uhri oikein. Ihmiskauppa saatetaan tunnistaa väärin siten, että tapausta käsitellään jonkin ihmiskaupan lähirikoksen, esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyryjinnän, nimikkeellä. Pahimmillaan voi käydä niinkin, että henkilöä ei tunnisteta rikoksen uhriksi lainkaan, vaan häntä kohdellaan itseään rikoksentehtijänä. Tällaisesta tilanteesta voi olla kyse silloin, kun henkilö on maassa ilman maassa oleskeluun oikeuttavia dokumentteja tai mikäli hän on itse rikolliseen toimintaan. Tästä voi seurata esimerkiksi maasta poistaminen. Puutteellisen tunnistamisen seurauksena ihmiskauppa voidaan helposti nähdä todellista pienempänä ongelmana, jolloin myöskään ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämistä ei nähdä tärkeäksi¹⁶³.

5.4 Ihmiskaupan tunnistamisen ja avun hakemisen vaikeus

Kun ihmiskaupasta puhutaan ”modernina orjuutena” herää helposti mielikuvia rääsyihin puetuista, kahlehdituista orjista, jotka vaihtavat markkinoilla omistajaa pussillisesta kolikoita. Eräitä seksityöhön liittyviä räikeitä tapauksia lukuun ottamatta mielikuva ei kuitenkaan vastaa nykypäivän todellisuutta. Ihmiskauppa on nimittäin usein vaiheittain etenevää toimintaa, josta voi olla vaikeaa osoittaa sitä eksaktia hetkeä, jolloin uhrin alkuperäisellä suostumuksella ei voida katsoa olevan merkitystä. Kyseessä voi esimerkiksi olla tilanne, jossa ulkomaalainen työntekijä suostuu tulemaan Suomeen töihin ennalta sovituin ehdoin. Aluksi työ saattaa sujua sovitulla tavalla, mutta hiljalleen työsuhteen ehdot heikkenevät. Palkka voi pienentyä tai työpäivät pidentyä. Syyksi voidaan mainita esimerkiksi työntekijän heikoksi väitetty työteho tai tämän asumiseen, maahantuloon tai lupa-asioihin liittyvät kustannukset. Koska ulkomaalaisella työntekijällä ei

¹⁶¹ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 5 – 7.

¹⁶² Roth 2010a, s. 290.

¹⁶³ Roth 2010a, s. 290 – 291.

välttämättä ole minkäänlaista tietoa suomalaisen työelämän pelisäännöistä, ei hän ehkä itsekään ymmärrä tulleen hyväksikäytetyksi.

Hyvästä esimerkistä käy kynsistudiotapaus, joka johti myös Suomen ensimmäiseen työperäisestä ihmiskaupasta annettuun langettavaan rangaistukseen. Kyseisessä tapauksessa toisen asianomistajan, A:n, palkaksi oli verottajalle ilmoitettu 1400 euroa. A:lle puolestaan oli kerrottu, että palkka meni kokonaisuudessaan veroihin, A:n elinkustannuksiin sekä maahantuloon liittyviin kuluihin. Hänelle oli myös selitetty, että hän rupeaisi saamaan palkkaa tehtyään ensin neljän vuoden ajan töitä palkatta.¹⁶⁴ A ei ollut tuntenut Suomen lainsäädäntöä tai työehtoja, joten hän ei ollut osannut epäillä kerrotun todenperäisyyttä.

Tyypillistä on myös tilanne, jossa uhri on velkasuhteessa hyväksikäyttäjiinsä. Velkasuhde voi syntyä monin tavoin. Velka voi syntyä jo Suomeen saapumisen yhteydessä työntekijän lainatessa rahaa matkakuluja varten. Toisinaan ulkomaalainen työntekijä haluaa lähettää rahaa kotimaahan jääneille omaisilleen ja lainaa summan työnantajiltaan tarkoituksenaan maksaa se työskentelemällä takaisin.¹⁶⁵ Tarve saada velka maksettua takaisin sitoo työntekijät tehokkaasti työpaikkaansa. Velan lyhentäminen ei kuitenkaan aina tapahdu ongelmattomasti. Työntekijälle maksettu palkka saattaa olla hyvin alhainen tai työntekijältä voidaan periä kohtuuttomia kuluja esimerkiksi asumiseen liittyvistä kuluista¹⁶⁶. Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttötapauksissa on ilmennyt myös tilanteita, joissa työnantaja on pitänyt hallussaan työntekijöiden pankkikortteja ja tunnuslukuja niin, ettei työntekijä ole päässyt seuraamaan hänelle maksetun palkan tai häneltä veloitetujen kulujen määrää¹⁶⁷. Paitsi että velanmaksu voidaan tällaisilla toimenpiteillä tehdä vaikeaksi, on myös mahdollista, ettei työntekijä lainkaan tiedä varallisuutensa tai jäljellä olevan velan määrää.

Monilla voi herätä mielessä kysymys siitä, miksi ihmiskaupan uhrin eivät hae tilanteeseensa aktiivisesti apua. Kuten edellä on todettu, syynä voi olla yksinkertaisesti se, ettei hyväksikäytön kohde itsekään tunnista itseään uhriksi. Vaikka palkka olisi pieni, työpäivät pitkiä tai työehdot muuten huonoja, saattavat olosuhteet silti olla paremmat kuin uhrin lähtömaassa. Voidaan jopa pohtia, onko tällöin lainkaan kyse vakavasta hyväksikäytöstä. Venla Rothin näkemys asiasta on kuitenkin hyvin selvä: Suomessa työskenneltäessä tulee työsuhteen ehtoja tarkastella Suomen, ei

¹⁶⁴ Vähemmistövaltuutettu 2012, s. 25.

¹⁶⁵ Roth 2010b, s. 283.

¹⁶⁶ Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 142 – 143.

¹⁶⁷ Roth 2010b, s. 278.

työntekijän lähtömaan, lainsäädännön valossa¹⁶⁸. Muutoin tilanne johtaisi herkästi siihen, että Suomessa olisi rinnakkain useat työmarkkinat, jossa eri työntekijäryhmiin voitaisiin soveltaa erilaisia ehtoja. On kuitenkin muistettava, että niin kauan, kuin ulkomaalaisella työntekijällä ei ole tietoa suomalaisesta järjestelmästä, vertaa hän olojaan lähtömaahansa, eikä siten kenties edes huomaa joutuneensa hyväksikäytetyksi. Toisaalta myös työnantajan tietämättömyys työehdoista voi olla hyväksikäytölle altistava tekijä. Työperäistä hyväksikäyttöä koskevissa tutkimuksissa on ilmennyt tilanteita, joissa ulkomaalaissyntyisellä työnantajalla voi olla ollut todellinen halu auttaa ulkomaalaista työntekijää, mutta tietämättömyys suomalaisen työelämän vaatimuksista on johtanut työntekijän epäasianmukaisiin oloihin¹⁶⁹. Nähdäkseni tällaisessa tilanteessa kuitenkin ei voida puhua ihmiskaupasta, sillä tarkoitushakuisuus puuttuu. Tutkimustulokset tukevat kuitenkin sitä, että vakavammissa hyväksikäyttötapauksissa kyse ei ole tiedon puutteesta tai väärinkäsityksistä vaan tietoisesta toiminnasta¹⁷⁰.

Uhria estetään usein hakemasta apua rajoittamalla hänen elämänsä eri tavoin. Rajoittaminen ei välttämättä tarkoita sitä, että häntä pidettäisiin vankina lukitussa tilassa. Tyypillisempiä keinoja ovat esimerkiksi uhkailu tai asioiden hoidossa välttämättömien asiakirjojen takavarikointi. Niinkin arkipäiväinen keino kuin uhrin väsyttäminen työllä on mahdollista. Pitkien työpäivien aikana ei ehdi hakea apua ja liiallisen työn väsyttämä uhri ei ehkä vapaa-ajallaan jaksakaan muuta kuin nukkua. Esimerkiksi kynsistudiotapauksessa ihmiskaupan uhrin työpäivät olivat toisinaan jopa 18-tuntisia.¹⁷¹

Myös kulttuurilliset seikat, perhesiteet ja uhriksi leimautumisen häpeä voivat estää uhria kääntymästä viranomaisten puoleen. Hyväksikäyttäjät saattavat olla uhrin tuttavilla tai sukulaisilla, jolle uhri voi kokea olevansa kiitollisuudenvelassa.¹⁷² Myös uhrin uskonnollista vakaumusta voidaan hyödyntää. Helsingin Sanomien verkkouutisissa kerrottiin Suomeen turvapaikanhakijoiksi päätyneistä nigerialaisista naisista, jotka oli pakotettu ihmiskaupassa prostituutioon hyödyntäen Nigeriassa yleistä juju-uskontoa. Naiset oli pakotettu vannomaan juju-vala, jonka rikkomisen uskotaan johtavan henkimaailman rangaistukseen. Pelko henkimaailman kostosta oli tehokas keino estää naisia hakemasta apua tilanteeseensa.¹⁷³

¹⁶⁸ Venla Rothin haastattelu

¹⁶⁹ Jokinen & Ollus 2014, s. 102.

¹⁷⁰ Jokinen & Ollus 2014, s. 103.

¹⁷¹ Sallinen 2013.

¹⁷² Vähemmistövaltuutettu 2010, s. 9.

¹⁷³ Grönholm 2015.

6 PÄÄTELMÄT

Ihmiskauppa on globaalisti tunnustettu ongelma, jolta eivät säästy edes Suomen kaltaiset turvallisin ”lintukotoina” pidetyt maat. Kansainvälisellä tasolla tilanteeseen on kiinnitetty huomiota ja varhaisista orjuuden ja ihmiskaupan kieltävistä sopimuksista on liikuttu ihmisoikeuslähtöisempään suuntaan. Uusimmissa sopimuksissa, hyvänä esimerkkinä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, keskitytään ihmiskaupan kitkemiseen varsin uhrilähtöisestä näkökulmasta käsin. Ihmiskaupan uhreiksi epäillyille pyritään sopimuksen valossa takaamaan mahdollisuus toipua kokemuksistaan harkinta-ajan puitteissa ilman velvollisuutta lähteä mukaan rikosprosessiin. Heille on tarjolla myös runsaasti erilaisia tukitoimia majoituksen ja terveydenhuollon kaltaisista peruspalveluista aina rikosprosessin aikana annettavaan juridiseen apuun asti. Myös uhrin turvallisuuteen on kiinnitetty huomiota velvoittamalla sopijavaltiot järjestämään mahdollisuus oleskelulupaan ja tarvittavaan suojeluun. Toisaalta uhria suojellaan myös siten, että valtioita veloitetaan järjestämään mahdollisuus olla rankaisematta ihmiskaupan uhria sellaisista lainvastaisista teoista, joihin hän on ryhtynyt pakotettuna. Näin ollen kansainvälisen kehityksen valossa ihmiskauppa nähdään yhä vahvemmin ihmisoikeusloukkauksena, jossa puututaan yksilön vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen. Uhri toisaalta nähdään henkilönä, joka asemansa vuoksi tarvitsee apua ja suojelua. Kansainvälisissä sopimuksissa on myös ruvettu korostamaan erityisesti yhteistyön merkitystä ihmiskaupan ehkäisyssä ja torjunnassa. Yhteistyöllä tarkoitetaan sekä kansainvälistä yhteistyötä että yhteistyötä valtion omien toimijoiden kesken. Myös kansalaisyhteiskunnan, esimerkiksi ammattiliittojen ja kansalaisjärjestöjen, merkitystä on korostettu.

Suomessa ihmiskaupan torjuntaan lainsäädännön keinoin herättiin verrattain myöhään ja ihmiskauppapöytäkirjat lisättiin rikoslakiin vasta vuonna 2004. Ihmiskaupan tunnusmerkistö kirjattiin pitkälti Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjan mukaisesti sillä erotuksella, että ihmiskaupparikosten ei oletettu rajoittuvan pelkästään kansainvälisiin tai järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan liittyviin tapauksiin. Vaikka aluksi Suomen ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö oli aluksi suppeaa ja epäselvää, on säädöksiä lisätty, tarkennettu ja kehitetty vuosien kuluessa erityisesti maahantuloon ja ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja oikeuksiin liittyvän sääntelyn osalta. Kimmokkeena tähän ovat toimineet pitkälti kansainväliset velvoitteet, kenties

tärkeimpänä Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan yleissopimuksen allekirjoittaminen ja voimaan saattaminen.

Lainsäädännön ohella myös viranomaistoimintaa on kehitetty. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään pääsyä on helpotettu ja erityisesti ulkomaalaisten työntekijöiden kanssa tekemisissä olevia viranomaisia ohjeistettu ihmiskaupan havaitsemisessa. Vuonna 2009 toimintansa aloittanut kansallinen ihmiskaupparaportoiija on vakiinnuttanut asemansa ihmiskauppaan liittyvän tiedon kerääjänä ja alan asiantuntijana. Vuonna 2014 aloitti myös virassaan ensimmäinen ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattori, jonka työn tuloksia ihmiskaupan vastaisen toiminnan poikkihallinnollisessa koordinoinnissa päästäneen näkemään lähivuosina.

Päällisin puolin ihmiskaupan uhrin tilanne näyttää Suomessa varsin hyvältä. Vaikka Suomen lainsäädäntö ei kaikilta osiltaan täysin vastaa kansainvälisten velvoitteiden, lähinnä Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen, vaatimuksia, on lainsäädäntöä kuitenkin kehitetty määrätietoisesti parempaan suuntaan. Ratifioidut kansainväliset sopimukset sitovat Suomea myös sellaisenaan sen tasoisina, minä ne on voimaan saatettu, joten täysin soveltamatta ne eivät jää edes silloin, kun niiden sisältöä ei ole kansalliseen lainsäädäntöön täysin sisällytetty. Kun puhutaan työperäisestä ihmiskaupasta, on lainsäädännössä kuitenkin nähdäkseni kaksi ongelmakohtaa. Näistä ensimmäinen koskee pakkotyön käsitettä. Jotta hyväksikäyttöä tarkasteltaisiin ihmiskauppana, on sen täytettävä ihmiskaupan tunnusmerkistö sekä tekotavan, keinon että tarkoituksen osalta. Työperäisen ihmiskaupan osalta tarkoituksen katsotaan lähes poikkeuksetta olevan saattaminen pakkotyöhön. Pakkotyötä ei ole kuitenkaan määritelty sen enempää kansallisessa lainsäädännössä kuin Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmiskauppasopimuksissakaan. Niin rikoslain ihmiskauppasäädöksiä koskevissa lain esitöissä kuin oikeuskäytännössäkin pakkotyö on määritelty pitkälti ILO:n pakollista työtä koskevan yleissopimuksen mukaan. Kyseinen määritelmä ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton, sillä siinä pakolliseksi työksi lasketaan sellainen rangaistuksen uhalla teetetty työ, johon tekijä ei ole antanut suostumustaan. Niin Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjassa kuin Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisessa yleissopimuksessakin todetaan, ettei alkuperäisellä suostumuksella ole merkitystä, mikäli sen saamiseksi on käytetty ihmiskaupan tunnusmerkistössä mainittuja keinoja, esimerkiksi erehdyttämistä. Rangaistuksen uhka on kuitenkin varsin määrittelemätön käsite ja tuomioistuimissa on oltu erimielisiä siitä, voiko esimerkiksi uhkaus lähettää ulkomaalainen työntekijä takaisin kotimaahansa, jossa elintaso olisi huonompi ja työntekijällä näin ollen heikommat edellytykset huolehtia läheisistään tai maksaa mahdollisesti kertynyttä velkaa, olla

riittävä rangaistuksen uhka. Koska pakkotyön käsite tunnustetaan yleisesti ongelmalliseksi, olisi mielestäni tarpeellista harkita sen tarkempaa määrittelemistä lainsäädännön tasolla.

Toinen lainsäädäntöön liittyvä ongelma liittyy ihmiskaupan ja sen lähirikosten väliseen rajanvetoon ja on siten osin kytköksissä edellä mainittuun pakkotyön käsitteen ongelmaan. Työperäisen ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistöt ovat osin päällekkäisiä ja näiden rikosten erottaminen toisistaan tuottaa päänvaivaa niin esitutkinnassa kuin tuomioistuimissakin. Päällisin puolin ongelma ei kenties näytä merkittävältä – voidaanhan pitää hyvänä asiana, että rikos kuitenkin havaitaan ja tekijät saatetaan vastuuseen. Koska kuitenkin seuraamukset niin uhrille kuin tekijällekin ovat varsin erilaiset riippuen siitä, minkä nimikkeen mukaan tekoa tarkastellaan, on rajanvetoon mielestäni syytä kiinnittää erityistä huomiota. Ihmiskaupan uhri on oikeutettu monenlaisiin tässäkin tutkielmassa käsiteltyihin tukitoimiin sekä erityiseen ihmiskaupan uhreille tarkoitettuun korvaukseen. Hänellä on myös vähäisemmäksi katsotun rikoksen uhria laajempi oikeus maassa oleskeluun ihmiskaupan uhreille tarkoitettuna harkinta-ajan ja väliaikaisen oleskeluluvan saamisen mahdollisuuden muodossa. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän kohteeksi joutuneella on oikeus vaatia saamatta jääneitä palkkasaataviaan, mutta muuten tarjolla olevat tukitoimet jäävät vähäisiksi. Myös tekijää kohtaavat rangaistustoimet eroavat paljolti. Ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta ja näiden yrityksestä on seurauksena aina vankeusrangaistus, kun taas kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä on tuomittu lähinnä sakkoja ja lyhyitä ehdollisia vankeusrangaistuksia. Pidän todennäköisenä, että rajanveto tulee selkeytymään oikeuskäytännön kautta. Näin ollen esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisu tämän tutkielman luvussa 4 esiteltyyn pirkanmaalaisissa ravintoloissa tapahtuneeseen hyväksikäyttövyyhteen tulee olemaan erittäin merkityksellinen. Riskinä on kuitenkin, että lainsäädännön tulkinnanvaraisuus saattaa johtaa siihen, että ihmiskaupan tunnusmerkistöä tullaan tulkitsemaan huomattavasti lain mahdollistamaa tiukemmin. Tällöin tapaukset, jotka eivät ole silmiinpistävästi selkeästi ihmiskauppaa, saatetaan liiankin helposti katsoa lievemmiksi rikoksiksi, jolloin rikoksen uhrin putoavat ihmiskaupan uhreille tarkoitettujen tukitoimien ulkopuolelle.

Problemaattista on nähdäkseni myös se, että ihmiskauppaa tarkastellaan usein voimakkaasti rikosoikeudellisena ilmiönä, vaikka kyse on rikosoikeutta laajemmasta globaalista ja yhteiskunnallisesta ihmisoikeusongelmasta. Jos ihmiskauppaa tarkastellaan puhtaasti kansallisen rikosoikeuden näkökulmasta, saattavat uhrin asemaan liittyvät kulttuurilliset ja psykologiset seikat sekä ihmiskaupan yhteiskunnalliset vaikutukset jäädä vähälle huomiolle. Yksittäisen uhrin kohdalla viitataan tässä siihen, että rikoslain mukaisia ihmiskaupan tunnusmerkkejä tiukasti tulkittaessa

saatetaan sivuuttaa sellaiset hienovaraiset kulttuuriin ja psykologiseen manipulointiin liittyvät seikat, joiden avulla uhri on ollut mahdollista alistaa hyväksikäytön kohteeksi. Yhteiskunnallisilla vaikutuksilla puolestaan tarkoitan esimerkiksi työmarkkinoiden vääristymistä. Eräs keino tällaisen rikosoikeudellistumisen välttämiseen voisi olla ihmiskauppaa koskeva erityislaki, johon ihmiskauppaa koskeva sääntely olisi koottu. Huolimatta siitä, että tällaisen lain laatimista on pohdittu työryhmätasollakin, loistaa se vielä poissaolollaan.

Työperäiseen ihmiskauppaan, kuten ihmiskauppaan yleensäkin, liittyvät suurimmat ongelmat Suomessa eivät kuitenkaan nähdäkseni liity suoranaisesti lainsäädäntöön. Ongelmana on yhä edelleenkin ihmiskaupan tunnistamisen vaikeus. Yhdyn täysin kansallisen ihmiskaupparaportoijan näkemykseen hänen todetessaan raportissaan, ettei ihmiskauppaa tunnuta edelleenkään pidettävän sellaisena tärkeänä yhteiskunnallisena ongelmana, että siihen panostettaisiin riittävästi voimavaroja. Toiseksi ongelmaksi näen ihmiskaupparaportoijan tavoin tiedon puutteen.¹⁷⁴ Tieto ihmiskaupasta ilmiönä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana merkittävästi, mutta mikään taho ei edelleenkään säännönmukaisesti järjestä koulutusta ihmiskaupan vastaisille toimijoille. Tähän epäkohtaan tarttui myös Suomen Kuntaliitto, joka vastauksessaan ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin koordinaattorirakenteen ehdotukseen toivoi koordinaattoria tällaisen koulutuksen suunnittelijaksi ja organisoijaksi. Esitutkinnasta vastaavilla ja muilla ihmiskauppaa kohtaavilla tahoilla on edelleen stereotyyppisiä käsityksiä ihmiskaupasta, mikä saattaa johtaa siihen, että vasta ihmiskaupan räikeimmät muodot tunnistetaan oikein. Nähdäkseni ihmiskauppaa ilmiönä hyvin tuntevan tahon organisoima koulutus voisikin tuoda helpotusta tilanteeseen takaamalla jonkinlaisen tietämyksen minimitason ihmiskauppaa työssään kohtaaville ihmisille. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tarjoaa kyllä neuvontapalveluita uhrien ohella myös viranomaisille, mutta tästäkin huolimatta kaikkien ihmiskaupan vastaista työtä tekevien tahojen saatavilla oleva yhdenmukainen koulutus saattaisi tehostaa huomattavasti ihmiskaupan tunnistamista. Kansallinen ihmiskaupparaportointi perää myös yksityiskohtaisempia viranomaisohjeita mahdollisia ihmiskaupan uhreja kohtaaville¹⁷⁵.

Tiedon puutteen problematiikka korostuu myös siinä, että työperäisen ihmiskaupan uhrit eivät usein itseään miellä itseään uhreiksi eivätkä näin ollen osaa hakea apua. Myöskään heillä ei ole välttämättä tietoa siitä, mistä apua saa. Mikäli viranomaisten ja järjestötoimijoiden tietotaso paranee, voivat ne luonnollisesti tunnistaa ihmiskauppaa entistä paremmin. Tämä ei mielestäni

¹⁷⁴ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 7.

¹⁷⁵ Vähemmistövaltuutettu 2014, s. 7.

kuitenkaan poista sitä, että tietoa työntekijöiden oikeuksista ja avunsaantimahdollisuuksista tulisi levittää entistä paremmin myös maahan saapuville ulkomaalaisille työntekijöille sekä sellaisten alojen työpaikoille, joilla työperäistä hyväksikäyttöä on havaittu esiintyvän. Ajatus esimerkiksi ammattiliittojen tai muiden järjestötoimijoiden ylläpitämästä matalan kynnyksen neuvontapuhelimesta tai palvelupisteestä voisi olla hyvä keino tavoittaa sellaisia henkilöitä, jotka epäilevät tullessaan hyväksikäytetyiksi¹⁷⁶. Tiedon kannalta pidän myös työehtosopimusjärjestelmää tärkeänä, sillä työehtosopimuksista ilmenevät kunkin alan vähimmäistyöehdot sekä vähimmäispalkat. Suomen lainsäädännössä ei toistaiseksi määritellä minimipalkkaa, joten paras keino esimerkiksi työperäiseen ihmiskauppaan liittyvän alipalkkauksen havaitsemiseksi on verrata työntekijän palkkausta kyseistä alaa koskevaan työehtosopimukseen. Ilman työehtosopimusjärjestelmää olisi huomattavasti nykyistä hankalampaa määritellä, milloin työehdot ovat niin huonot, että ne voidaan katsoa työperäiseksi hyväksikäytöksi.

Työperäisen ihmiskaupan uhrin oikeudellinen asema on riippuvainen siitä, osataanko hänet tunnistaa oikein. Väärin tunnistettuna uhrilla ei ole oikeutta ihmiskaupan uhreille tarkoitettuihin tukipalveluihin tai ihmiskaupan uhrin oleskelulupaan. Kokonaan tunnistamatta jääneet uhrit puolestaan ovat alttiita hyväksikäytön jatkumiselle. Tunnistaminen on monimutkainen ja usein monivaiheinenkin prosessi, johon liittyy kulttuurillisia ja psykologisia kysymyksiä. Näin ollen tunnistamista on vaikeaa, ellei mahdotonta, säännellä pelkästään juridiikan keinoin. Jotta ihmiskaupan uhreille voidaan taata ne verrattain laajat oikeudet, joihin hän on kansainvälisen ja kansallisen sääntelyn perusteella oikeutettu, tarvitaan runsaasti niin viranomaistoimijoiden kuin kolmannen sektorin toimijoidenkin välistä yhteistyötä, koulutusta ja tietoa. Suomi on ottanut lainsäädännön kehityksen ohella ratkaisevia askelia parempaan suuntaan nimeämällä kansallisen ihmiskaupparaportoijan sekä ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattorin keräämään tietoa ja järjestämään ihmiskaupan vastaista poikkihallinnollista toimintaa. Näillä eväillä on mahdollista tulevien vuosien aikana kehittää ihmiskaupan tunnistamista sekä ihmiskauppaan liittyvää neuvonta- ja auttamistyötä entisestään.

¹⁷⁶ Jokinen & Ollus 2014, s. 126.